

ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΑΘ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΟΥ

ΣΥΡΡΑΚΟ

Το Παραδοσιακό Ιδιότι

Δεύτερη έκδοση
συμπληρωμένη

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2005

9.53
ΩΤ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

02600033877

94953

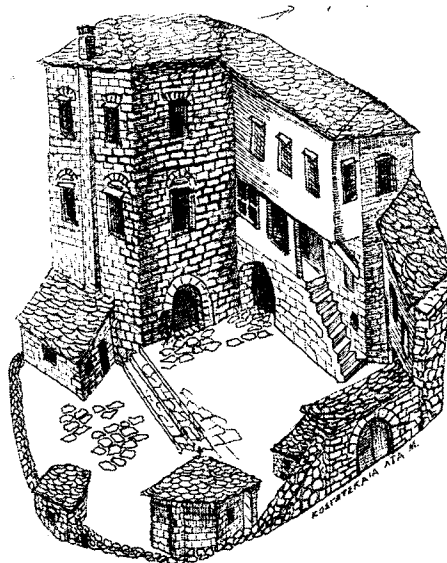
ΦΟΤ

Να μη φερθεί βιβλιόμην
στον Πανεπιστήμιον Ιωαννίνων
Μαρίνα Βεγγίτη-Σαχού
2015

ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΑΘ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΟΥ

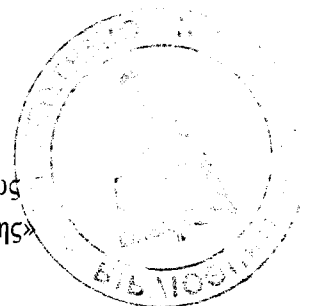
ΣΥΡΡΑΚΟ ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΣΠΙΤΙ

Μικρό ιστορικό του χωριού
και του σπιτιού

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΕΝΗ

- Αντικείμενα του σπιτιού από τη συλλογή της συγγραφέως
- Τιμητικές διακρίσεις, του Λαογραφικού Ομίλου «Κρυστάλλης»

*Τα γεφυριά
στην είσοδο
του Συρράκου*

*Άποψη
του Συρράκου*

Επιμέλεια:
Ιπποκράτης Ε. Αλέξης
Φιλολόγος

Τοπογραφικό διάγραμμα:
Ιωάννα Χολέβα

Φωτογραφίες:
Σπύρος Μελετζής
Τένης Παναγιωτίδης
Ιωάννης Μπενέκος
Βασίλης Χ. Λιόντος

Σκίτσο:
Λία Κοστάτσαγια

Στη μνήμη
του συζύγου μου
Αθανασίου Φωτιάδη,
για τη συμπαράστασή του
στην πραγματοποίηση
αυτού του έργου.

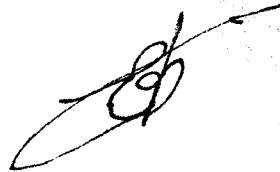
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΔΙΑΒΑΤΗ: Βρέστη-Ζαίρα Μαρίνα
Α.Π.Σ.: 509/2015

Λίγα λόγια από τη συγγραφέα

Αγαπητοί μου αναγνώστες, θέλω στο λεύκωμα ετούτο να δώσω με συντομία την ιστορία του χωριού στο οποίο βρίσκεται αυτό το σπίτι, καθώς και κάποιες πληροφορίες, κάποιες γνώσεις, κάποια βιώματά μου από το πατρικό της μάνας μου στο χωριό, που δυο φορές δεν το άφησα ν' αφανιστεί, αλλά με το αίμα της καρδιάς και της νιότης μου το κράτησα.

Αν μπορέσω να γράψω το 40ό βιβλίο μου, αυτό θα αφορά το χωριό αυτό αλλά θα είναι, φυσικά, εντελώς λαογραφικό, με την επιστημονική του δομή και τις αναγκαίες στην περίπτωση εκείνη παραπομπές στις ελάχιστες βιβλιογραφικές αναφορές που υπάρχουν.

Τώρα θέλω να ξέρουν οι επισκέπτες του χωριού και του παραδοσιακού σπιτιού την ιστορία τους γι' αυτό απλά γράφω....

Ερμηνεία Φωτιάδου

Συρράκο

Στους πρόποδες της Πίνδου, ανάμεσα από δυο βαθιές λαγκαδιές, «κρέμεται το Συρράκο». Τη νύχτα μοιάζει με πολυέλαιο. Το χωριό αυτό, που η γέννησή του και το άξαμμα χάνονται στο χρόνο, κτίσθηκε, στολίστηκε, μεγάλωσε και πήρε μέρος στην ελληνική ιστορία.

Κάηκε και ξαναχτίστηκε. Ταξίδεψαν οι άνθρωποί του έξω από την Ελλάδα, μορφώθηκαν, εκπολιτίστηκαν, σπούδασαν. Τα κοπάδια των τσελεγκάδων άσπριζαν και γέμιζαν με τα βελάσματά τους τις πλαγιές.

Όταν δεις από απέναντι το Συρράκο, αποξεχνιέσαι θαυμάζοντας μα, αν θέλεις να συνεχίσεις, πάλι σταματάς και τα τοξωτά γεφύρια, το φιδωτό γκαλντερίμι και τα γκρίζα βράχια σε καλωσορίζουν.

Το Συρράκο είναι ένα χωριό που μοιάζει κρεμασμένο από τ' αστέρια τ' ουρανού, που το κρατούν ακίνητο, γιατί, αν το άφηναν, θα γκρεμιζόταν στο χάος. Στέκει, βλέπεις, ανάμεσα από δυο χαράδρες που ενώνονται στους πρόποδες του, στον παραπόταμο του Αράχθου, το Χρούσια. Το Χρούσια που η γύρω ατμόσφαιρα, το κατρακύλισμα της άσπρης πέτρας, το θρόισμα των φύλλων των δένδρων και το τρέξιμο του νερού δημιουργούν μια μουσική μελωδία αφδάστου τελειότητας.

Το Συρράκο κρεμασμένο στο άπειρο. Τα τοξωτά γεφύρια φυλαγμένα από καλόκαρδες μάγισσες και ανάμεσα στα κλαδιά των δένδρων οι ακτίνες του φεγγαριού σχηματίζουν μορφές ζώων, ανθρώπων λαϊκών ή επισκόπων, κυνηγών ή τσομπάνηδων. Τα καμπαναριά των υπέροχων εκκλησιών φαντάζουν ανάλαφρα και στο παραμικρό φύσημα του ανέμου κάποια καμπάνα μιλάει διηγώντας την ιστορία του χωριού.

Μας λέγει πως οι άνθρωποί του που «καζάντισαν» στην Ξένην, όταν επέστρεφαν, εμπνέονταν απ' ό,τι θωρούσαν γύρω τους, στο να κατασκευάσουν κάτι όμορφο και ανθεκτικό, κάτι σαν τα γκρίζα μάρμαρα που τους τριγύριζαν, να βοηθήσουν τους πατριώτες τους, να αναπτυχθούν, όπως έκαμε ο Μπαλταντζής, να γίνουν σπουδαίοι, για να το τιμήσουν, όπως ο Κωλέττης, να γράψουν σαν λογοτέχνες τη σειρά της ιστορίας, την αλήθεια της ζωής, όπως ο Ζαλοκώστας, να το τραγουδήσουν, όπως ο Κρυστάλλης.

Το όνομα πιθανολογεί ο Π. Αραβαντινός ότι προέκυψε από τον ιδιοκτήτη που ήταν Γιαννιώτης και ονομαζόταν Σερράκος.

Οι Συρρακιώτες είναι βλαχόφωνοι, και γράφει ο Λαμπρίδης: «Υπάρχουσιν όμως και τινες φρονούντες ότι οι κατά την Θεσσαλίαν μάλιστα και Ήπειρον βλάχοι είναι απόγονοι άμεσοι των Ρωμαϊκών εκείνων αποικιών, αίτινες ιδρύθησαν εις τας χώρας ταύτας τρεις αιώνες προ της Ρωμαϊκής αποικίας εις Δακίαν. Πιθανόν να εγκατεστάθησαν και εν τοις όρεσιν της Ηπείρου και Ρωμαϊκαί αποικίαι και ίχνη διαβάσεως αυτών να κατέλιπον εκεί».

Με αυτή την άποψη είμαι σύμφωνη και εγώ, δηλαδή ότι είναι λατινογενής η γλώσσα και αποτέλεσμα του περάσματος των λεγεώνων από τη Βαλκανική είναι η ύπαρξή της. Η πράξη έδειξε ότι όσοι από εμάς ζήσαμε την Ιταλική κατοχή, εξαιτίας της ανάγκης να συνδιαλλαγούμε με τους ξένους, μάθαμε λίγο πολύ ιταλικά· το ίδιο συνέβη, δεν ξέρω σε πόσο βαθμό, με τα γερμανικά. Όμως, η συρροή των βλάχων στις μεγαλουπόλεις, πολύ αργότερα, συνέβαλε στη φθορά της. Τώρα, κι είναι λυπηρό, ενώ όλα τα κράτη κρατούν τις διαλέκτους —η Ιταλία, η Γαλλία, το Βέλγιο έχουν άφθονες—, τα βλάχικα που μιλούν, τουλάχιστον οι Συρρακιώτες, έχουν πολύ λίγη σχέση με αυτά που μιλάω εγώ, μιλούσε η μάνα μου, η γιαγιά μου. Πολλές λέξεις εξαφανίσθηκαν τελείως και αντικαταστάθηκαν με ελληνικές που τους πρόσθεσαν βλάχικη κατάληξη. Τα βλάχικα είχαν πλούτο λέξεων. Σκεφθείτε ότι είχα ακούσει από τον αείμνηστο θείο μου, διδάσκαλο, Ιωάννη Βαρκαγιάννη και με συνοδεία βιολιού το «ω γλυκύ μου έαρ» μεταφρασμένο στα βλάχικα: «ω ντούλτσινι προμουβιάρ μα ντούλτσινι φιτσιόρου ίου τσιάστι μουσιουτιάτσα». Τώρα τη φακή (λίντι) τη λένε φακή, κολλάνε βέβαια το άρθρο στο τέλος, και ιδού τα νεοβλάχικα.

Αυτό το Συρράκο που περιγράφω έως και το 1920 ήταν ένας μεγάλος οικισμός που έφτανε τα 700 κτίρια. Εφτά (7) ιερείς πάντοτε, τρεις (3) ιατροί, οι δε Συρρακιώτες ραφτάδες φρόντισαν να κάμουν υδραγωγείο που χρησιμοποιούνταν μέχρι τελευταία και παρόμοιό του, από ό,τι ξέρω, δεν υπήρχε ούτε στα Ζαγοροχώρια.

Ο ιατρός Γ. Δήμας, μετεκπαιδευμένος στο Παρίσι, το χειμώνα διέμενε στην Πρέβεζα, το δε καλοκαίρι με τους κτηνοτρόφους στο Συρράκο. Οι ελάχιστοι ραφτάδες που είχαν απομείνει έκαναν «κοντότα», συμφωνία, με το γιατρό του πιο κοντινού χωριού. Οι υπόλοιποι ξεχείμαζαν στα αστικά κέντρα.

Το χωριό είχε σχολείο, τριώροφο οικοτροφείο και θαυμάσια καλντεριμωμένους δρόμους. Η πλατεία ήταν πολύ μεγάλη με δύο βαθύσκια πλατάνια. Το 1510 το Συρράκο είχε, απ' ό,τι διαβάζουμε, τριάντα (30) οικογένειες. Ηυξήθη όμως προϊόντος του χρόνου δια της μεταναστεύσεως από το Παλαιοχώρι Συρράκου, δηλαδή από τη «Γέφυρα του Παπαστάθνη» και σε απόσταση τριώρη με τα πόδια και απ' άλλα χωριά που πήγαν να μείνουν εκεί. Το 1713 έως 1714 πολλές ήταν οι οικογένειες που, μη μπορώντας να ζήσουν, εγκατέλειψαν τις μόνιμες σταθερές κατοικίες και ασπασθήκαν τον πλάνητα βίο.

Το Συρράκο έχει απόσταση οκτώ (8) ωρών από το Μέτσοβο. Είναι στην οροσειρά του Περιστερίου. Ήταν πλέον 500 οικογένειες, 3500 κάτοικοι, εκ των οποίων οι μισές ήταν ποιμενικές και διαχειμάζαν στην Περιφέρεια Άρτας και Πρέβεζας, οι άλλοι δε έμποροι. Γάμοι μεταξύ των δε γινόνταν. Είχαν διαμάχες συνεχώς για πολιτιστικούς, περιβαλλοντικούς, ...λόγους. Ούτε στους γάμους προσκαλούνταν, ούτε τις κηδείες παρακολουθούσαν. Και των μεν εμπόρων «αι οικίαι εν τω μέσω της κώμης κείνται, αι δε των ποιμένων εν τοις πέριξ». Νερά από τους Αγίους Αποστόλους, το βαλεμάρι.

Στο Συρράκο το χειμώνα σιγή. Το θέρος όμως η κωμόπολη είναι γεμάτη ζωή. Δύο σφαγεία μεγάλα μόλις φτάνουν, για να ικανοποιηθούν οι βλάχοι. Καφενεία ανοίγονται, μπακάλικά, τσαρουχάδες, παπουτσήδες, μαθητές, ιατροί. Και τη Δευτέρα ή Τετάρτη γίνεται αγορά που εκθέτουν τα γύρω χωριά (δορυφόροι) τα εμπορεύματά τους.

Το πρώτο σχολείο στο Συρράκο συνεστήθη το 1829. Υποτυπώδες βέβαια είχε ιδρύσει το 1777 ο Άγιος Κοσμάς. Εδίδαξαν οι διδάκτορες της Ιατρικής Σχολής Δ. Μέκιος και ο Ευγένιος Ζαλοκώστας, τέκνον του ποιητή του χανίου της Γραβιάς. Για συντήρηση του Σχολείου Συρράκου ο Κωλέττης και η οικογένεια των Σιμαίων edώρησαν το 1830 έναν αλευρόμυλο που απέφερε 2.000 γρόσια που κάλυπταν τα προς διδασκαλία έξοδα. Είχε σχολαρχείο με 43 μαθητές, δημοτικό με 160 υπό τρεις διδασκάλους και παρθεναγωγείο με 70 περίπου κορίτσια, πράγμα που δε συνέβαινε σε μεγάλη ακτίνα του Πίνδου και των Τζουμέρκων.

Πρέπει να πούμε εδώ ότι στο κεντρικό σχολείο του Συρράκου φοιτούσαν τα παιδιά των κατοίκων που έμεναν και το χειμώνα και λειτουργούσε κανονικά. Το ποιμενικό όμως ήταν κινητό. Το χειμώνα λειτουργούσε

στους Αγίους Αποστόλους, στη Λάμαρη και είχε περίπου 45 μαθητές· το καλοκαίρι στο Συρράκο είχε 200.

Το Συρράκο ευτύχησε να έχει πολλούς καλούς δασκάλους, αλλά οι δικοί μου μιλούσαν για τον Παπαστεφάνου, ο οποίος και μελοποίησε τα τραγούδια του Ζαλοκώστα και του Κρυστάλλη και τον Παπαγούλα που πρώτα ήταν γραμματοδιδάσκαλος, την Μελπομένη Παπαγιάννη, μια σεμνοπρεπή ολιγόλογη κυρία που καταγόταν από το νησί, που πρόλαβα κι εγώ διδάσκουσα, τη νηπιαγωγό, την Κούλα Πέτρη, πολύ αγαπητή, πολιτισμένη και που το σπίτι της ήταν αυτό που μπορούσε να καυχάται ότι φιλοξένησε τους περισσότερους επιθεωρητές στοιχειώδους εκπαίδευσης και ακόμη λάτρευε τη χειροτεχνία και θα 'λεγα πως, αν οι υφάντες φούστες από τις βλαχοπούλες ήταν υπέροχα κεντημένες οφείλονταν στο ότι τις κεντούσε η ίδια ή τους έδειχνε πώς να δημιουργήσουν κι εκείνες. Ακόμα από τη νηπιαγωγό μας μαθαίναν Ελληνικά. Ναι, γιατί η γλώσσα για τα παιδιά των κτηνοτρόφων ήταν άγνωστη. Το περιστατικό που αναφέρω το ξέραμε όλοι, τότε. Είναι κάποιες μόνο δεκαετίες. Η νηπιαγωγός, ξένη ούσα, ρώτησε ένα παιδί τότε η οικογένεια φεύγει για τα χειμαδιά· η απάντηση ήταν «Μάρτς» (Τρίτη). Η δασκάλα «τρελάθηκε». Αυτή ήξερε ότι σε λίγες ημέρες θα φύγει και τώρα το παιδί μιλούσε για Μάρτη. (Μαρτς στα βλάχικα σημαίνει Τρίτη και Μάρτης). Η παρεξήγηση λύθηκε από την κα Κούλα που τους μάθαινε την ελληνική γλώσσα. Ακόμα ήταν ο δάσκαλος, ο Λαγούδης και ο Γραμματέας, ο Κώστας Παπαδημήτρης και αυτοί οι δύο ήσαν και βυζαντινοί ψαλτάδες· πώς και πού είχαν διδαχθεί δεν ξέρω. Όμως για μένα ο Δάσκαλος με Δ κεφαλαίο ήταν ο Ιωάννης Βαρκαγιάννης. Έζησε πολλά χρόνια στην Αίγυπτο και το πιστοποιούν αυτό γράμματα της αδερφής της μητέρας μου την οποία εκείνος υπεδέχθη 18 χρονών νύφη στη Χαβαμτία. Ο θείος Γιάννης ήταν απόφοιτος της Ανωτάτης Εμπορικής Αθηνών και έμεινε στο Συρράκο, γιατί ήταν μοναχογιός και μοναχοπαίδι. Έζησε αρκετά χρόνια στην Αίγυπτο δουλεύοντας σε Τράπεζα και μιλούσε άπταιστα Γαλλικά, Αραβικά, Ιταλικά. Αυτός ανέλαβε την επιμέλεια και την ευθύνη για την ανέγερση του Δημοτικού Σχολείου, έδωσε την ιδέα δημιουργίας Εξαταξίου Δημοτικού Σχολείου και ως ήτο επόμενο του ανατέθηκε η διεύθυνση. Η μητέρα μου ανέφερε τη δασκάλα της, Μαρία Φατσιώρη, την Κούλα Δεσπότη, την Αμαλία Κρυστάλλη, τη Νίνα Λεπενιώτη, την Κούλα Μπούντα, το Γ. Μουλάρá. Έζησα κι εγώ τη Νίκη Λαγούδη, το Χρήστο Πιπεράγκα, το

Γιώργο Τζοβάρα, την Αλεξάνδρα Τζοβάρα, αγαπημένη συνεργάτιδα, τη Σταυρούλα Μπάφα, τη Χασάνη.

Μιλώ σήμερα για το Συρράκο, μα για εκείνο το Συρράκο που είχε δύο κοινωνικές τάξεις. Την τάξη των Ραφτάδων, δηλαδή των γηγενών, αυτών που κατοικούσαν μονίμως στο χωριό σε κατοικίες γερές, καλοφτιαγμένες και με θαυμάσια πολλές φορές αρχιτεκτονική, με ευχέρεια οικονομική και που έξυπνοι οι ίδιοι και διορατικοί, γιατί πώς αλλιώς θα έφταναν εκεί, με τις επαφές τους με τους ξένους έφερναν στοιχεία πολιτισμού, μόρφωσης και εν γένει συμπεριφοράς. Ταξίδευαν οι ραφτάδες όχι με το σακίδιον του πένητος αλλά με γερή βακτηρία οδοιπόρου, μάθαιναν τα παιδιά τους γράμματα και ιδού ο ένας από τα αδέλφια της γιαγιάς μου Μαρίας Αυδίκου-Μπαλτατζή χρημάτισε πρόξενος της Ελλάδας στην Ιταλία (Σικελία-Παλέρμο), όπου και πέθανε. Μερικοί απ' τους ανθρώπους αυτούς δούλευαν στις μεγάλες αγορές του εξωτερικού με τη βιοτεχνία των μάλλινων υφασμάτων, το εμπόριο του τυριού και πρόκοψαν. Άλλο μέρος, αφού απέκτησαν κάποια οικονομική ευρωστία, απετέλεσαν μέλη εμπορικών οίκων εις την ξένην.

Η άλλη τάξη ήταν των κτηνοτρόφων που ζούσαν νομαδικά σε καλύβες στον κάμπο, όπως άλλωστε όλοι οι κτηνοτρόφοι, με περιορισμένα οικονομικά οι πιο πολλοί και ελάχιστες γραμματικές γνώσεις. Ο Λαμπρίδης τους χαρακτηρίζει άξεστους· ο διδάσκαλος Σακελλαρίου με πολύ βαρείς χαρακτηρισμούς. Η διαφορά ζωής ήταν τεράστια. Γάμοι δε γινόταν μεταξύ των δύο τάξεων έως τη στιγμή που κάποια οικογένεια κτηνοτρόφων αποκτούσε οικονομικά, πολιτιστικά και πνευματικά αγαθά. Τότε τα πράγματα άλλαζαν. Το σλόγκαν που αναπτύχθηκε για (πολιτικές σκοπιμότητες ενίοτε) ότι οι κτηνοτρόφοι υπηρετούσαν τους ραφτάδες πέφτει από μόνο του, αν ξέρεις την ιστορία, αλλά ποιος να την ειπεί; Όπως αποδεικνύει ο συγγραφέας-ιστορικός κ. Μουστάκης, οι πρώτες ύλες που έπαιρναν από το χωριό ήταν μόνο ένα 10ς επί της παραγωγής του. Ένα μεγάλο μέρος το χρειαζόταν οι ίδιοι για ένδυση και ρουχισμό και το υπόλοιπο διέθεταν μόνοι τους στον Ηπειρωτικό χώρο.

Και να συνεχίσω για το εμπόριό τους. Τις πρώτες ύλες, όπως είπαμε, έπαιρναν από τους κτηνοτρόφους, αλλά το λευκό τυρί δεν μπορούσε να συντηρηθεί και να διακομίζεται. Όταν άρχισαν να φτιάχνουν το σκληρό τυρί, το μανούρι, όχι το μανούρι μυζήθρα αλλά κεφαλοτύρι, έγινε ανάρπαστο. Οι ραφτάδες έμποροι άρχισαν να αγοράζουν γάλα απ' όλη την Ήπει-

ρο και την Αλβανία και να τυροκομούν. Κρατώ το δεφτέρι του παππού μου, Κ. Αυδίκου και βλέπω νοερά στην κορυφή των σελίδων «δούναι-λαβείν». Είχε πάρει μαζί του και τους δύο μεγάλους γαμπρούς του, το Βασταρούχα και το Νίκα καθώς και το συμπατριώτη του, Σάνη και περιγράφει τα εμπορικά τους ταξίδια καθώς και τους λογαριασμούς που έκαμε στην Ιταλία, στη Μάλτα, στο Σουέζ, στην Αίγυπτο δικτυωμένοι με τον επί θυγατρί γαμπρό του, ονόματι Γεροντάκη.

Οι αγορές ήταν ανοιχτές. Οι καποτάδες, ονομαστοί και ως ραφτάδες, αντιλήφθηκαν πως υπάρχει ένας πιο προηγμένος τρόπος ζωής και βοηθούν το άνοιγμα της συρρακιώτικης κοινωνίας, νοιάζονται για τη μόρφωση, μεταχειρίζονται τη γυναίκα σαν σύντροφο και προχωρούν, ώσπου η βιομηχανία και η έλλειψη κτηνοτροφίας περιορίζει στο ελάχιστο τη δραστηριότητα των μεμονωμένων εμπόρων.

Οι γιατροί του Συρράκου ήταν οι Κωλέτης, Τζαπρανλής, Ζαλοκώστας, Ζαβογιάννης, Κόμνας, Πάλιος, Ντουραμάνης. Παραθέτουμε τη συμφωνία του γιατρού Κ. Τζαπρανλή με τους κατοίκους Συρράκου και Παλαιοχωρίου:

“Δια του παρόντος συμφωνητικού Γράμματος, ημείς οι υποφαινόμενοι αφ’ ενός μέρους κοινώς οι εγκατοίκοι χώρας Συρράκου και παλαιοχώρι και αφ’ ετέρου ο φυσικός Ιατρός κ. Κ. Τζιαπραζλής ότι εσυμφωνήσαμε να σταθώ Ιατρός εις την χώραν μας με τα επόμενα άρθρα δια χρόνον έναν:

Αον. Ο διαληφθής Ιατρός Κ. Τζιαπραζλής υπόσχεται να επισκέπτεται τους ασθενείς χώρας εκείνους οπού ήθελον τον προσκαλέσει και όσας επισκέψεις κάμη να πληρωθεί προς εξήντα παράδες την κάθε μίαν επίσκεψιν και την τιμήν των φαρμάκων ως πωλούνται εις τα φαρμακοπωλεία Ιωαννίνων.

Βον. Υπόσχεται εισέτι ο ρηθείς Ιατρός να πηγαίνει να επισκεφθεί και εις Παλαιοχώρι ασθενείς οσάκις τον προσκαλέσουν παρομοίως ως τους εγκατοίκους χώρας ημί μόνον ήναι εις χρέος οι προηρημένοι Παλαιοχωρίται να τον πάρουν και να τον φέρουν με τα άλογά των και με την ζωοτροφίαν των και δια πληρωμήν επισκέψεως να του δώσουν την αξία των Ιατρικών ωσαύτως ως ανωτέρω ήπαμεν.

Γον. Οι Χωριανοί κοινώς υπόσχονται να του δώσουν δια ετήσιον μισθόν γρόσια τρεις χιλιάδας –αριθ. 3.000– κατά προηγουμένην

τριμηνίαν, τουτέστι τα μεν χίλια μετά 3 μήνας, αλλά χίλια μετά εξ μήνας και ούτως ακολουθῶς ὥστε εις τον ένατο μήνα να του μετρηθῶν τα προς αποπληρωμὴν υπολοιπόμενα χίλια. Ὑπόσχονται εισέτι να του δώσουν και οσπίτιον αρμόδιον εις την επιστήμην του δια να κατοική, του οποίου το ενοίκιο δέλει πληρωθεῖ ἀπὸ την κοινότητα χώρας.

Δον. Οσάκις ο Ιατρός δεν έχει ασθενεῖς εις την χώραν έχει το ελεύθερον να υπάγῃ και εις τα περίχωρα να επισκεφθῇ ὅσους τον προσκαλέσουν και να πληρώνεται κατὰ την θέλησίν του. Εάν όμως και εις εκείνο το διάστημα ασθενήσῃ κανένας πατριώτης και προσκαλέσῃ τον Ιατρό, εἶναι εις χρέος ο Ιατρός να επιστρέφῃ αμέσως.

Εον. Εἰς ἐνδειξιν ταύτης της συμφωνίας γίνονται 2 παρόμοια συμφωνητικά, ἵνα βαστά ἕκαστον μέρος ἀνὰ ἓν.

Συρράκω, τη 10 Ιουνίου 1843»

(έπονται 18 δυσανάγνωστες υπογραφές)

Το χωριό παρουσίαζε την ἐξῆς ὄψιν. Γύρω ἀπὸ την πλατεία μερικὰ καταστήματα που ὅμως εκπλήρωναν ὅλες τις ἀνάγκες του κόσμου. Ἦταν γεωργικά προϊόντα ἀλλὰ και μπαχαρικά φερμένα ἀπὸ μακριά. Το περίεργο στα χωριά μας ἦταν τα δυο λογίων μαγαζιά υποδημάτων. Το ἓν ἐφτιαχνε τσαρούχια για τους κτηνοτρόφους και τις οικογένειές τους, το ἄλλο δερμάτινα ευρωπαϊκά για τους ραφτάδες που φορούσαν και ευρωπαϊκά ρούχα. Ἐπὶ των ἡμερῶν μου πάντοτε τα ἐφτιαχνε ο **Βασ. Μπίτσιος** και τα τσαρούχια ο **Γ. Ντόντορος**. Φυσικά υπῆρχε το κοινοτικό γραφεῖο και ἄλλο οἶκημα, το τηλεφωνεῖο, που δυστυχῶς ἀκόμα δεν ἀναπαλαιώθηκε. Εκείνο το θυμούμαι και ἐγὼ ἀκόμη, γιατί ἦταν κάτω ἀπὸ το σπίτι μας και οἱ πατριῶτες που ἐρχόταν καθόταν στο προαύλιο, για να περιμένουν τον ταχυδρόμο που ἐρχόταν ἀπὸ το πλησιέστερο χωριό τρεις ὥρες δρόμο. Τα σπίτια ἦταν σε τρεις μορφές. Πρέπει να πω ὅτι το χωριό εἶναι ἐπικλινές ἀμφιθεατρικό. Λοιπόν, κατ' ἀρχὴν οἱ οἰκοδομές, ἀπὸ το πίσω μέρος ιδωμένες, παρουσίαζαν δύο μέτρα ὕψος ἕως καθόλου. Ἐμπρὸς ὅμως τα ἀρχοντικά ἦταν τριώροφα, τα ἄλλα σπίτια διώροφα και των κτηνοτρόφων που περιέβαλαν το χωριό ἦταν μονώροφα.

Στον αὐλαιο χώρο ο οποίος ἦταν περιτριγυρισμένος με υψηλό τοίχο

ήταν χτισμένα, συνήθως δύο, εντεύθεν και εκείθεν χαγιάτια, το ένα για τις οικοσίτες κατσίκες, το άλλο για το γάστρο και την πλύση. Ακόμα μερικά σπίτια είχαν φούρνους και ένα ή δύο στέρνα.

«Το χωριό στερείται δ' ανέκαθεν προς έψησιν και θέρμασιν ξυλείας. Διο και επί μεν του Αλή είχε τρεις δημοσίους κλιβάνους νυν δε δέκα. Πάσαι αι οικείαι ποιούνται καθ' εκάστην χρήσιν γαστρών, καιομένων δια της των ζώων κόπρου ην συλλέγουσι μετά μεγάλης επιμελείας και δαπανώσι μετά φειδούς». (Ιωάν. Λαμπρίδης)

Φυσικά τα αποχωρητήρια ήταν έξω και με μεσότοιχο ένας κηπάκος για τα απαραίτητα χόρτα του σπιτιού. Τα αρχοντικά σπίτια ήταν χάρμα ιδέσθαι. Στολισμένα με μυριόπλουμα υφαντά χράμια, κεντήματα, λάμπες αλαβάστρινες, δαντέλες κι ενθύμια από όλα τα μέρη που ταξίδευαν οι ντόπιοι. Τα συνήδη σπίτια είχαν δύο κατώγια και επάνω ένα δωμάτιο και μια κουζίνα, το επονομαζόμενο στατώ και αυτό, διότι το πάτωμα ήταν χωμάτινο στηριγμένο σε δύο καμάρες. Τέλος τα σπίτια των κτηνοτρόφων είχαν ένα κατώγι και ένα δωμάτιο· δεν είχαν ταβάνια, δεν είχαν τζάμια, αλλά οι άνθρωποι αυτοί, οι ξωμάχοι, το καλοκαίρι είχαν λιγότερες ανάγκες από το χειμώνα που έμεναν σε αχυρένια καλύβια (τώρα να πούμε το πώς και το γιατί είναι μια άλλη ιστορία συνθηκών ζωής, πολιτισμού, επιπέδου...).

Οι εκκλησίες είναι εκπληκτικές, είναι έργα τέχνης ξυλογλυπτικής και εικονογραφίας, δωρεές όλες των ραφτάδων Συρρακιωτών. Περί αυτών με λεπτομέρεια ομιλεί σήμερα ο εκπαιδευτικός Γεώργιος Τζουβάρας.

Το νεκροταφείο ήταν μεγάλο, είχε εκκλησάκι αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος. Σεμνό και οι τάφοι απλοί, ποτέ δεν πανηγύριζαν εκεί τα τελευταία χρόνια πηγαίνουν την ημέρα της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Σ' αυτό το κοιμητήριο είδα έναν άντρα 35 χρόνων να μοιρολογάει και δεν ξεχνώ την οδύνη του και την αντρίκεια απελπισία.

Βρύσες το χωριό είχε 18 χάρη στην απλοχεριά των πατριωτών (ραφτάδων). Το νερό ερχόταν μέσω του υδραγωγείου ή ήταν «αναβρυστικές». Η περιφημότερη απ' όλες ήταν του Κοντού (το άρθρο στο τέλος) και λέμε κοντόλουϊ. Βέβαια έχω να ειπώ πολλά για το ρόλο της βρύσης στη ζωή της κοπέλας του χωριού τότε, στις συνήθειες κ.λ.π. Ένας από αυτούς ήταν ότι στη βρύση το σούρουπο μαζευόταν οι κοπέλες να γεμίσουν τις βαρέλες νερό ή τα γκιούμια και με χαρούμενα γέλια σαν τα γάργαρα νερά που έπαιρναν, μολογούσαν για τις συναντήσεις που έκαμαν με τα παλικάρια, με χαμηλωμένα πάντα μάτια στους ανηφορικούς ή κατηφορικούς

δρόμους του χωριού. Ακόμα μετά το γάμο, τη Δευτέρα το πρωί, πήγαιναν τις νύφες στη βρύση να μοιράσουν κουλούρια και τα κρεμούσαν στο λαιμό των παιδιών με κορδελίτσες.

Τα συνοικέσια γινόταν συνήθως από τους γονείς, και αφού τελείωνε το νυφopάζαρο που δεν ήταν παρά η εμφάνιση των κοριτσιών στους χορούς, στους γάμους, στα πανηγύρια, γινόταν η πρόταση από τον πατέρα της κοπέλας, εκτός από σπάνιες περιπτώσεις που ζητούσαν τη νύφη κι ύστερα πίσω από την εκκλησία κουβεντιαζόταν οι λεπτομέρειες. Όταν συμφωνούσαν στα πάντα, δεν έμενε παρά το προικοσύμφωνο.

Το χωριό το έφτιαξαν οι Συρρακιώτες που δούλεψαν εις την ξένη και δημιούργησαν υδραγωγεία, καλντεριμωμένους δρόμους, βρύσες, εκκλησιές, οικοτροφεία και δώρησαν χρήματα πολλά σ' αυτό. Ένας απ' αυτούς, ο Σπυρίδων Μπαλτατζής, αδελφός της γιαγιάς μου, στη διαθήκη του, συντεταγμένη από το Σπυρίδωνα Λάμπρο, κατέλιπε την περιουσία του, δια του Πανεπιστημίου, στο Συρράκο. Σε ό,τι αφορά την παιδεία και την καταγωγή λέγει: «Όταν αποβιώσουν πάντες οι κληροδοτούμενοι, τότε παραγγέλλω τον κληρονόμον μου να ιδρύσει σχολή εν Συρράκω παραλαμβάνων διδασκάλους, ίνα διδάσκεται η ελληνική γλώσσα μέχρι της δευτέρας γυμνασίου και κατόπιν δύο (2) τάξεις εμπορικών μαθημάτων. Εκτός της ελληνικής γλώσσας παραγγέλλω όπως, εφ' όσον η Ήπειρος θα μένη υπόδουλος εις την Τουρκίαν, να διδάσκεται η Τουρκική γλώσσα συγχρόνως μετά της Ελληνικής. Υπολογίζω δε ότι αι εκ των τόκων της περιουσίας μου πρόσοδοι θα επαρκέσουν όπως συγχρόνως διδάσκεται και η γαλλική και η αγγλική γλώσσα. Και επειδή είναι άγνωστον όποια θα είναι κατά την τελευταίην μου η περιουσία μου, παραγγέλλω όπως εν περιπτώσει καθ' ην αξιωθώ ν' αυξήσω ταύτην, εις τρόπον ώστε αι πρόσοδοι να επαρκούν προς κατάρτιση της πλήρους Εμπορικής σχολής και να περισσεύουν, εν τοιαύτη περιπτώσει θέλει ο κληρονόμος μου να ιδρύσει και επαγγελματική σχολή. Ενί λόγω θα εννοήση ο κληρονόμος μου ότι επιθυμώ ίνα αι πρόσοδοι της περιουσίας μου χρησιμοποιηθούν όλαι υπέρ της γενέτειράς μου και επειδή το βραχώδες εκείνο χωρίον είναι άγονο φρονώ ότι καταρτίζει τους νέους άξιους ίνα ξενιτευόμενοι καταλάβουν θέσεις εν τω εμπορίω και προκόψουν και συνιστώ να μην εγκαταλείψουν ή λησμονήσουν αυτή.

Συνάμα δηλώ ότι ουδέποτε εννοώ να γίνει δεκτή η Ρωμουνική Γλώσσα εις Συρράκον. Διότι καίτοι δεν εξηκριβώδη εισέτι η ρίζα των Κουτσοβλάχων, δύναμαι να αποδεχθώ κάθε άλλη εθνότητα, ουδέποτε όμως την

Ρωμουνικήν. Την περιουσίαν μου δεν έχει δικαίωμα ν' αποσύρει κανείς από την Εθνικήν Τράπεζα της Ελλάδος ει μη μόνο η Ελληνική Κυβέρνησις εν περιπτώσει καθ' ην εν τω μεταξύ τούτω η Ελλάς παραστή εις επίσημον πόλεμον, τη εγκρίσει δε του Βασιλέως και με την υποχρέωσιν να το καταθέσει πάλιν εις την Εθνικήν Τράπεζαν μετά την αποκατάστασιν του Κράτους, όπως μη διακοπεί η λειτουργία της σχολής μου».

Τώρα το Συρράκο για 10-15 μέρες και αυτές όχι συνεχείς, γέμει ανθρώπων, περισσότερων απ' όσους μπορεί να βαστάξει. Σπίτια γίνονται καινούρια και, παρότι είναι υπό αρχαιολογική προστασία, δεν παρενέβη ποτέ η υπηρεσία αυτή για τη διαφύλαξη των παραδοσιακών σπιτιών. Ευτυχώς υπάρχουν αρκετά απ' αυτά, ακριβώς όπως τα έφτιαξαν οι ιδιοκτήτες των πριν από 100 και πλέον χρόνια».

Ο Λαμπρίδης υποστηρίζει πως οι Βλάχοι Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας έχουν συγγένεια με τους βλάχους της Ρουμανίας, στηριζόμενος στη γλώσσα και σε κοινά βλάχικα τραγούδια.

«Η γλώσσα, λέγει ο Ληκ, των εν τη Ευρωπαϊκή Τουρκία Βλάχων, μικρόν τι διαφέρει των εν Βλαχία, ως περιέχουσα και αύτη πλείστας Λατινικάς λέξεις.

Ίσως δε και η διατήρησις άσματος βλαχιστί κατ' εξαίρεσιν αδομένου προ αιώνων παρά τοις εντεύθεν του Ίστρου, υπόθεσιν δ' έχοντος νεάνιδα ωραίαν εκείθεν του Δουνάβεως διαμένουσαν επιβεβαιούσι την γνώμην ταύτην. Υπάρχουσιν όμως και τινες φρονούντες, ότι οι κατά την Θεσσαλίαν μάλιστα και Ήπειρον Βλάχοι είναι απόγονοι άμεσοι των Ρωμαϊκών εκείνων αποικιών, αίτινες ιδρύθησαν εις τας χώρας ταύτας τρεις αιώνας προ της Ρωμαϊκής αποικίας εις Δακίαν.

Πιθανόν να εγκατέστησαν και εν τοις όρεσι της Ηπείρου και Ρωμαϊκαί αποικίαι και ίχνη διαβάσεως αυτών να κατέλιπον εκεί. Αλλά και αύται υπό της εξιδιασμένης Ελληνικής ιδιοφυίας απερροφήθησαν και συνεχωρεύθησαν εν καιρώ.

Και το μεν Σεράκου τόπου σημαντικόν όνομα είναι, πτωχείαν δηλούν και γυμνότητα.

Αναφέρει πως ο δε πληθυσμός του Σεράκου ανέκαθεν αυξάνει. Τω 1510 μόλις 30 ηρίθμει οικογενείας κατά τινα σημείωσιν. Διο και το απομνημόνευμα «Σεράκου πέντε σπήτια». Ηυξήθη όμως, προϊόντος του χρόνου, και εκ Μετσόβου πάσαι αι οικογένειαι είναι μόνιμοι, του δε Σεράκου 260 μεν

ποιμενικάι λεγόμεναι διαχειμάζουσιν εις την περιφέρειαν Άρτης και Πρεβέζης ανέκαθεν, αι δε λοιπαί, των εμπόρων καλούμεναι, είναι μόνιμοι».

Αναφέρει πως οι διαφορές μεταξύ των δύο τάξεων στο Συρράχο ήταν μεγάλες. «Επιγαμίας μεταξύ των δύο τούτων τάξεων ουδέποτα συνάπτονται. Τουναντίον δε υπάρχουσιν έριδες και διαμάχαι προς αλλήλας και μετά θάνατον διατηρούμεναι. Διο και κηδείας της μιας δεν παρακολουθεί η ετέρα. Και των μεν εμπόρων αι οικίαι εν τω μέσω της κώμης κείνται, αι δε των ποιμένων εν τοις πέριξ, όπερ ίσως μαρτυρεί, ότι ούτοι βραδύτερον εγκατέστησαν. Τοσούτον δ' ηύξησεν ο πληθυσμός του Σεράκου περί τας αρχάς του ιη' αιώνος, ώστε πολλάι των οικογενειών αυτού υπερπληρωθείσαι και μη δυνάμεναι να ζήσωσι κατέλιπον (1713-1714) τας μονίμους αυτών θερινάς κατοικίας και ησπάσθησαν τον πλάνητα».

Κάνει αναφορά στα σπίτια και τους δρόμους του χωριού. «Το δε Σεράκου έχει οδούς στενάς και ελικοειδείς· διο και αι εις τα ανώτερα μέρη οικίαι κείνται υψηλότερον εκατοστύας ποδών των εν τοις κατωτέροις. Στερείται δ' ανέκαθεν προς έψησιν και θέρμανσιν ξυλείας. Διο και επί μεν του Αλή είχε τρεις δημοσίους κλιβάνους, νυν δε ιδιωτικούς δέκα, θερμαινόμενους όμως δια την σπάνιν και την υπερτίμησιν των ξύλων σπανιώτατα. Πάσαι αι οικία ποιούνται καθ' εκάστην χρήσιν γαστρών, καιομένων δια της των ζώων κόπρου, ην συλλέγουσι μετά μεγάλης επιμελείας, και δαπανώσι μετά φειδούς.

Αι οικίαι του Σεράκου είναι μικραί, ηυτρεπισμέναι όμως. Εις το Σεράκου εν ώρα χειμώνος νεκρική επικρατεί σιωπή. Το θέρος όμως κίνησις και ζωή μεγίστη. Δύο ευρέα σφαγεία μόλις αρκούσι προς ικανοποίησιν των κρεωφάγων τούτων Βλάχων, καφενεία ανοίγουσιν, οινοπωλεία κινούνται, τα σχολεία πληρούνται μαθητών, ιατροί διασταυρούσι τας οδούς. Πάσαν δε δευτέραν ή τετάρτην της εβδομάδος αγορά εκ των πέριξ γίνεται. Οι κάτοικοι του χωρίου τούτου είναι ενεργητικοί και δραστήριοι».

Το Συρράχο ευτύχησε να έχει σπουδαίους πνευματικούς άνδρες. «Αλλά και το Σεράκου, και τοι εστίαν γραμμάτων βραδύτερον συνέστησεν και ταύτην μικράν, εν τούτοις απαριθμεί σπουδαίους λογίους τους εξής «Ι. Κωλέττην, ιατρόν ιδιαίτερον κατ' αρχάς του Μουχτάρ πασά, Γ. Τσιαπρασλήν, ιδιαίτερον ιατρόν εν Πελοποννήσω του Βελή πασά, Κωνστ. Γ. Τσιαπραλήν, Δ. Ζαλοκώσταν, Ε. Δ. Ζαλοκώσταν, αμφοτέρους εν Ιωαννίνους ιατρούς, Σ. Ζαβογιάννην, Κ. Κόμισον, Λ. Πάλιου και Γ. Μπίτζιον, πάντας διδάκτορας της ιατρικής και Σ. Δουραμάνην τελειοδίδακτον

αυτής· τους διδάκτορας της νομικής Σ. και Δ. Ι Μέκκιου αδελφούς και τον ευφυά Ευγένιον Γ. Ζαλακώσταν τέκνον του ποιητού του Χανίου της Γραβιάς».

«Προς διατήρησιν δε του σχολείου Σεράκου ο μέγας της Ελλάδος πολιτικός και η οικογένεια των Σιμαίων εδωρήσαντο (1830) ανά ένα αλευρόμυλον αποφέροντας γρόσια 2 χιλ.».

Οι Συρρακιώτες διακρίθηκαν και στο εμπόριο. «Εκ των διακριθέντων δ' εν τω εμπορικώ κόσμω εκ των Σερακιωτών οι αδελφοί Δουραμάναι, οι Γιαννιώται (2) εν Βενετία και Κερκύρα, οι Ζαλοκώσται εν Ισπανία, Ζ. Μπρίσκος εν Βαρλέττη, Ι. Βλάχος, Ν. Πάλιος, Κ. Τοπάλης, ος εξ ακατονομάστου φιλοτιμίας ηυτοκτόνησεν εν Τεργέστη, απολέσας την περιουσίαν αυτού, Ι. Μέκκιος εν Ιωαννίνους και άλλοι.

Αναφερόμενος στο επάγγελμα των κατοίκων τονίζει πως από το είδος και το μέγεθος της επιχείρησής τους εξαρτάται κι ο επαναπατρισμός τους. Κατά το είδος του επαγγέλματος των κατοίκων Σεράκου και την έκτασιν των εμπορικών επιχειρήσεων αυτών διεκρίνοντο μέχρι του 1820 τρεις τάξεις, εξ ων εις μεν την πρώτην υπήγοντο οι μόνον δις ή τρις την γενέτειραν αυτών κατά το διάστημα των εργασιών των επισκεφθέντες, ζήσαντες εν Ευρώπη και περί την δύσιν του βίου αυτών εν τη πατρίδι αποκαθιστάμενοι, εις δε την δευτέρα οι μικροί έμποροι, οι τεχνίται (1) επανερχόμενοι εις την πατρίδα εκ της αλλοδαπής σχεδόν κατά παν θέρος και εις την τρίτην οι ποιμένες, οι αγωγείς, οι αχθοφόροι. Του δε Σεράκου η μεν πρώτη διασπαρείσα τω 1821 εις Ευρώπην εξέλιπεν η τρίτη περιλαμβάνει πλέον του ημίσεος των κατοίκων, η δε δευτέρα αποτελείται ου μόνον εκ των τα αποικιακά εν Ιωαννίνους και αλλαχού εμπορευομένων, αλλά και εκ των εμπορευομένων λευκόν τι ύφασμα, φλοκάτο, κάλτσινο και δίμιτο καλούμενον, κατασκευαζόμενον δε εις Σεράκου και Προσβάλαν και μετετρεπόμενον εις διάφορα είδη ενδυμάτων προς χρήσιν ιδίως των χωρικών της ελευθέρας Ελλάδος, διασπειρομένων δε καθ' όλον τον χειμώνα εις Αθήνας, Πειραιά, Πάτρας, Αίγιον, Μεσολόγγιον, Πύργον κτλ. Εκ του υφάσματος τούτου 5000 πήχ. απεργάζεται μόνον το Σεράκου και 500 η Προσβάλα· διο και πάσα οικογένεια των δύο τούτων κοινοτήτων πλην του ενδύματος αυτής ετησίως το έργον τούτο επιδιώκουσιν ωφελείτο 500-1000 γρόσια . Στοιχίζει δε κατά μέσον όρον το ύφασμα τούτο 5 γρόσια τον πήχυν. Παρήκμασεν όμως και το βιομηχανικόν τούτο προϊόν. Αλλά πλην τούτων εκ της μεσαίας τάξεως 150 τουλάχιστον οικογένειαι εκ Σεράκου κατερ-

γάζοντο το γάλα προς κατασκευήν είδους τυρού, μανούρι αποκαλουμένου, καταναλισκομένου δε εις Ιταλίαν, και Μάλταν».

Αναφερόμενος στα δεινοπαθήματα Συρράκου γράφει: Η κοινότητα ταύτη ολιγωτέρας ένεκα της τόλμης και γενναιότητος των ιδίων αυτών τέκνων και των κατά καιρούς δοκίμων οπλαρχηγών των καταδυναστείας εδοκίμασαν.

Δεινοπαθήματα όχι ολίγα υπέστη το Σεράκου εκ τε των επαναστατών. Τω 1821, ως γνωστόν, κατεστράφησαν άρδην αι πολίχναι «Καλαρύτη και Σεράκου» οι δε κάτοικοι αυτών ελεηλατήθηκαν και εξεπατρίσθησαν. Πλην του ναού της Παναγίας και επτά μόνον οικιών πάσαι αι λοιπαί του Σεράκου παρανάλωμα του πυρός εγένοντο. Συν τοις κατοίκοις των κωμών τούτων απεγυμνώθησαν και πολλοί των ευπόρων Ιωαννιτών αυτόσε από του 1820 καταφυγόντες. Από δε των 280 μονίμων τότε οικογενειών του Σεράκου, αίτινες κατέφυγον εις Επτάνησον και Ιταλίαν, μόνον 40 μετά την αποκατάστασιν των πραγμάτων (1827-1828) βαθμηδόν επανήλθον.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΩΛΕΤΤΗΣ
Πρώτος Πρωθυπουργός
της Ελλάδας - Ιατρός

**ΓΙΩΡΓΟΣ
ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ**
Ποιητής - Ιατρός

ΜΠΙΤΣΙΟΣ
Υπουργός Εξωτερικών

Οι Υπουργοί Μπίτσιος, Αβέρωφ στο Συρράκο, στο μουσείο που edώρησε η κα Φωτιάδου παρακολουθούν τις χορευτικές φιγούρες του Θεμιστοκλή Γείτονα, που χορεύει γι' αυτούς με φουστανέλα

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΑΣ
Ιατρός

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΤΑΡΟΥΧΑΣ
Ιατρός

Λόγος εκφωνηθείς υπό του ιατρού Γεωργίου Δήμα κατά την κατάθεσιν στεφάνων εις προτομήν Ιωάννου Κωλέττη εν Συρράκω κατά τας εορτάς Εκατονταετηρίδος 29 Ιουνίου 1930

Σεβασμιώτατε, Εξοχώτατε, Σεβαστή Ομήγυρις

Εάν ονομάσθῃ και δικαίως εὐάνδρος ἡ Ἡπειρος με ἐγωισμόν και υπερηφάνειαν τολμῶ να εἶπω ὅτι μίαν των πρώτων θέσεων εν τῇ ιστορίᾳ αὐτῆς κατέχει ἡ ευανδροτάτη κωμόπολις Συρράκου, ἡ κορωνίς αὐτῆς των χωρίων τῆς νοτιοδυτικῆς οροσειράς τῆς Πίνδου και τοῦ Μαλακασίου. Ευανδροτάτη λέγω ὡς ἀναδείξασα ἄνδρας τόσοις ἐθνικοῦς ὡς πολιτικοῦς, ποιητάς, ἐπιστήμονας και ευεργέτας, ὅσον και πλείστους φιλοπάτριδας ευεργέτας και ὠρητάς.

Πότε ἰδρύθη και πῶς συνωκίθη ιστορικῶς εἶναι ἀνεξακρίβωτον. Λαϊκῇ τις ὅμως παροιμία λέγει «Ματσούκι χωριό, Καλαρρύτες μαχαλάς, Συρράκον πέντε σπίτια». Ταχέως ὅμως ἀνестράφησαν οἱ ὅροι και το πεντάσπιτον Συρράκον ἠδὲ ὠδή, ἤκμασε και ἀνεδείχθη γενόμενον πολυαριθμώτατον και εὐφρημον, ὥστε ἀρχαία τις μητρόπολις να ἰδύσῃ τας περὶ αὐτό, ὡς εἰπεῖν, ἀποικίας Παλιοχώρι-Συρράκου και Προσβάλλαν, πολλοὶ δὲ να μετοικήσωσιν ὡς οἱ Συρρακιῶται των Ἀγράφων, ὁ Μάμαλης με ἑκατὸν οικογενείας και ἄλλοι εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος και παραλίους πόλεις τῆς Μεσογείου και νήσους, τόσοις δια το ἀγονον και βραχῶδες τῆς αετοφωλητῆς αὐτῆς, ὅσον και δια τον τυραννικόν ζυγόν.

Εἶδε ταχέως να εὐρεθῇ ὁ Θουκυδίδης τῆς Ἱστορίας τοῦ Συρράκου κατὰ τον προκηρυχθέντα διαγωνισμόν τοῦ Χρήστου Ζαλοκώστα, ἐγὼ δὲ μὴ θέλω να κουράσω ὑμᾶς θα προσπαθῶ δια κινηματογραφικῆς ταινίας ν' ἀπεικονίσω τὴν σταδιοδρομίαν και ἐθνικὴν αὐτοῦ δράσιν.

Και μετὰ τὴν καθυπόταξιν και κατὰπτωσιν τῆς Ἡπείρου ὑπὸ των Τούρκων παρέμειναν και ἀνδίσταντο εἰσέτι τ' ἀρματολίκια και καπετανάτα τοῦ Μαλακασίου, Τσουμέρκων και Ξηρομέρου, ἀλλὰ μετὰ μακροῦς και σκληροῦς ἀγῶνας περὶ τα τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου υπέταξαν αὐτοὶ εαυτοὺς, δηλαδὴ συνεβλήθησαν με τους Τούρκους ἐξαρτηθέντες διοικητικῶς εἰς τὴν βασιλομήτορα (βαλιόε) και διετήρησαν το πατροπαράδοτον ἀνεξάρτητον πολίτευμά των, ὡς περιβλήθέντες δια προνομίων και λέγεται ὅτι οἱ σπαχήδες ἐρχόμενοι εἰς Συρράκον κατέθετον τα ὅπλα των και σημαίας εἰς Ἄγιον Γεώργιον.

Δια των προνομίων τούτων ἰδρύθησαν δύο ἡμιανεξάρτητοι Κοινοτικά Ομοσπονδία, ἡ τοῦ Συρράκου και ἡ των Καλαρρυτῶν. Εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν τοῦ Συρράκου υπήγοντο 42 χωρία ἔχοντα ἰδίους κοινοτικούς ἀρχοντας, ἀλλὰ συμβουλευόμενα και ἐξαρτώμενα ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν των, το

Συρράκων. Πάντα ταύτα τα προνόμια μετά έτη ή μάλλον αιώνας κατηργήθησαν υπό της Ηπειρωτικής Τίγρεως, του Αλή Πασσά.

Επωφελούμενοι των προνομίων των διά το άγονον και βραχώς της αετοφωλήας αυτής οι κάτοικοι επεδόθησαν εις το εμπόριον, κτηνοτροφίαν και κατεργασίαν των μαλλίνων ειδών. Ως έμποροι επιχειρηματίαι, ειλικρινείς και ευσυνείδητοι διέπρεψαν πολλαχού της Ελλάδος και Ευρώπης, ώστε ιστορείται ότι ο Συρρακιώτης Αδάμ εγένετο Τραπεζίτης του Βασιλέως της Ισπανίας. Ως κτηνοτρόφοι, οι αρχαιοπρεπείς τσελιγκάδες επλημμύρουν με τα πολλά και υπερήφανα κοπάδια των τα χειμαδιά της Ηπείρου, Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Αιτωλοακαρνανίας μετά των υπερπεντήκοντα χιλιάδων προβάτων των. Συναφής τούτου ήτο η τελεία και μεγάλη ανάπτυξις της κατεργασίας βιομηχανίας των μαλλίνων ειδών πριν αναπτυχθούν αι Ευρωπαϊκαί βιομηχανίαι, ώστε να καταντήση αύτη μονοπώλιον των Συρρακιωτών καποτοραφτάδων δια το ναυτικόν και εργατικόν κόσμον τής τε Ελλάδος και Ευρωπαϊκών Μεσογειακών πόλεων, αφού έφθανον μέχρι των Ηρακλείων στηλών.

Και αι μεν γυναίκες κατηργάζοντο τα φημισμένα εις στερεότητα και χρωματισμούς και συνδυασμούς μάλλινα είδη επιπλώσεων και ενδυμασιών και τα του εμπορίου καλτσιρά, δήμιτα, φλοκάτα και καπότα οι δε άνδρες λεγόμενοι ραφτάδες και καποτάδες παραλαμβάνοντες τα είδη ταύτα τα έρραπτον εις ποικίλλας ενδυμασίας και κάπας και τα επώλουν παντού της Μεσογείου, ώστε και σήμερον διατηρείται νομίζω εις τας Ιταλικάς φορτωτικές *capa di Capitani*, δηλαδή η κάπα το διδόμενον δώρον στους πλοιάρχους υπό των Συρρακιωτών καποτάδων.

Πάντα ταύτα εξύμνησεν ο αθάνατος ποιητής μας, ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης, Κώστας Κρυστάλλης.

Οι ευφυείς όμως και επιχειρηματίαι Συρρακιώται ήσαν λίαν φιλοπάτριδες, ώστε και πλουτούντες και ευημερούντες εις τα ξένα και εις ελεύθερα κράτη εν μόνον όνειρον είχαν, το μεγαλείον της ιδίας Πατρίδος και την ζηλευτήν ελευθερίαν της Ελλάδος, ώστε εκ των πρώτων εμυήθησαν εις την Φιλικήν Εταιρίαν και παλινοστούντες εδαπάνων τον πλούτον των εις καλλιμαρμάρους και ευρυχώρους οικίας μετά πάσης ανέσεως και ευμαρείας, εις σύστασιν Εκκλησιών και Σχολών μετά πληρεστάτων βιβλιοθηκών αρχαίων Ελληνικών και Ευρωπαϊκών βιβλίων, αφού ήσαν γλωσσομαθέστατοι και συνετήρουν άρτια σχολεία πρώτης εκπαιδεύσεως και ως παράδειγμα της φιλοπατρίας των και φιλομαθείας αναφέρω το συσταθέν ποτέ Τοπάλειον Παρθεναγωγείον και το υφιστάμενον Οικοτροφείον «ο Γιαννιώτης». Συνεπώς και επιστήμονας πολλούς ανέδειξε τιμώντας την πατρίδα των, και ας αναφέρω τινάς, τον Βασιλάκη Βέην, Συρρακιώτην,

ιατρόν του Σουλτάνου, Γεώργιον Βάφαν, Καθηγητήν Πανεπιστημίου, Νικόλαον Βάφαν, αντισταγγελέα Αρείου Πάγου, Γεώργιον Μπήτσιον, οφθαλμολόγον, Πέτρον Ζαλοκώσταν χημικόν και λοιπούς. Ευμαρύντες όμως οι Συρρακιώται δεν επανεπαύοντο εις τον πλούτον των και ειρήνην αλλά διαπνεόμενοι υπό του ζήλου της Ελευθερίας εδράττοντο των όπλων οσάκις εδίδετο αφορμή. Τρις κατεστράφη, λέγεται, το Συρράκον, αλλ' η τρίτη υπήρξε τελειωτική, ολοκαύτωμα του Εθνικού αγώνος γενομένη τον Ιούλιον 1821 και της οποίας την επέτειον δεν θρηνούμεν, αλλά πανηγυρίζομεν σήμερον υπό την σκέπην της κυανολεύκου μας Σημαίας.

Ιδού και το δημώδες τραγούδι:

Η λεηλασία του Συρράκου (1821)

Τρία πουλάκια κάθονταν ψηλά στον Αηγεώργη
τώνα τηράει τα Γιάννενα, τ' άλλο κοντά το Βάλτο
το τρίτο το καλλίτερο μοιρολογάει και λέγει.
«Πολλή μαυρίλα πλάκωσε ψηλά την Τσουκαρέλα
μη ν' ήναι μαύρα πρόβατα, μη ν' ήναι μαύρα γίδια;
δεν είναι μαύρα πρόβατα ούτε και μαύρα γίδια.
μόν είναι οι Καντούπιδες πώρχονται στου Συρράκου.
Βρίσκουν τα σπίτια έρημα, ταις πόρταις ανοιγμέναις,
βάνουν φωτιά στον Αϊλιά, και καίν' όλη τη χώρα.
Ιμέρ Κουμπάρος χούγιαξε στη μέση από την Γκούρα.
– Παιδιά, μην καίτε το χωριό, μην καίτε τα βακούφια,
οι βλάχοι το μετάνιωσαν και πίσω θα γυρίσουν.
– Τι λες, τι λες, παληάρβανε, τι λες Ιμέρ Κουμπάρε;
Πάνε οι Βλάχοι, έφυγαν, πάνε κατά το Βάλτο,
κι όταν θ' αλλάξη ο καιρός, φτιάνουν καινούργια σπίτια,
φτιάνουν καινούργιες εκκλησιές, καινούργια μοναστήρια.

Κατά το σωτήριο αυτό έτος 1821 της Ελληνικής Εθνεγερσίας επανεστάτησε και το Συρράκον φυσικώς. Εμπειυστής και αρχηγός ταύτης υπήρξεν ο Ιωάννης Κωλέττης. Αλλά ποίος αυτός ο Κωλέττης; Φρονώ όμως ότι ουδείς Έλλην δικαιούται ν' αγνοεί τον δαμόνιον Κωλέττην, τον ρέκτην αγωνιστήν και συνετόν σύμβουλον του '21 και πρώτον Πρωθυπουργόν.

Ο Ιωάννης Κωλέττης υιός του Νικολέτου Δήμου προκρίτου και προεστώτος Συρράκου εγεννήθη εις ταύτην την οικίαν, της οποίας καταφανή τα ερείπια εκ της καταστροφής του 1821, εδώ είδε το πρώτον φως της ημέρας. Τα πρώτα παιδικά του έτη διήλθεν ενταύθα, κατόπιν απεστάλη εις Ιωάννινα προς πληρεστέραν μόρφωσιν. Συμπληρώσας και εκεί μετέβη εις Πίζαν της Ιταλίας προς σπουδήν της Ιατρικής. Αλλ' ο θερμόαιμος και

φιλελεύθερος νεαρός Ασκληπιάδης προς την μελέτην της ιατρικής εμελέτα και ωνειροπόλει την Ελληνικήν απελευθέρωσιν εκ του ζυγού την εμπνευσθείσαν και τονισθείσαν υπό του πρωτομάρτυρος Ρήγα Φερραίου και κατελθών εις Ιωάννινα προς τα εφόδια της Ιατρικής συναπεκόμισε και το επαναστατικόν του βιβλίον, την Νομαρχίαν ήτοι λόγους Ελευθερίας. Εις Ιωάννινα προσελήφθη ως ιατρός του Μουκτάρ Πασά, υιού του Αλή Πασά και ως τοιούτος διετέλεσε μέχρι του 1821 ως θεράπων ιατρός του τυράννου αλλά και υπονεμεύς του θρόνου των, διότι εις την Σχολήν ταύτην ουδέν άλλο ωνειροπόλει μετά των άλλων καπεταναίων, ει μη τον σκοπόν και τον τρόπον της Ελληνικής Παλιγγενεσίας.

Το 1821, ότε ο μεν Αλή πασάς επολιορκείτο εις Ιωάννινα υπό του Χουρσίτ πασά, η δε Ελλάς σύσσωμος εξηγέρθη προς αποτίναξιν του τυραννικού ζυγού, ο Κωλέττης συνεννοηθείς εις Ιωάννινα μετά των Σουλιωτών και των οπλαρχηγών Στουρνάρα, Γώγου Δημάκη, Κουτελίδα και λοιπών προς γενικήν εξέγερσιν της Ηπείρου και μεταμφιεσθείς ήλθε νύκτωρ εις Συρράκον προς εξέγερσιν των συμπατριωτών του. Οι Συρρακιώται προειδοποιημένοι και διαπνεόμενοι υπό του πόθου της ελευθερίας επολέμησαν τότε γενναιώτατα και θ' ανδίσταντο αν δεν επήρχετο καδυστέρησις λοιπών καπεταναίων και αν μη προδοσία ατίμων εφιαλτών εκ των περιχώρων δεν ωδήγει τους Τούρκους εκ των νώτων αυτών. Μετά δύο μάχας εις πάνω και κάτω Πόλεμον, όπου αρκετοί εφονεύθησαν, εδόθη καιρός εις τα άμαχα πλήθη, τα γυναικόπαιδα να αναχωρήσωσι και καταφύγωσιν εις το Αυτί των Τσουμέρκων, θέσιν προσεσημειωμένην, ως ειπείν, υπό του διελθόντος εντεύθεν και κηρύξαντος Εθναποστόλου Αγίου Κοσμά, όστις, ως λέγεται, προεφήτευσε και το μεγαλείον του Κωλέττη. Κατεστράφη το Συρράκον, δεν απέμεινε λίθος επί λίθου, διηρπάγησαν τα από τόσων ετών συσσωρευθέντα πλούτη των μετά τόσων κόπων και μόχθων ως και τα των Ιωαννιτών οι οποίοι δι' ασφάλειαν τα είχαν μεταφέρει εδώ, αλλ' οι Συρρακιώται απάτριδες και άστεγοι πλέον δεν απεδαρρύνθησαν, πλήρεις δε πολεμικού μένους, αφού εξησφάλισαν τας οικογενείας των έτρεξαν εις το καθήκον των και υπό διαφόρους καπεταναραίους έδρασαν εις πολλάς μάχας και δη εις το αδάνατον Μεσολόγγι, όπου ο Γούλα Πάλλιος, πρωτοπαλλήκαρον του Μάρκου Μπότσαρη και συν άλλοις ο Τυρταίος και πατριδολάτρης ποιητής μας, Γεώργιος Ζαλοκώστας. Ο Κωλέττης πού κατέφυγε, πού απεκρύβη; Δεν απεκρύβη, δεν ωρροдіασεν, αλλ' ως ο Μιλτιάδης και συνάμα Θεμιστοκλής ωδούμενος υπό του δαιμονίου του παρηκολούθει τα πάντα, ήτο πανταχού παρών καθ' όλον τον επταετή αγώνα.

Ιδού το δημώδες τραγούδι:

Η εισβολή του Κιουταχί εις την Δυτικήν Ελλάδα (1826)

Μας ήρθ' η άνοιξη πικρή, το καλοκαίρι μαύρο
Μας ήρθε κι ο χινώπορος πικρός φαρμακωμένος.
Πρώιμα μας μπήκεν η Τουρκιά, μας ήυρε πεινασμένους
και ο Κωλέττης έγραψε, και ο Κωλέττης γράφει.
Παιδιά μου, πιάστε τα στενά, παίξτε τα καρυοφύλλια
και ο Κιουταχίς απέρασε Ξερόμερο και Βάλτο,
και ορδή δεν ήυρε πουθενά για να τον πολεμήση,
γιατί οι λεβέντες έλειπαν εις το Μωρηάν επήγαν
είχαν εμφύλιο πόλεμο με το Παναγιωτάκη.

Κατά την πρώτην Εθνοσυνέλευσιν της Επιδάυρου 1 Ιανουαρίου 1822 υπό την Προεδρείαν του Μαυροκορδάτου ο Ιωαν. Κωλέττης μινίστρος των Εσωτερικών. Κατά το 1824-25, ατυχές έτος του εμφυλίου πολέμου, υπό την Προεδρείαν του Κουντουριώτου μινίστρος ο Κωλέττης ως εκπρόσωπος των Ηπειρωτών εισαγαγών την πεζικήν δύναμιν υπό τους Καραϊσκάκην, Καρατάσσον, Τζαβέλλαν και λοιπούς κατέστειλε τον εμφύλιον σπαραγμόν και ούτως η Κυβέρνησις εβάδισε προς τα πρόσω. Μετά τον θάνατον του αληθμονήτου Καποδίστρα μέλος της Τριανδρίας ο Κωλέττης και ταύτης αποτυχούσης εσχηματίσθη εις Περαιχώρα νέα Κυβέρνησις υπό την προεδρείαν του Κωλέττου. Ευτυχώς καταπαύσαντος του εμφυλίου πολέμου εγένετο πολυμελής Κυβέρνησις της οποίας μινίστρος πάλιν ο Κωλέττης. Αλλά και Στρατιωτικώς έδρασε, διότι τον βλέπομεν γράφοντα προς τον θείον του, Τουρτούρην, δια συλλογήν εράνων και συνδρομών και δρώντα άλλοτε εις Αττικήν, Εύβοιαν, Σκόπελον και αλλού προς συνάθροισιν πολεμιστών και απόκρουσιν των Τούρκων.

Ιδού και έτερον δημώδες τραγούδι:

Πολιορκία Μεσολογγίου

Ένα πουλάκι ξέβγαине από μέσα τ' Ανάπλι
μέρα και νύκτα περπατεί, μέρα και νύκτα τρέχει
στη Κόρφο κάνει κολατσιό και στη Βοστίτσα γιώμα
στην Πάτρα βαρκαρίσθηκε, στο Μεσολόγγι βγήκε
κι ο Ανδρέας το καρτέρησε και το συχνορωτάει
πες μας, πες μας πουλάκι μου κανένα καλό χαμπέρι
τι να σας πω μαύροι Έλληνες, τι να σας μολογήσω
Κει στ' Ανάπλι που ήμουνα σιμά στη δωδεκάδα
άκουσα τον μουζαβερέ και την κρυφή κουβέντα

ο κυρ Κωλέττης έλεγε, ο κυρ Κωλέττης λέγει:
Δεν είναι πουλάκι γλήγορο, κανένα άγριο χελιδόνι
να πάη χαμπέρι στους Έλληνες πούνε στο Μεσολόγγι;
Σκοδριά πασάς έρχεται με δέκα οκτώ χιλιάδες
Γυρούσι κάμανε, να βγούνε από το κάστρο
Το μυστικό προδόθηκε, το μάθανε οι Τούρκοι
ταις θέσεις που θα πιάνανε οι Χριστιανοί
ταις πιάσανε οι Τούρκοι και πέσανε οι μαύροι
στων τουρκώνε τα χέρια και χαλασμός γίνηκε.
Κλαίνε μανάδες για παιδιά και παιδιά για μάνες.

Τέλος, μετά την απελευθέρωσιν επί αντιβασιλείας Όθωνος, Υπουργός των Εσωτερικών, αλλά μη ων αρεστός τη αντιβασιλεία διωρίσθη Πρέσβυς εις Παρισίους. Μετ' επανάστασιν κατ' Όθωνος 3 Σεπτεμβρίου 1843 ανακληθείς διωρίσθη Υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου και μετά γενομένην Εθνοσυνέλευσιν, Αντιπρόεδρος. Γενόμενος δε Πρωθυπουργός και Ιδρυτής της Μεγάλης Ιδέας απεβίωσε τοιούτος τον Αύγουστον 1847 άγων το 75ο έτος της ηλικίας του, αξιωθείς να ίδη και κυβερνήση ελευθέραν Ελλάδα, αλλ' όχι και την ιδιαιτέραν του πατρίδα, την γεννήσασαν και γαλουχήσασαν αυτόν, το Συρράκον. Θεία συνάρσει το Συρράκον απελευθερώθη το 1912 και ιδού η προσφιλής σκιά της προτομής του επαναπαύεται εις τον ιερόν χώρον της πατρικής του στέγης και του προσφιλούς του Συρράκου, το οποίον απελευθερώθη υπό του ενδόξου Ελληνικού Στρατού εις τον οποίον συμμετέσχε και Συρρακιώτικη φάλαγξ υπό την αρχηγίαν του και τραυματισθέντος εις Αϊλιά καπετάν Λεπενιώτη, οπότε έπεσε και πρώτος ο Συρρακιώτης Γεώργιος Κίστης ποτίσας δια του τιμίου αίματός του το δένδρον της ελευθερίας.

Προσφώνησις κατά την κατάθεσιν στεφάνου υπό του ιατρού Γ. Δήμα εις προτομήν Κωλέττη

Ω ένδοξον τέκνον ενδόξου Πατρίδος Ιωάννη Κωλέττη. Η Πατρίς ευγνωμονούσα δια την δόξαν εις την οποίαν ανήγαγε αυτήν καταδέτει τον στέφανον τούτον εκ δάφνης και φυσικών ανθέων μοσχοβολούντων και αποπνεόντων την ελευθέραν αύραν της Πίνδου, δι' ην τόσον ηγωνίσθης και ωνειροπόλησες και φαντάζομαι ότι η ψυχή σου περιπταμένη περί τον ιερόν τούτον χώρον των ερειπίων της πατρικής σου στέγης και συναγαλλομένη μετά των ψυχών των συνενδόξων σοι τέκνων του Συρράκου θ' αναφωνήσωσι μαζί μας

Ζήτω η Ελλάς!

Η θάλασσα και οι Συρρακιώτες

Τούτη η εβδομάδα είναι οι γιορτές της θάλασσας. Στην Ήπειρό μας οι θάλασσες δεν είναι πολλές, όμως στο υγρό της στοιχείο πολλά συνέβησαν από την αρχαιότητα ακόμα και μια υποτυπώδης Ναυμαχία που έγινε –γιατί όχι– στη Λίμνη των Ιωαννίνων και φυσικά στο Άκτιον και σε όλον τον Αμβρακικό. Όλα αυτά τα ανέπτυξα προχθές την Τρίτη το βράδυ στη λίμνη και μπροστά στο άγαλμα του Μαβίλη στα Γιάννενα πριν από την επίδειξη των βατραχανθρώπων. Το θέμα μου ήταν η Ήπειρος κι η θάλασσα, όμως απόψε έχουμε να ξεδιαλύνουμε τη σχέση του Συρρακιώτη με τη θάλασσα. Βέβαια απόψε είναι βραδιά κεφιού, διασκέδασης κι έτσι δια πολύ ολίγον θα ομιλήσω.

Λοιπόν, τα τέλη του 1700 οι Συρρακιώτες αποτελούντο από δυο μεγάλες ομάδες με διάφορο τρόπο ζωής κι ανάπτυξης. Από τους κτηνοτρόφους με όλα τα συναφή επαγγέλματα και τους εμπόρους και τα συνεπεικουρούντα. Όμως έξυπνοι από τη φύση τους κατάλαβαν ότι το χρήμα της καθημερινής συναλλαγής δεν ήταν καν αρκετό να ζήσουν και έπρεπε να εισρεύσουν πόροι από κάπου αλλού. Έτσι και ενώ το Συρράκο ήταν, σημειώνω, το 1763 ένα απέραντο εργαστήριο, όπου οι κτηνοτρόφοι έδιναν κατά βάση του μαλλιού την κατεργασία στα σπίτια και κατασκευή μαλλίνων ενδυμάτων και κόπων και το γάλα για να γίνει σκληρό κεφαλίσιο τυρί, χρειάσθηκε αυτά να διατεθούν σε ξένες αγορές. Έτσι οι έμποροι αυτοσχέδιοι στην αρχή με κλειστά τα μάτια, καθώς θα λέγαμε, έφταναν μέχρι την Πρέβεζα και τη Σαλαώρα να φορτώσουν το εμπόρευμα για μακρινά λιμάνια. Γνώρισαν τη θάλασσα, αυτό το άγνωστο γι' αυτούς στοιχείο, που όμως δεν σου έδινε σταθερό μέρος να μάχεσαι για να πολεμάς τη ζωή, κι αυτοί ήθελαν να πατούν γερά στη γη. Όμως, όπως και ό,τι βρήκαν έκαμαν.

Ο Κ. Παπαρηγόπουλος (στο κεφ. Ε τομ. ΣΤ σελ. 123) γράφει για τους Συρρακιώτες. «Μετήρχοντο (δε τα χωρία) πολλήν εμπορίαν Ναυτικών καπών και πολλοί εξ αυτών ήσαν διεσπαρμένοι εις όλας τας παραλίους πόλεις της Ευρώπης μέχρι και των Ηρακλείων στηλών. Αποδήμουν όμως πάντοτε επί σκοπώ παλινოსτίας και επανερχόμενοι συναπεκόμεζαν περι-

ουσίες μέχρι και 200.000 χρυσών μετά δε των περιουσιών πολλά του πολιτισμού αγαθά, ιδία δε βιβλιοθήκας πολυτίμους. Τα κοντινά, η Ζάκυνθος, η Κέρκυρα, όλα τα Επτάνησα, η Αίγινα, τα ξένα λιμάνια, η Μάλτα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Γαλλία (Μασσαλία). Οι Συρρακιώτες γνώριζαν λοιπόν την απώλεια από εκεί. Τον ύμνον για Πρέβεζα την Ναυμαχίαν και την δράσιν των τεσσάρων πλοιαρίων υπό τον Ανδρέαν Σπαχή εξύμνησε ο Συρρακιώτης ποιητής Ζαλοκώστας εις το έργο του το Στόμιον της Πρεβέζης «Ανάμεσα Ακτίου και πόλεως χάσμα, εκ στόματος όλον το Θούριον άσμα του Ρήγα αντηχεί.

Την Πρέβεζαν την πόλην κατοίκησαν πολύ νωρίς. Κάποια 150 και εδώ χρόνια ο Τοπύλας, ο Κοκότης, ο Νταλαμάνης, ο Τσώκος, ο Μπίτσος, ο Βασώνης, ο Μουστάνης, ο Δούλης, ο Αυδίκος, ο Νίκας, ο Κουτρούμπας και πάρα πολλοί άλλοι των οποίων έχω στα δευτέρια του παππού μου γραμμένα, αλλά δεν ενθυμούμαι αυτή την στιγμή τα ονόματα, και λόγω του ότι οι Συρρακιώτες έκαμαν την Πρέβεζα κέντρο των εμπορικών δραστηριοτήτων των, αυτό έφερε ανάπτυξη και ακμή, και στην πόλη την ίδια έκαμαν γραφεία και υπήρχαν μεταξύ αυτών ιατροί, δικηγόροι, πολιτικοί. Αλλά για φανταστείτε τους πρώτους ορεσίβιους πατριώτες μας που πολλοί εξ αυτών δεν είχαν ιδεί θάλασσα ν' αποτολμούν μεγάλα ταξίδια και να διασχίζουν τους ωκεανούς που ήτανε μια ελπίδα να βρουν δουλεύοντας τους επίγειους παραδείσους να καζαντήσουν και να γυρίσουν γρήγορα πίσω στην παραθαλάσσια πόλη. Από μια διαθήκη γραμμένη στην Πρέβεζα το 1909 προκύπτει ότι ο Αποστόλης Ρίζος πολύ νωρίς επαγγέλετο τον πράκτορα εις τα ιταλικά ατμόπλοια και εκπροσωπούσε ασφαλιστικές εταιρίες

Τα ταξίδια ήταν επικίνδυνα και μακρινά, γι' αυτό οι άνδρες φαίνονταν να σιγοςφυρίζουν, φεύγοντας, το σκοπό που έλεγε:

*Το ποιος θα πάει στην Αμερική να κάτσει να συλλογιστεί
40 μέρες θάλασσα φουρτούνες και σκοντάματα
μεσ' το παπόρι μπήκαμε στη Νέα Υόρκη βγήκαμε
Άγιε Νικόλαε βοήθα με απ' του πελάου τα κύματα
να στείλω στην πατρίδα μου χαρούμενα μηνύματα.*

Τα εμπορεύματα τα ζητούσαν οι παράκτιες πόλεις κι έτσι οι συντεχνίες των καποτάδων ίδια έστησαν τα περίφημα καταστήματα των Βλάχων της Πίνδου και κατέκλυσαν τη Μαδρίτη, τη Μασσαλία, τη Γένοβα, το Λιβόρνο, τη Μεσσήνη, την Οδησσό, το Παλέρμο, την Αλεξάνδρεια,

ακόμα ήταν περιώνυμα τα καποτάδικα που μπροστά τους στα λιμάνια άραζαν καράβια ελληνικά στο Μπρίντεζι, στην Αγκώνα, στην Τεργέστη, στη Βενετία. Γιατί κατάλαβαν οι Συρρακιώτες πως στην Πρέβεζα, ας πούμε ότι είχε σχέση με τη θάλασσα, είχε μεγάλα κέρδη. Έτσι ο Ντίνο Μπούκας ήταν πλοίαρχος στη γαλέτα Ευαγγελίστρια χρόνια. Το πλοίο πουλήθηκε στους ποταμιάνους ιδιοκτήτες της μεγάλης Ναυτιλιακής εταιρίας. Η πεθερά του Ποταμιάνου ήταν Συρρακιώτισα, η Αικατερίνη αδελφή των Μπαλτατζήδων και γυναίκα του Γούλα Μακρυδήμου, Συρρακιώτη δερματέμπορου.

Οι Μπαλταντζήδες, ως γνωστόν, άρχισαν να ταξιδεύουν τον κόσμο πολύ νωρίς. Ο μεγαλύτερος από αυτούς ήταν πρόξενος στο Παλέρμο της Σικελίας, όπου και απέθανε. Είχαν τελειώσει το σχολαρχείο. Έγραφαν ωραιότατη καθαρεύουσα και ήσαν καλλιγράφοι, όπως βλέπω από τα γράμματα. Τους Συρρακιώτες εμπόρους καποτάδες τους βοήθησε, όπως ετόνισε χθες στην τηλεόραση Έλληνας Αξιωματικός του Ναυτικού, ο ηπειρωτικός αποκλεισμός που έκαμαν οι Άγγλοι στους Γάλλους, γεγονός που εμπόδισε τους ευρωπαίους ν' ασχοληθούν οι ίδιοι, καθώς επίσης και οι Ναπολεόντιοι πόλεμοι που αύξησαν τη ζήτηση στις κάπες.

Το 19ον αιώνα αναπτύσσεται και το παρεμπόριο στο σκληρό τυρί. Ο Κώστας Μοσκώφ, με τον οποίον είμαστε μαζί τελευταία στο Κάιρο, λέγει ότι οι καποραφτάδες από το 1800 περίπου αποκτούν συνθήκες ευνοϊκές για τη διακίνηση των εμπορευμάτων τους. Πίσω οι οικογένειες καρτερούσαν. Η μάνα του ευεργέτη Μπαλτατζή, όταν έλαβε φωτογραφία του καραβιού και της διάβασαν ότι μετέφερε τα παιδιά της στα μακρινά λιμάνια, τη θυμιάτιζε.

Από την κόρη της, τη γιαγιά μας, έμαθα το δημοτικό τραγούδι που έλεγε:

*Καράβια παν τη θάλασσα κι η κόρη πάει την άμμο
με τα μαλλιά της ξέπλεκα στους ώμους της ριγμένα
καραβοκύρη φώναζε και φίλε του πατρός μου
αυτόν τον νιο που πήρατε επάνω στο καράβι, δουλειά να μη του δώσετε
κουπί να μη τραβήξει
τον έχει η μάνα μοναχόν και η αδελφή του ένα κι η μαύρη η αρρα-
βωνιαστικιά σταυρόν στο μέτωπό της.*

Συρρακιώτες-Θάλασσα. Το 1854 έζησε στην Πρέβεζα ο ιατρός Κωστ. Κόμνας. Το 1903 έρχεται από το Παρίσι στην Πρέβεζα, όπου ζούσε ο θείος μου παθολόγος-χειρουργός ιατρός Γεώργιος Δήμας.

Η σύζυγος του Νίκου Εγγονόπουλου ήταν η Συρρακιώτισσα της Πρέβεζας, η 1η επιμελήτρια του Πολυτεχνείου, κόρη του Λεωνίδα Τσιώκου, Βουλευτή-Υφυπουργού-Γ. Διοικητού Ηπείρου το 1930.

Παραπέρα το 1865 η Γιαννούλα της Συρρακιώτικης οικογενείας Σαράτση άφησε κληροδότημα στους Συρρακιώτες, λέει ο Λαμπρίδης.

Το 1868 η Αικατερίνη Κόμιου, κάτοικος Πρεβέζης, Συρρακιώτισσα, αφήνει κληροδότημα στους Συρρακιώτες.

Από το 1945 έως το 1959 Δήμαρχοι στην Πρέβεζα ήταν οι Συρρακιώτες Κώστας Δούλης, Αποστόλης Ρίζος, Μουστούκης Γιάννης. Γι' αυτό έφτιαξαν σαπουναριά στη Ζάκυνθο και στην Πάργα. Είχαν διαβλέψει ότι οι σαπυνοποιίες ήταν επικερδείς.

Το 1930 στην Πρέβεζα μαθητές με εξαίρετο ταλέντο στη ζωγραφική ήταν ο Γιώργος Αυδίκος και ο Γιάννης Καλαβρέντζος. Ο Γιώργος και η Ευρυδίκη Πουλίσση ήταν λεπτότατοι άνθρωποι, χαρακτηριστικό των Συρρακιωτών που ξέρω εγώ. Η οικογένεια του θείου Γιάννη Βαρκαγιάννη, οι Παπαδημητρίου είχαν λεπτότητα στην αγωγή, στη συμπεριφορά και δεν είχαν τίποτα να ζηλέψουν από τους κατοίκους της πόλης.

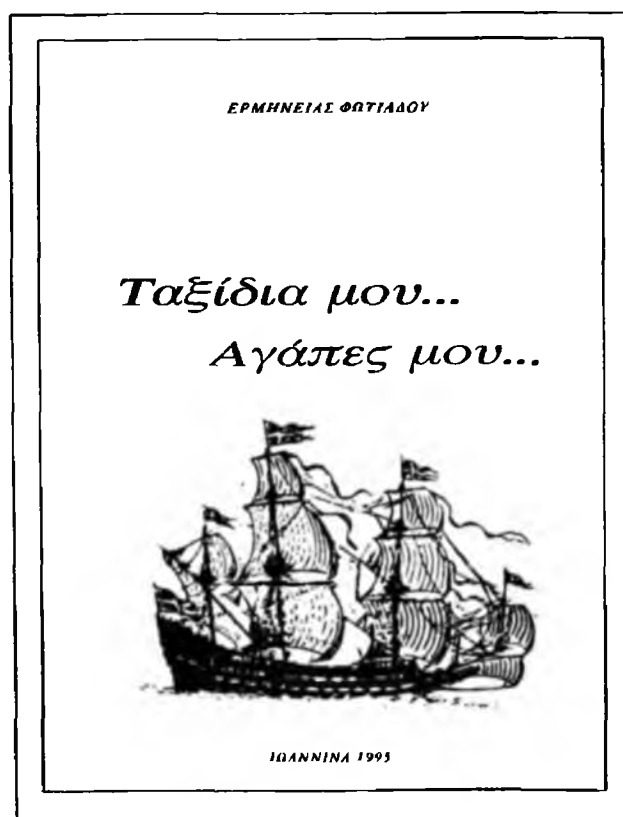
Ο Νέσερης είχε σωρεία εμπορευμάτων και εμπορικό μυαλό. Ύστερα θέλω να ειπώ πως μουσική ευρωπαϊκή ντυμένη με στίχους Ζαλοκώστα-Κρυστάλλη και μουσική Παπαστεφάνου. Κι ήταν, λέει, Ραφτάδες δηλαδή άρχοντες, ενώ είχαν οι άνθρωποι ένα κοινότυπο σπίτι να καδίσουν κι ούτε μερσεντές κι ούτε audi κι ούτε διπλά μπάνια και τένις και μπάσκετ.

Ύστερα σιγά-σιγά και παράπλευρα το κτηνοτροφικό στοιχείο στη Λάμαρη, στην Τάρανα, το κτήμα του Τσιώκου κ.λ.π., δεν είναι της ώρας οι λεπτομέρειες, ήταν μοιραίο, αφού ζούσαν δίπλα στο κύμα για να μάθουν τη θάλασσα. Ανάγκη πλέον να τη διασχίσουν χειμώνες Άκτιον-Πρέβεζα, κύματα, φουρτούνες αρμύρα και πού βλάπτει και πού ωφελεί. Κάνουν τον αγώνα τους και σιγά ενσωματώνονται στην πόλη. Ή μάλλον επεκτείνεται η πόλη σ' αυτούς. Στο κέντρο τα σπίτια του Μπαλταντζή, του Αυδίκου, του Ρίζου με τα καταπληκτικά τους μπαλκόνια, του Αλεξανδρή, του Νίκου του Δόνου, που η γυναίκα ήταν Συρρακιώτισσα, ως γνωστόν Τσιώκου, του Σουμαλεύρη, παρεμβάλλονται οι γηγενείς και να οι Συρρακιώτες γύρω σε ωραία σπίτια και αυτοκίνητα. Και μετέρχονται όλα

τα επαγγέλματα, και πετυχαίνουν. Γιατί άλλοτε αγνάντευαν τα βουνά που τους διαφέντευαν πανύψηλα κι αθάνατα κι εξαρτούσαν τις τύχες τους από το κλίμα, τον καιρό που περνούσε ανάμεσα στα καλύδια τους και τα θεωρούσαν αρσενικά και τα πολεμούσαν, γιατί η Συρρακιώτισσα γυναίκα ήταν στο σπίτι ή στα γύρω. Όπως όταν σιμώσαν μικρά ή μεγάλα, σπουδαία ή ασήμαντα καϊκια ή πυροφάνια έπειτα καράβια εμπορικά ή συγκοινωνίας έμαθαν κι αυτοί να την εκμεταλλεύονται, να την χαίρονται και στους πρώτους καιρούς είδαν ότι ήταν πολύ χρήσιμο να μπορούν να ψαρεύουν μόνοι τους, χωρίς να έχουν αφεντικό ή χωρίς να αγοράζουν λιανόψαρα. Το 1898 ενώπιον του προξένου της Ελλάδος αγοράστηκε κτήμα του χωριού με εφόρους Λ. Πάλιον ιατρόν, Δ. Νίκον κτηματία, Χρήστο Τσώκο κτηματία, τον εμποροκτηματία Κ. Αυδίκον, το Θανάση Βαγγέλη, αρχιποιμένα, άλλους κατοίκους Πρέβεζας που το είχαν στην κατοχή τους από το 1882 Συρρακιώτες και θάλασσα. Να ποια είναι η σχέση.

Και συνεχίζοντας τα Συρρακιωτόπουλα γίνονται έμποροι, βιοτέχνες, επιστήμονες, μα το σκοινί κρατιέται από πολύ πίσω και πρέπει να το ψάξουν και αυτό οι ερευνητές με ειλικρίνεια σε βάθος και να καταλάβουν ότι και η θάλασσα είναι ένας παράγων που βοήθησε τους Συρρακιώτες.

Η οικογένεια

Στο Συρράκο εγκαινιάστηκε το λαογραφικό μουσείο στο σπίτι που έκτισε ο Κ. Αυδίκος πριν από 150 χρόνια. Η εγγονή τού κτήτορα, Συγγραφέας-Λαογράφος, Ερμηνεία Φωτιάδου, κυριολεκτικά στύριξε το σπίτι χρησιμοποιώντας επί τρία χρόνια τους μαστόρους που κάθε φορά έπρεπε, κι ύστερα το γέμισε με τα αντικείμενα που συγκέντρωσε και διέσωσε με τη βοήθεια του συζύγου της, ιατρού Αθ. Φωτιάδη. Στα χρόνια που κύλισαν, οι αλλόφυλοι και οι δικοί μας που πέρασαν, κατέστησαν ετοιμόρροπο το σπίτι, άρπαξαν, έκλεψαν και κατέστρεψαν ό,τι είχε απομείνει. Έτσι μια κόρη με τους γονείς που έμεναν μαζί της, η τελευταία, που είχε γεννηθεί το 1990 κι είχε βαπτιστεί Φερενίκη, για να φέρει τη νίκη διώχνοντας επιτέλους τους Τούρκους, πήγαινε κάθε χρόνο, για να το κρατήσει όρθιο. Οι θυγατέρες είχαν παντρευτεί στα ξένα κι ο μοναχογιός, από το 1927 που ήρθε για λίγο νιόγαμπρος, δεν ξαναγύρισε ποτέ ούτε κανείς από την οικογένειά του. Έτσι τώρα φαίνεται αδιάφυστα ο τρόπος της ζωής των ανθρώπων του σπιτιού τότε.

Ξεκινώντας, λοιπόν, να πούμε ότι γυναίκα του Κώστα Αυδίκου ήταν η Μαρία Μπαλταντζή του Ιωάννη. Ο Γιάννης Μπαλτατζής είχε έναν αδελφό, τον καλόγερο Ιάκωβο, που εμόναζε στον προφήτη Ηλία. Είχε μάθει γράμματα, πήγε, δεν ξέρουμε πώς, στο Άγιο Όρος και ύστερα επέστρεψε στο χωριό. Λάτρευε τα παιδιά του αδελφού του, του Γιάννη, που ήταν 7 αγόρια και 2 κορίτσια. Ήταν αγωγιάτης ο Γιάννης κι έφτανε με τιςπραμάτειες του, Ρόβας αληθινός, στο Βελιγράδι ή από την άλλη στη Βάρνα. Όταν τα παιδιά του αδελφού του μεγάλωσαν και αποφάσισαν να ταξιδέψουν, τα συμβούλεψε τέσσερα πράγματα. Να είναι τίμιοι, να δουλέψουν, για να ζήσουν και να καζαντίσουν, να μάθουν με κάθε τρόπο καλά γράμματα και να μην ξεχάσουν το μικρό τους χωριό. Εκείνα πήραν τη βακτηρία του οδοιπόρου, μα και την ορμή της νιότης και την καρδιά γεμάτη όνειρα και προσδοκίες και ξεκίνησαν.

Έμειναν όμως πίσω δυο αδελφές. Η Κατερίνα και η Μαρούσιω. Έτσι, μόλις μεγάλωσαν λίγο τα κορίτσια, ήταν έτοιμες και οι προίκες τους. Την Κατερίνα την πάντρεψαν με το δερματέμπορο Γούλα Μακρυδήμα που έμενε στην Αθήνα. Η οικογένεια πήρε μπροστά και πρόκοψε πολύ.

Την άλλη αδελφή την προξένησαν στον Κώστα Αυδικο, έμπορο τυριών και ταξιδευτή στην Τεργέστη, στη Νάπολη, στη Μάλτα. Το γάμο της

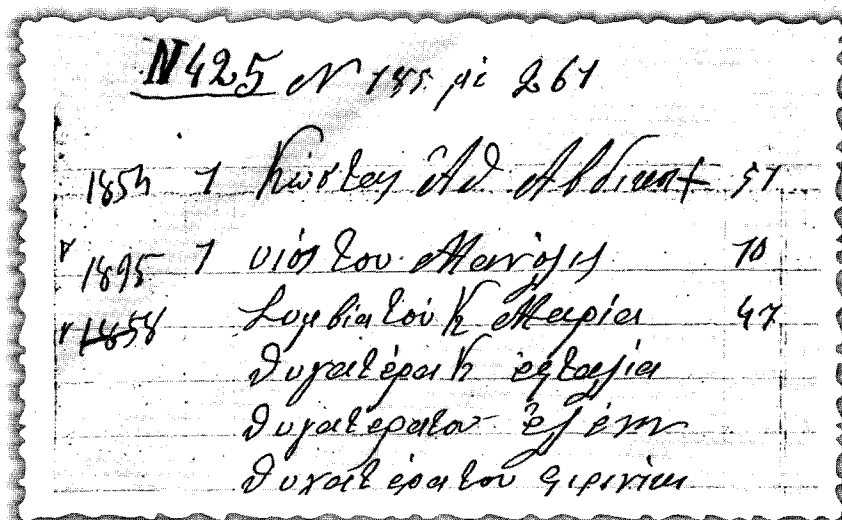
περιγράφει ο τελευταίος αδελφός, ο Βασίλης, σε μια επιστολή του. Έως πριν 50 χρόνια φυλαγόταν στην κασέλα της γιαγιάς ο κεφαλόδεσμος της νύφης των ραφτάδων. Ήταν ο «μαχαράς», κόκκινο τούλι, κεντημένο με πούλιες που έπεφτε πέπλο και κάλυπτε το πρόσωπο και το κεφάλι.

Αργότερα στην εξέλιξη τραβήχτηκε το πέπλο και το φέσι. Η φορεσιά η καλή, η αρχοντική, είχε το φουστάνι πάντα με «σαράκι», μανίκι φαρδύ διπλό, γιλέκο χρυσοκέντητο απ' έξω και ένα εσωτερικό, φέσι στο κεφάλι και στα πόδια παντούφλες βελούδινες κεντημένες.

Κώστας Αθανασίου Αυδίκος

Γεννήθηκε το 1854 στο Συρράκο. Από τα δημοτολόγια του χωριού ενημερωνόμαστε για την οικογενειακή του κατάσταση.

Ο Κώστας Αυδίκος πρόσφερε τις υπηρεσίες του, κυρίως στην παιδεία του Συρράκου, υπηρετώντας την ανελλιπώς από το 1888 μέχρι το 1906, άλλοτε ως ταμίας κι άλλοτε ως εφοροεπίτροπος. Η οικογένεια σεμνύνεται, διότι ήταν μέλος της επιτροπής, ήταν ένας εξ αυτών που αγόρασε το κτήμα στο Άκτιο. Η επιτροπή χρησιμοποίησε ως βάση τα 1000 εικοσόφραγκα που κληροδότησε ο Γεώργιος Γιαννιώτης για ανέγερση ελληνικής σχολής στο Συρράκο και συγκέντρωσε το υπόλοιπο ποσό από δωρεές. Ήταν από τους λίγους που δεν αγόρασε τεμάχιο για τη δική του οικογένεια. Η εγγονή του, Ερμηνεία Φωτιάδου, ως μνημόσυνο στη μνήμη του έκτισε το παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής στον κήπο του σπιτιού του παππού της, που το έχει μετατρέψει σε παραδοσιακό σπίτι Κ. Αυδίκου.

N425 N 195 με 261		
1854	1	Κώστας Αυδίκος 51
1895	1	υιός του Αθανασίου 10
1858		Λομβία του Κ. Αθανασίου 47
		Δυοαίερα του Αθανασίου
		Δυοαίερα του Αθανασίου
		Δυοαίερα του Αθανασίου

Η δεύτερη κόρη του ήταν η Αικατερίνη, σύζυγος Ιωάννη Νίκα.

Σπίτι

Όπως γνωρίζουμε, η μορφολογία του εδάφους και οι ανάγκες διαβίωσης διαμορφώνουν το χαρακτήρα, τη συμπεριφορά και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

Είναι εμφανής η όλη επίδραση στη δόμηση και στην Αρχιτεκτονική των διαφόρων περιοχών. Έτσι βλέπουμε στην Ήπειρο και ειδικά στα Τζουμερκα, στην Πίνδο και στα Ζαγοροχώρια, εξ αιτίας της άγριας μορφολογίας του εδάφους, των δύσκολων καιρικών συνθηκών και του ορεινού της τοπίου οι κατασκευές να είναι ογκώδεις, τετραγωνισμένες, ως επί το πλείστον από υλικά του τόπου, ντόπια, δηλαδή πέτρα, μαύρη πλάκα, ξύλα.

Χρώματα γκριζα, σπίτια επιβλητικά, αρκετά ψηλά, με σιδεριές στα παράθυρα, βαριές ξύλινες πόρτες, κατασκευασμένα για την ασφάλεια και την προστασία της οικογένειας, η οποία δεχόταν παλιότερα επιδρομές και λεηλασίες από κλέφτες των γύρω περιοχών.

Κατασκευές αρκετά πολυδάπανες από πελεκητή πέτρα, λόγω των ντόπιων ειδικών μαστόρων, των πετράδων, με ψηλές καμινάδες για τις κρύες μέρες του βαρύ χειμώνα, που δικαιολογούν το κόστος τους από τους ξενιτεμένους αφεντάδες των σπιτιών στα γειτονικά κράτη Ρουμανία, Σερβία κ.τ.λ.

Το εσωτερικό τους άνετο, εσωτερικές σκάλες που οδηγούν στον επάνω όροφο τα δωμάτια με χαμηλά μπάσια με μαξιλάρια, ντυμένα με τα χειροποίητα στρωσίδια από τον αργαλειό της νοικοκυράς.

Και τούτο το σπίτι το έχτισε περήφανο, τρίπατο, με μεγάλα παράθυρα, διπλές πόρτες, μεγάλες αυλές και την αυλόπορτα φοδραρισμένη με λαμαρίνα γερή, για ν' αντέχει, όπως γράφει η συγγραφέας του βιβλίου «Του γύφτου τ' άργανα». Οι τοίχοι τόζωναν σαν κάστρο και τα μικρά του ντουλάπια ήταν πολεμίστρες και ένα σωρό κρύπτες, που ούτε τις υποπτευόταν κανείς, όπου έκρυβαν μονόκανα ή δίκανα όπλα. Το σπίτι μέσα στολιζόταν με τα χρόνια, γιατί ο νοικοκύρης, μεγάλος έμπορος της εποχής του, κουβαλούσε από την Εσπερία, όπου πήγαινε για τις δουλειές του, λογής-λογής στολίδια.

Κι ήταν πάντα ανοιχτό, χαρούμενο και φύλαγε κι ανάσταινε πέντε θυγατέρες κι ένα μοναχογιό. Πέντε νύφες πεντάμορφες βγήκαν οι θυγατέρες από τ' αρχοντικό, πέντε και οι ψυχοκόρες που τους υπηρετούσαν έστη-

σαν δικά τους σπίτια, χάρη στην καλωσύνη και την απλοχεριά του άρχοντα. Παντρεύτηκε κι ο γιος και για μια φορά αντάμωσαν γαμπροί, νυφάδες κι όλα τα παιδιά.

Τότε ήταν που ένας φίλος τού είπε: **Ε! Μπάρμπα-Κώστα, έφτιασες παλάτι, όμως φοβάμαι, μήπως καμιά ημέρα, «εκεί που βάζει ο αφέντης τ' άρματα, κρεμάσει ο γύφτος τ' άργανα».**

Όμως, «ήρθανε χρόνια δίσεκτα, μήνες φαρμακωμένων», όπως λέει ο ποιητής κι «άλλους έφαγε η ξενιτιά κι άλλους τους πήρε ο χάρος». Οι κοπέλες παντρεύτηκαν κι έφυγαν ήταν βλέπεις ξενογωνιές. Ο γιος έγινε δικηγόρος και από το 1927 που εμφανίστηκε για λίγες μέρες στο χωριό δεν ξαναεμφάνιστηκε, ούτε κανείς από την οικογένειά του. Ποιος ξέρει γιατί; Δεν είχαν γνωρίσει ούτε τον παππού ούτε τη γιαγιά. Έτσι δεν είχαν δεσμούς καθόλου με το χωριό. Βλέπεις τα έχει αυτά η ζωή.

Ρήμαξε το σπίτι. Έμειναν αμπαρωμένες οι πόρτες και τα παράθυρα. Χορτάρισε η αυλή κι ήταν σαν να 'κλαιγε με κλειστά μάτια, πούμινε μοναχό του κι έρημο. Έστερα το πάτησαν αλλόφυλοι και ντόπιοι και στο τέλος πήγε η γύφτισσα με τον άντρα της να κατοικήσουν.

Πέρασε καιρός, ο τόπος καθάρισε και, σαν λευτερώθηκαν οι στράτες, μια μικροεγγονή, η συγγραφέας του βιβλίου «Του γύφτου τ' άργανα», πήρε το δρόμο για το χωριό. Εκεί κατάφερε να μη λιποθυμήσει από πόνο και αγανάκτηση. Τα δωμάτια άδεια, οι ντουλάπες ανοιχτές, ξεκαρφωμένες, τα τζάμια σπασμένα, τα κατώγια χωρίς πόρτες και «κλαίγαν τα χάνια γι' άλογα κι οι οντάδες γι' αφεντάδες». Μέσα στο δωμάτιο με το τζάκι καθόταν ξαπλωμένος ο γύφτος κι εκεί που άλλοτε ήταν κρεμασμένο το «καρυοφύλλι» του '21 κι ο «γκρας» του '97, τώρα κρεμόταν τα παλιόρουχά του και το ντέφι.

Έμεινε αμίλητη και μπροστά της λούφαξαν κι οι άλλοι. Άκουσε ένα ελαφρό μουρμούρισμα. Ήταν ο σκόρος που δούλευε στα παλιά σανίδια ή το σπίτι πούλεγε το μοιρολόγι του... Βάλθηκε να το συμμαζέψει. Είκοσι μήνες δούλευαν μαστόροι, μαραγκοί, χτιστάδες και γυναίκες, για να το φέρουν σε λογαριασμό.

Τώρα τελείωσε και καδισμένη σ' ένα «μπάσι» βυδίστηκε σε σκέψεις. Τότε «είδε» στη θέση του τον παππού να κάθεται σκεπτικός. Όπως πάντα έλαμπε η χρυσή καδένα και φέγγιζε το τσιμπούκι του και στη δική της θέση η γιαγιά ορδόκορμη και με τα γαλανά της μάτια γεμάτα καλωσύνη.

Να πούμε την αλήθεια, τούτη η εγγονή τους ήταν αλαφροϊσκιωτη, κατά πως λένε, και ζούσε πολύ με τον κόσμο της φαντασίας της. Σηκώ-

θήκε στο εικονοστάσι, άναψε το καντήλι και κάνοντας το σταυρό της υποσχέθηκε:

— Ναι, παππού, γιαγιά, εγώ, όσο θα είμαι γερή και δυνατή, θάρχομαι στο πατρικό σπίτι. Θα το ανοίγω διάπλατα, θα το στολίζω. Κι αφού βρω, όσα από τα πράγματα είναι δυνατό να βρεθούν και όσα μου δώσουν οι δικοί μου, θα ξαναετοιμάσω το σπίτι, να μοιάζει, όπως λειτουργούσε απ' όταν χτίστηκε, και τέλος θα το δώσουμε στο χωριό μας, για να διδάσκονται από αυτό, τον τρόπο ζωής που έκαναν οι άνθρωποι τότε, οι επόμενες γενιές....

«Άμα τη εισόδω», η μεγάλη θολωτή αυλόπορτα που κλείνει με δυο μεγάλες σιδεριές, κλειδαριά και μεγάλο κλειδί, σε υποδέχεται. Οι αποθήκες κλείνουν με αμπάρες. Η πρώτη αυλή, που οδηγεί κατ' ευθεία στην πέτρινη σκάλα, είναι στρωμένη με μελίστρα, μια σειρά όρθια διαχωριστικά καπάκια και η άλλη, που είναι καλντεριμωμένη, οδηγεί στα δυο κατώγια. Ο λόγος να μη γλιστρούν τα πεταλωμένα φυσικά άλογα που έμπαιναν φορτωμένα με μανούρια και διάφορα πράγματα, προμήθειες του σπιτιού για τους μήνες του χειμώνα. Η τρίτη και μεγαλύτερη αυλή ήταν κι αυτή στρωμένη με πέτρα, στο τέλος ένα πεζούλι και κάγκελα σιδερένια σφυρήλατα.

Σαν ανεβείς την πέτρινη σκάλα που είναι στρωμένη κι αυτή με μαύρη μελίστρα, μπαίνεις και στα αριστερά βρίσκεις το χειμωνιάτικο δωμάτιο. Το δωμάτιο αυτό είναι πραγματικά το μέρος όπου το χειμώνα μαζεύεται η οικογένεια, κοιμάται ένα μέρος της, έχει την εστία «τζάκι» στη μέση της μιας πλευράς και στο κεφάλारी της πόρτας είναι τα εικονίσματα. Είναι από Αγιογράφους φτιαγμένα και συνήθως πέραν της Θεομήτορος και του προστάτη του χωριού Αγίου Νικολάου, του παππού Αϊ-Νικόλα, όπως τον αποκαλούν, υπάρχουν εικόνες αφιερωμένες στους Αγίους των οποίων τα ονόματα φέρουν τα μέλη της οικογένειας.

Γύρω από το δωμάτιο είναι στενοί καναπέδες, χωρίς πλάτη, που το καλοκαίρι μπορεί να καθίσει κανένας πολύ άνετα στηριζόμενος στα υφάντά μαξιλάρια και το χειμώνα με ένα “τρικ”, δηλαδή το ξεπέταγμα σανιδιών και το ένωμα με τα πλαϊνά, γίνονται φαρδιά που μπορεί άνετα να κοιμηθεί κανείς.

Στη δεξιά πλευρά τουωματίου, όπως μπαίνεις, είναι το πρόχειρο γραφείο του νοικοκύρη, όπου μέσα στη ζέστη έκανε τους λογαριασμούς του ή συνομιλούσε με φίλους που θα τον επισκέπτονταν.

Από τη δεξιά πλευρά ο μεγάλος θολός πλέον σκαλιστός καθρέπτης,

μια βουρτσοθήκη κεντημένη σε μετρητό μπεζ και μια θήκη για τις χτένες, ζωγραφισμένη με υάκινθους και μαργαρίτες.

Στο μεσότοιχο υπάρχει η χτιστή ντουλάπα, όπως θα λέγαμε σήμερα, ή μασαντράς, όπου την ημέρα μπαίνουν διπλωμένα και σε τάξη τα σκεπάσματα που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι τη νύχτα. Ένας εντοιχισμένος επίσης μικρός μπουφές με γυάλινες προθήκες, απ' όπου φαίνονται τα πλεχτά με το βελονάκι δαντελένια πετσετάκια και τα καλά πορσελάνινα σερβίτσια του καφέ, του ποντς και τα πιατάκια του γλυκού. Ραφάκια ανοιχτά, «θυρίδες», όπου είναι πρόχειρα το ρακί και τα ρακογυάλια στη μια και στην άλλη κάποια μπουκάλια με εξαιρετικό κρασί που ήρθε από την κάβα με τα κοντά χοντρά ποτήρια. Κάτω στο δάπεδο οι σανίδες είναι χοντρές και φαρδιές. Τα παράθυρα έχουν ποδιές, γιατί οι τοίχοι είναι φαρδιοί πολύ και τα τζάμια είναι τοποθετημένα απ' έξω και τα πατζούρια από μέσα. Σιδεριές κεντητές ασφαλίζουν τα παράθυρα από τον κάθε επίδοξο κλέφτη και κυρίως τότε από τους Τούρκους.

Βγαίνοντας απ' το δωμάτιο, απ' το αριστερό μας χέρι είναι η κουζίνα και το στατώ. Λέγεται έτσι, γιατί η μισή είναι στρωμένη πάνω στο έδαφος και από κάτω σχηματίζει καμάρες και στη συνέχεια σχηματίζεται το κατώγι.

Στην κουζίνα η πόρτα είναι κάπως χαμηλή κι από πάνω έχει ένα ανοιχτό, όπως θα λέγαμε σήμερα, πατάρι. Δεξιά, όπως εισέρχεται κανείς, είναι τα φανάρια «μουσκέτα», που έμπαιναν τρόφιμα και ακόμα σε σχήμα γάμα, δυο σειρές για τα κατσαρολικά. Στη συνέχεια είναι το τζάκι. Το τζάκι χαμηλό και πολύ χαμηλά τα μπάσια από εδώ κι εκεί, γιατί καθόταν οι νοικοκυρές να μαγειρέψουν και να ζυμώσουν, να ταΐσουν τα παιδιά...

Από την άλλη πλευρά του τζακιού είναι μια μεγάλη πιατοθήκη με τα καθημερινά πιάτα και πήλινες βαδιές και ρηχές πιατέλες με διάφορα σχέδια.

Στη συνέχεια και στην άλλη πλευρά του τοίχου είναι ο νεροχύτης, πέτρινος και πάνω του μια κόγχη που είναι τοποθετημένη μια βαρέλα με νερό, ένα τσουκάλι, για να τους εξυπηρετεί και στην τέταρτη πλέον πλευρά, στην ξύλινη επένδυση, κρεμασμένο το πλαστήρι, η σκάφη του ζυμώματος και τα βαθιά τηγάνια που έβραζαν το γάλα και που τα ονόμαζαν «βλαχοτήγανα»..

Ένα χτιστό ντουλάπι, αλλά ανοιχτό, όπου εκεί σειρές πρόχειρα φλυτζάνια μικρότερα ή μεγαλύτερα και ποτήρια καθημερινής χρήσεως. Σκαλισμένες στον ξύλινο τοίχο σε δυο σειρές θήκες, για να τοποθετούνται

κουταλοπίρουνα. Δίπλα ένα μεγάλο κουτί με δυο θέσεις, για να μπαίνουν οι ξύλινες κουτάλες μαγειρέματος, ο “χουλιαρολόγος”. Στο πλάι της πόρτας μια χοντρή σανίδα που άφηνε περιθώριο να χώνονται τα μαχαίρια που έκοβαν τα διάφορα κρέατα. Χαμηλά, υπήρχαν ντουλάπια εσωτερικά για το λάδι και το βούτυρο.

Βγαίνοντας από την κουζίνα, μια κρύπτη ξύλινη που παίρνει ένα όπλο. Απέναντι ακριβώς η τραπεζαρία. Γύρω-γύρω ράφια. Μια συλλογή μικρή από σίδερα σιδερώματος διαφόρων χρονολογιών. Μια σειρά από σταμνάκια καλαϊσμένα με κουπώματα τσίγκινα για τα γλυκά του κουταλιού. Χαμηλά μπάσια «ντιβάνια» και αρκετά φαρδιά, για να κοιμάται κανείς. Στο κέντρο ένα οβάλ τραπέζι στρωμένο με λινό τραπεζομάντηλο, πορσελάνινα σερβίτσια, πετσέτες με «κοφτό» κέντημα, ποτήρια κρυστάλλινα φερμένα απ’ την ξενιτιά. Από πάνω, στο ταβάνι, μια μεγάλη ροζέτα με δαυμάσιο σκάλισμα. Η μια πλευρά είναι γεμάτη μασαντράδες, «κλειστές ντουλάπες» που στο πάνω μέρος κρεμούσαν ρούχα, στο δε κάτω μέρος και πίσω απ’ την πόρτα τοποθετούσαν τα καλά παπούτσια.

Στο τελείωμα της εξωτερικής σκάλας υπάρχει ντουλάπι για πρόχειρα παπούτσια ή τσαρούχια της οικογένειας και του βοηθητικού προσωπικού. Οι πόρτες έχουν τρύπες για την κυκλοφορία της γάτας.

Μπροστά μας υψώνεται κατακόρυφα η ξύλινη σκάλα στρωμένη με ένα υφαντό διάδρομο και αριστερά της μπηγμένο πολύ βαθιά ένα πολύ γερό σίδερο μαύρο, για να μπορεί να στηρίζεται όποιος ανέβει.

Μπροστά μας, στην κορυφή, ένα ντουλάπι είναι ένας νεροχύτης κομψός πεντακάθαρος. Θα εξηγήσω τη χρήση του. Δεξιά μας, λοιπόν, είναι η κρεβατοκάμαρα του σπιτιού. Είναι ένα μεγάλο δωμάτιο ανατολικό, όπως και όλο το σπίτι με πολύ σωστή λειτουργικότητα, με δυο σιδερένια κρεβάτια. Ένα ντιβάνι με συρτάρια για εσώρουχα, το επίσημο γραφείο του παππού και το λαβομάνο.

Στο γραφείο που έχει ξύλινα μικρά κάγκελα γύρω-γύρω υπάρχει δέχτης για στουπόχαρτο, όμως υπάρχουν και δυο πορσελάνινα δοχεία, προγενέστερα φαίνεται, με τρυπίτσες που έχουν άμμο μέσα, πένες με πενάκια και φτερό· επίσης μελανοδοχείο παλιό με μελάνι μπλε και μανσακί. Μπροστά του η καρέκλα με το κεντητό του μαξιλάρι. Το λαβομάνο σχηματίζει μια τρύπα στη μέση κι εκεί έχει ένα χάλκινο λιγένη, σκεπασμένο με τρυπητό καπάκι που στο πιάσιμό του ακουμπά κανείς το σαπούνι και ένα σκεπαστό χάλκινο κύπελο, για να πλένονται. Τα νερά δεν κατεβαίνουν να τα πετάξουν έξω, αλλά στο νεροχύτη που προαναφέραμε.

Υπάρχει στην κρεβατοκάμαρα και ένα λαβομάνο νεότερης γενιάς, κάρινο, που έχει μάρμαρα με ράφια, συρτάρια για ασπρόρουχα, πορσελάνινες λεκάνες και «μαστραπάδες» και θήκες της βούρτσας και του σαπουνιού.

Δυο κασέλες που μπαίνουν τα μάλλινα, όσα δε χρησιμοποιούνταν, προφυλαγμένα με φύλλα καπνού και τα παπλώματα που βγαίνουν τις γιορτινές μέρες, για να στολίσουν το σπίτι.

Σταυροί φερμένοι απ' τα ξένα, κομποσχοίνια, έκφραση της Χριστιανοσύνης. Αντιγόνη και Ισμήνη, Οιδίπους τύραννος και γενικά πρόσωπα που θυμίζουν την ελληνική μυθολογία. Στο σκαλιστό κομοδίνο, δίπλα απ' το κρεβάτι, μια μπιλιετοθήκη για τα μπιλιέτα και μια εφημεριδοθήκη, όπου σώζονται εφημερίδες του Σουρή.

Αριστερά, καθώς ανεβαίνουμε τη σκάλα, είναι ένα δωμάτιο, μεγάλος χώρος υποδοχής κι όπου κοιμίζαν ένα σπουδαιότατο ξένο. Μόλις εισέρχεται είναι ένα κάρινο σκαλιστό και με καδρέφτη κρεμαστάρι, πορτ μαντό, για τα παλτό. Δίπλα ένα μπαούλο πομπέ με παράξενο κλείσιμο και στη συνέχεια δυο καναπέδες. Ο ένας ήταν πάντα σκεπασμένος μ' ένα βουλγάρικο κιλίμι, απ' αυτά που είχε φέρει η κυρά του σπιτιού στην προίκα της, δώρο απ' τον κερατζή πατέρα που το είχε φέρει απ' τη Βάρνα.

Ο άλλος καναπές κι ο απέναντί του είναι χειροποίητοι, βαμμένοι με χρώμα καφέ. Μάλλινα στενά στρωματάκια με δυο μακριές μαξιλάρες ήταν στρωμένα με κατάλευκα μαλλινοσέντονα και στην πλάτη φίντες ολόλευκες και κολλαριστές.

Στο φάρδος τουωματίου και κάτω απ' τα τρία ολόφωτα παράθυρα είναι ένα μεγάλο μπάσι με ύφασμα φερμένο απ' τα ταξίδια του αφέντη και μαξιλάρια υφαντά, υφασμένα ενάμισι αιώνα πριν και σκεπάζονται κι αυτά κατά το ήμισυ με άσπρη βατίστα και φινίρισμα δαντέλα χειρός που έπλεκαν οι κόρες του σπιτιού.

Στον τοίχο ένας σκαλιστός χρυσός καδρέφτης με διασταυρωμένα δυο σπαθιά, κειμήλια παλιά της οικογένειας. Από κάτω το ξύλινο σκαλιστό εκκρεμές. Στους τοίχους ένα γύρο φωτογραφίες του Γενάρχη και των παιδιών του, ορισμένων σε αυθεντική έκδοση.

Σ' ένα χτιστό διώροφο πάγκο, ένα ρώσικο σαμοβάρ και το κινέζικο λεπτότατο σερίτσιο από φίνα πορσελάνη, τέτοια που, βάζοντάς την μεταξύ φωτός και σου του ιδίου, βλέπεις τις παραστάσεις κι απ' την άλλη μεριά.

Στη συνέχεια μια βιβλιοθήκη στον τοίχο και δίπλα ένα βιενέζικο κρεβάτι ζωγραφισμένο με τοπία αυστριακής εξοχής. Αυτό είναι στρωμένο με

λινά σεντόνια με φίντες κι από πάνω το πιο παλιό πάπλωμα που ήρθε απ' το γονικό της νύφης κάποτε. Στα πόδια του κρεβατιού μια εταζέρα που στα ράφια της ήταν ασημικά κι αλπακάς. Στη μέση του δωματίου είναι ένα μακρόστενο τραπέζι που στέκει σε δυο τρίποδα και κάτω απ' το κρύσταλλο αναγιγνώσκει ο επισκέπτης παλιά έγγραφα, αλληλογραφία και προικοσύμφωνα. Εργόχειρα κεντημένα με διαφόρους τρόπους σε μετάξι, ατλάζι, βελούδο, μετρητό στους τοίχους αναρτημένα.

Τα παράθυρα έχουν κουρτίνες μακριές από σταμπάτο ύφασμα με κορνίζες λευκές με γύψινα σχέδια.

Στο μέσο του ταβανιού κρέμεται από μια μικρή σκαλιστή ροζέτα μια λάμπα από αλπακά με παράξενα λαμπόγυαλα.

Πριν βγεις απ' το δωμάτιο, στο δεξί σου χέρι είναι μια θήκη όπλων πλαγιαστή αυτή τη φορά που κρύβεται από πίνακες ζωγραφικής της τελευταίας κόρης και που έχουν θέματα, ως επί το πολύ, λουλούδια.

Τα κατώγια στα σπίτια του Συρράκου δεν είναι από εμπρός υπόγεια, αλλά ισόγεια ή “ισόμπαστα”. Στο πίσω μέρος, σχεδόν, όλο το σπίτι ήταν χωμένο μέσα στη γη. Στο ένα απ' αυτά είναι τα σκεύη με τα οποία επεξεργάζονται οι γυναίκες τα μαλλιά. Γιατί η κατεργασία των μαλλιών απαιτεί ύστερα από το πλύσιμο και το ξάνοιγμα να περάσουν στο λανάρι και να γίνουν τουλούπες για γνέσιμο, το οποίο γίνεται είτε στη ρόκα είτε στο τσικρίκι. Στον αργαλειό με τ' ασημένια χτένια, όπως λέει ο ποιητής, κάθεται η βλάχα και υφαίνει και δίπλα έχει την ξύλινη σαρμανίτσα με το παιδί της, με τον αετό ζωγραφισμένο. Στην άκρη το πέτρινο γουδί με το πέτρινο γουδοχέρι, η ανέμη και η πινακωτή. Αριστερά, ψηλά στους δυο τοίχους, είναι κάβες με παλιό κρασί. Οι γυναίκες φορούν τα ρούχα της δουλειάς. Η μια φούστα πλεχτή μπλε με άσπρες γιρλάντες, βελούδινο πολκάκι μαύρο και ποδιά με βολάν που καταλήγει σε φεστόνι από ύφασμα σεβιότ. Η άλλη φούστα υφαντή με κέντημα την κληματαριά και φεστόνι, πολκάκι υφασματένιο και μαντήλια καθημερινά στα μαλλιά με δέσιμο σφιχτό. Στο λαιμό έχουν κρεμασμένους τους σταυρούς· κάλτσες φορούν πλεχτές τρυπητές· η μια με την πλεχτή φούστα, παντούφλες και η άλλη με την υφαντή φούστα, τσαρούχια. Σίτες και δρυμώνια είναι κρεμασμένα στους τοίχους.

Περνάμε στο άλλο κατώγι που είναι μεγάλο και βαθύ. Κάτω από καμάρες πέτρινες έβαζαν τα αμπάρια με τα σιτηρά, αλεύρι, σιμιγδάλι, καλαμπόκι, και τα πιθάρια από άργιλο καλαϊσμένα για μέλι και για λάδι. Παλάντζες, καντάρια, στατέρια, τσιγγέλια απ' τα οποία ήταν κρε-

μασμένα μουσκέτα-φανάρια και σ' ένα μέρος μια σανίδα της στάνης για το φτιάξιμο του τυριού, τα καζάνια, οι φόρμες με το όνομα του νοικοκύρη και σε μια άκρη τοποθετημένες πυτιές, γκούμια χάλκινα, σκαλιστήρια για τον κήπο και κάτι που μόνον στα σπίτια των ραφτάδων υπήρχαν, μπανιέρες τσίγκινες, μια μικρή και μια μεγάλη. Μέσα στο κατώγι ένας μπάτζιος (τυροκόμος) με την κατάλευκη μπουραζάνα και το καρό πουκάμισο δείχνει έτοιμος να αλατίσει τα τυριά.

Κάτω από την πέτρινη σκάλα αξίζει τον κόπο να παρατηρήσει κανείς το χειμωνιάτικο κοτέτσι που είναι διώροφο, χωρισμένο με σιδεριές, ζεστό και στρωμένο το κάτω μέρος με άχυρο φρέσκο που το άλλαζαν κάθε μέρα. Μόλις μπαίνεις απ' την αυλόπορτα είναι το χαγιάτι που εκπληρούσε δυο σκοπούς. Δεξιά του είναι η ψιλή γωνία που από κάτω η καμάρα ήταν γεμάτη ξύλα και από πάνω το γάστρο με το μοχλό του που τον ανασήκωνε και τον επανέφερε. Δίπλα σ' ένα παράθυρο ο νεροχύτης· εκεί έμπαινε η σκάφη για πλύσιμο των ρούχων.

Από αριστερά της αυλόπορτας είναι ο φούρνος. Στο Συρράκο λίγα σπίτια είχαν φούρνο· είναι φυσικά και αυτός διώροφος. Πάνω από την πρώτη καμάρα είναι στρωμένη μελίστρα, η στέγη του είναι θολωτή και από πάνω είναι σκεπασμένος με πλάκα.

Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι σκάλιζαν με αγάπη το ξύλο και έφτιαχναν έργα που «να κρούει ο μύλος κι η μισή η φτερωτή», παροιμία που λέγεται για κάθε πράγμα φτιαγμένο με μεράκι. Γκλίτσες σκαλιστές, ρόκες σκαλιστές, σφοντύλια, σφραγίδες για λειτουργίες, κούπες και χουλιάρια, κοκκάλινη χουλιάρα για τσιγάρισμα. Στις ρόκες σκαλίζουν τον Αϊ-Γιώργη και σταυρούς για τη λεχώνα να τη φυλάει από το κακό το μάτι, λέει ο Νέστορας Μάτσας. Τα σφοντύλια για τ' αδράχτι τα φτιάχνει με σφενταμίσιο ξύλο ή από καρυδιά. Ο τελευταίος σκαλιστής γκλίτσας ήταν ο Κ. Δ. Γείτονας.

Έπιπλα του σπιτιού

Κασέλα από φίλντισι. Είναι παμπάλαια, ξύλινη και στολισμένη με φίλντισι. Είναι σε διακριτικά χρώματα και γεωμετρικά σχέδια. Βέβαια τώρα κάνουν απομιμήσεις, αλλά δε γίνεται φυσικά σύγκριση.

Φαίνεται ότι εκτός από ελάφια υπήρχαν και ζαρκαδία στις βουνοκορφές. Ίπάρχουν ακόμα στο σπίτι, τώρα φυσικά κοντεύουν ν' αποσυντεθούν, αλλά υπάρχουν.

Ωρολόγι σκαλιστό κάρινο, εκκρεμές, όπως μπορώ να θυμάμαι. Τέτοια υπήρχαν σ' όλα τα μεγάλα σπίτια των ξενιτεμένων στα πέτρινα χωριά. Σε μια εικόνα είναι η φωτογράφισή του Αγίου Μύρου στο Πατριαρχείο. Εμπρός στους Μητροπολίτες είναι οι υδρίες μέσα σε σάκους. Έχουν ετοιμάσει το άγιο μύρο, για να το διανεύουν στις γωνιές της γης, όπου υπάρχει χριστιανοσύνη. Ταψί (σινί) σκαλιστό, χάλκινο με σχέδια ωραιότατα σκαλιστά με το χέρι. Γραφείο παππού. Είναι ωραίο να βλέπεις τα πορσελάνινα βαζάκια στο γραφείο του παππού γεμάτα με άμμο που χρησιμοποιούσε σαν στυπόχαρτο. Στις προίκες κεντημένες κουβέρτες πλεχτές με χρονολογία 1916, ήταν των νεότερων κοριτσιών, καθώς και της γιαγιάς με χρονολογία 1860.

Το πρώτο γραφείο του παππού ήταν απλό. Ένας πάγκος με ένα μεγάλο και βαθύ συρτάρι κι απάνω η καλαμαριά' ύστερα το δεύτερο. Το δεύτερο γραφείο που φτιάχτηκε αργότερα, χειροποίητο κι αυτό, αλλά θα λέγαμε έντεχνο, σε καλό ύψος, ένα γύρο στις τρεις πλευρές κάγκελα κομψά κι ένα συρτάρι. Ο λόγος, που κατ' εμέ έγινε, επαληθεύει τον κ. Ήμελον, (σελ. 106, παραδ. έπιπλα και σκεύη) που λέει ότι την αντικατάσταση των επίπλων διευκολύνει η οικονομική κατάσταση της οικογένειας και στην παρούσα περίπτωση έβαινε βελτιωμένη.

Ένας ξύλινος νιπτήρας (lavo-mano) όπου βλέπετε ένα τραπέζι ωραίο κάρινο με μια τρύπα στην επιφάνειά του που αφήνει να χώνεται και να στέκει ένα λιγέρι χάλκινο. Το κοίλωμά του είναι σκεπασμένο με ένα σκεπαστρο (κούπωμα) χάλκινο με τρυπίτσες καλόγουστες και, ενώ στο πιάσιμό του εναποδέτει κανείς το σαπούνι, το νερό κυλάει στην κυρίως λεκάνη άνετα. Δεξιά ένα χάλκινο λιγέρι, για να ρίχνει νερό η κοπέλα του σπιτιού στον ξένο.

Στα σπίτια των ραφτάδων δεν ίσχυε αυτό που είναι γεγονός για τους κτηνοτρόφους και το διαβεβαιώνει ο κ. Λουκάτος που λέει: «σπίτι όσο χωράει το κεφάλι σου και πράμα όσο βλέπει το μάτι σου» και οι θλάχοι λέγαν «καλύβα ίσα να βάλεις το κεφάλι σου και λιβάδια όσο βλέπει το μάτι σου». Αντίθετα, τα σπίτια τους ήταν μεγάλα και καλοφτιαγμένα.

Τις καθημερινές έτρωγε η οικογένεια στο οβάλ τραπέζι, όμως τα βράδια του χειμώνα στο χαμηλό στρογγυλό τραπέζι, ένα γύρο στην τάβλα. Γι' αυτή την τάβλα τουλάχιστον οι Ηπειώτες έγραψαν πολλά τραγούδια με ωραίους στίχους και τις παραλλαγές τους. «Σε τούτην τάβλα πούμαστε, σε τούτο το τραπέζι», έρχεται η άμεση επεξήγηση και στη συνέ-

χεια η άμεση σχέση με το Θεό τους που δείχνει την ευγνωμοσύνη τους για τον άρτον τον επιούσιον και την ανταπόδοσή τους γι' αυτό, «τον Άγγελο φιλεύουμε και το Χριστό κερνάμε και την Κυρά την Παναγιά τη διπλοπροσκυνάμε» ή με στίχους που δείχνουν κατά κάποια έννοια την οικονομική κατάσταση της οικογένειας πάνω σ' αυτά τα πέτρινα χωριά από τα επιτραπέζια σκεύη που μεταχειριζόταν. «Τρεις μαυρομάτες μας κερνούν και τρεις καλές κοπέλες. Η μια κερνάει με το γυαλί κι η άλλη με την κούπα κι η τρίτη η μικρότερη με μαστραπά ασημένιο».

Το μικρό αμπάρι όπου έβαζαν σμιγδάλι, άχνη ή το μεγάλο για τα σιτάρια ή το αλεσμένο αλεύρι για το ψωμί. Μονοκόμματα σανίδια καρφωμένα και κολλημένα ανάλογα με τις ανάγκες με αλευρόκολλα ή ψαρόκολλα.

Λύχνο μπρούτζινο, λάμπα μπρούτζινη, κηροπήγια μονά ή τρίδιπλα, λάμπες βενετσιάνικες με χρωματιστά κρύσταλλα, ενθύμια από τα ταξίδια του νοικοκύρη στα ξένα. Μεγάλο μέρος από την αξία τους ή τα χρόνια που μας απομακρύνουν από αυτά ή η απομάκρυνσή τους αυτών των ιδίων από το φυσικό τους περιβάλλον τα κάνουν να φαίνονται στα μάτια μας ήσσονος αξίας ύστερα από χρόνια, αν δεν μπορούμε ν' αναλογισθούμε πότε φτιάχτηκαν, με τι εργαλεία κατασκευάσθηκαν και για ποιες χρήσεις. Οι καθρέφτες με κάρινες ή επίχρυσες πομπέ κορνίζες. Υπάρχουν στο σπίτι οι φωτογραφίες.

Ευτυχώς, διότι, αν δεν έχεις τα ίδια τα αντικείμενα και το φυσικό τους χώρο να τα τοποθετήσεις, υπάρχουν οι φωτογραφίες φυσικές, όπως τις πήρε τότε ο πρωτόγονος φακός, για να δεις πώς ήταν. Η μεγάλη μου θεία έλεγε ότι ο φωτογράφος τους, ο Σουμαλεύρης, έκαμε θαυμάσιες φωτογραφίες, μόνον όλων τα μάτια ήταν «μανσακί», γιατί έτσι τα έφτιαχνε με πενάκι. Είναι όμως η φωτογραφία τεκμηριωτικό στοιχείο. Επίσης σπουδαία έγγραφα: εγώ έχω συμφωνητικά αγοραπωλησίας και προικοσύμφωνα των αδελφών της μητέρας μου. Σ' αυτά τα δεύτερα αναφέρονται τα είδη αξίας αυτά που ήρθαν από τη Βενετία, τη Βιέννη και τη Μάλτα έως και είδη καθημερινής χρήσεως και ευτελούς αξίας.

Μίλησα για τη σαρμανίτσα (παιδική κούνια ξύλινη), όμως είναι και η μπούτινα ή ντρομπολίτσα ξύλινη με στενή βάση ανοιχτότερη προς τα πάνω με το ειδικό ξύλο, να χτυπάει το γάλα η νοικοκυρά, να βγάζει στον αφρό το βούτυρο φρέσκο-φρέσκο και κάτω να μένει το τυρόγαλο. Το βούτυρο δεν το κρατούσαν ποτέ άλωτο κι αλατισμένο, όπως σε άλλα χωριά για

το χειμώνα, αλλά το έλιωναν σε καλαϊσμένα χάλκινα καζάνια και ήθελε τέχνη. Το αρωμάτιζαν με αρμπαρόριζα, φυτό, και το τοποθετούσαν σε πήλινες στάμνες με επίστρωση σμάλτινη έτσι διατηρούνταν όλο το χειμώνα.

Στο Συρράκο γινόταν, όταν κτίσθηκε, οικονομία χώρου και εκμετάλλευσή του κατά το μεγαλύτερο δυνατό, γιατί το χωριό είναι χτισμένο σε μια απότομη πλαγιά που από τις δυο πλευρές έχει χαράδρες με μικρούς ή μεγαλύτερους καταρράχτες. Κι έτσι σ' ένα μικρό χώρο αλλά αρκετά απάνεμο, για να πούμε την αλήθεια, κτίσθηκε ένας οικισμός που μέσα σε δύο αιώνες είδε κι έζησε πολλά, γιγάντωσε, στολίστηκε με έργα αρχιτεκτονικά σπουδαία και ανθρώπους επιφανείς. Πέρασε πολέμους, ξαναγεννήθηκε από την τέφρα του και από τους ανθρώπους του που το αγαπούσαν και δεν ήθελαν να το αφήσουν να χαθεί. Έφτασε στο «κάτοικον» μηδέν και ξανά άρχισε να ζει.

Μίλησα για οικονομία χώρου και συμπληρώνω. Δεν είχα συνειδητοποιήσει, όταν άκουγα πριν χρόνια βέβαια ότι τώρα στα σπίτια είναι χτιστές οι ντουλάπες ότι αυτά στα σπίτια των ορεινών χωριών ήταν αυτή καθ' εαυτή η αρχιτεκτονική, ο τρόπος που κατασκευαζόταν. Τα περισσότερα δωμάτια είχαν χτιστές ντουλάπες, τους μασαντράδες και πολλές φορές αποτελούσαν το μεσότοιχο που χώριζε δυο δωμάτια. Και βλέπετε από το ένα δωμάτιο, το καθιστικό, ντουλάπια για γυαλικά, θυρίδες για ποτά και ντουλάπες, για να τοποθετούνται τα πρόχειρα κλινოსκεπάσματα. Απ' την άλλη μεριά είναι η κουζίνα, συνεπώς είναι διαμορφωμένο, ώστε να υπάρχει ανοιχτό ντουλάπι, θέση σκαλιστή για μαχαιροπήρουνα και ράφι για ταψιά, πλαστήρι και τη δεύτερη τάβλα.

Ακόμα, για να φωτίσουν τη μεγάλη κουζίνα αρκετά, ανοίγουν παράθυρο στο χονδρό τοίχο της, αλλά στον επάνω όροφο δεν προχωρά, μα μεταμορφώνεται σε ένα ωραίο τραπέζι που μπορούσε να κρατάει το σαμοβάρι.

Κάτω από την πολύ όρδια ξύλινη σκάλα είναι ένας μασαντράς που βλέπει στην τραπεζαρία κι εκεί μπορούσες να κρεμάσεις τα ρούχα ενδύσεως και κάτω από την πέτρινη σκάλα είναι το χειμωνιάτικο κοτέτσι ζεστό και πεντακάθαρο. Κι ύστερα η εσωτερική διόδος που ήταν έξω από τις πόρτες των δωματίων και οδηγούσε στα κατώγια. Κατέβαιναν με κρεμαστή ξύλινη σκάλα. Από εκεί μπορούσες να κατέβεις στ' αμπάρια, να πάρεις ό,τι χρειαζόταν, όταν οι αυλές ήταν παγωμένες και γλιστρούσες, όταν ήταν νύχτα ή όταν πίστευες ότι ελλόχευε κάποιος κίνδυνος. Ύστερα τα ξύλινα

ατέλειωτα ράφια αλλού μονά, αλλού διπλά και ενισχυμένα μπροστά, ανάλογα με τα είδη που θα φιλοξενούσαν.

Και στην αυλή το χτιστό πεζούλι που καδισμένος το βράδυ διεκρινες με το φως του αυγουστιάτικου φεγγαριού κι ανάμεσα από τα κλαδιά της μουριάς και της καρυδιάς να σχηματίζονται μορφές, ενός επισκόπου, μιας κοπελιάς, μιας σκυλίτσας, ενός μωρού. Αχ, τι θυμήθηκα και πόσα χρόνια πίσω! Είναι πέντε το πρωί. Ξημερώνει κι ακούω από το ραδιόφωνο: «σ' αγαπώ, γιατί είσαι ωραία... κι αγαπώ όλον τον κόσμο, γιατί ζεις και συ μαζί».

Παρότι το άλμπουμ είναι ενημερωτικό, θα πρέπει να σας πω, για να σας μπάσω στο σκηνικό ότι οι άνθρωποι των οποίων τις φωτογραφίες θα δείτε στο σπίτι στις αρχές του αιώνα και γρηγορότερα έκαμαν στην αυλή μας μια ωραία παρέα. Ο Γιάννης ο Βαρκαγιάννης, ο Δάσκαλος, ο Παπαστεφάνου, ο Μανώλης ο Αυδίκος κι ο Αριστείδης Μπαλτατζής, δικηγόροι, ο Πουλίσης, ο Σουμαλεύρης, ο Κουνάβης, ο Λαγούδης, ο Μακρυδήμας, ο Παπαδημήτρης, ο Παπαγούλας έκαμαν μια φανταστική παρέα με βιολιά, μαντολίνα και κιθάρες και η μητέρα μου Φερενίκη, στερνοπαίδι και χαϊδεμένη του πατέρα, έκαμαν μια ορχήστρα. Τα κύματα του Δουνάβεως ήταν η αρχή, ύστερα ελληνική μουσική, οι απάχηδες των Αθηνών. Ύστερα από το πρώτο τέταρτο του αιώνα στο Συρράκο, όταν πλέον κι εγώ μπορούσα να βλέπω και να καταλαβαίνω κουλουριασμένη πίσω από τα κάγκελα στο 3ο πάτωμα, τους έβλεπα και τους άκουγα και νόμιζα πως ήταν χορωδία αγγέλων.

Σαρμανίτσα φτιαγμένη και ζωγραφισμένη
στο χέρι

Ενδυμασίες

Στο Συρράκο οι άνδρες είχαν τρεις (3) φορεσιές. Η μία αποτελούνταν από τη μπουραζάνα, φαρδιά βράκα από μάλλινο σπιτικό υφαντό ύφασμα, πουκάμισο σκούρο χωρίς γιακά και γιλέκο μαύρο. Η δεύτερη από μαύρο παντελόνι σε στυλ στρατιωτικής κιλότας, πουκάμισο άσπρο-μπλε καρό και σακάκι συνήθως φορεμένο στο ένα μανίκι. Η τρίτη φορεσιά ήταν η φουστανέλλα για τις γιορτιάτικες μέρες. Οι έμποροι και οι φοιτητές φορούσαν τα «στενά», δηλαδή ευρωπαϊκό ντύσιμο.

Για τις γυναίκες τα πράγματα ήταν περισσότερο πολύπλοκα. Ρούχα δουλειάς υπαίθρου. Η φούστα υφαντή, κεντημένη, ή με σειρές βελούδο, μπλουζάκι υφασμάτινο και υφαντή ποδιά και τσαρούχια. Ύστερα ντύσιμο καθημερινό, φούστες υπέροχα πλεγμένες με νήμα που έγνεδαν οι ίδιες, μπλουζάκια από μαύρο βελούδο, κάλτσες ωραίες τρυπητές μάλλινες και παντούφλες. Η καλή φορεσιά για τις γυναίκες των κτηνοτρόφων είναι δύο κομμάτια από εκλεκτό μάλλινο ύφασμα, παπούτσια δετά και μαντήλια στο κεφάλι. Φυσικά σιγκούνι και ποδιά.

Για τις γυναίκες των ραφτάδων ήταν “μπροκάρ” που συνήθως ερχόταν από το εξωτερικό, ποδιές ατλαζένιες με κεντημένο ένα στεφάνι, διπλό μανίκι και μπούστο με δαντέλα “σαντιγι”. Από μέσα πουκάμισο στο σπίτι φορούσαν γιλέκο κεντητό με χρυσό βελούδινο μπορντώ ή μοβ και πασουμάκια το ίδιο. Για όλα τα γυναικεία ρούχα υπήρχε το σιγκούνι. Μαύρο με κόκκινο σιρίτι ούτε απλό, σαν του Μετσόβου, ούτε πολυκεντημένο, σαν του Ζαγοριού. Τα σιγκούνια είχαν διαφορές. Των νέων γυναικών ήταν ζωηρά και των ηλικιωμένων σκούρα και αποκαλούντο με τις σόδες. Αυτά ήταν και πένδυμα. Στο υπέροχο βιβλίο της κας Ζώρα υπάρχουν σιγκούνια απ’ όλη την Ελλάδα εκτός από το δικό μας, παρότι το φορούν περίπου 10 χωριά του Πίνδου. Εκείνο που ήταν πολύ όμορφο και ιδιότυπο ήταν το δέσιμο του μαντηλιού. Μια πεταλούδα με φτερά και ήθελε τέχνη να δεθεί. Οι ηλικιωμένες φορούσαν δύο μαντήλια. Αλλά από παλιά, επί τουρκοκρατίας, οι γυναίκες στο Συρράκο φορούσαν δύο μαντήλια, ένα κάτω, ένα πάνω. Από πάνω μια κυκλική φούντα και μια που κρεμιόταν στο δεξί αυτί. Από πάνω μαχραμάς, όταν οδηγούνταν νύφες στο σπίτι του γαμπρού.

Στο Συρράκο υπήρχαν πάντοτε τεσσάρων λογιών φορεσιές και μια

μικρή παραλλαγή. Ήταν το κόκκινο σιγκούνι φτιαγμένο από μάλλινο ύφασμα που ύφαιναν οι γυναίκες και ήταν φοδραρισμένο ως τη μέση της πλάτης με βαμβακερό ύφασμα που με βάση το κόκκινο είχε ανδάκια λευκά, είχε στενή πλάτη που άνοιγε από τη μέση και κάτω με δυο κοτσάκια και ήταν κεντημένο, αν ήταν για νέες, με ολοκόκκινο σιρίτι, αν ήταν για ηλικιωμένες, με σκούρα χρώματα, με τις σόδες, λέμε στη βλάχικη διάλεκτο, δεν ξέρω την ετυμολογία, με τέσσερα μυτάρια χοντρά, στενό το ύφασμα, άγριο μαλλί. Το κέντημα το έκαναν οι τερζήδες. Ο διάκοσμος γινόταν με στριφτά μεταξωτά κορδόνια (φούστες με εφτά λαγκιόλια, ποδιές υφαντές αργαλίσσιες), τα λεγόμενα γαϊτάνια, ουτράδες ή ούτρες.

Μπιμπίλες στα μαντήλια και τα κεφαλομάντηλα λεπτότατα πάντα μαύρα κοσμημένα μ' ένα μεγάλο λουλούδι στην ύφανση είναι τετράγωνα και έχουν στο τελείωμα μπιμπίλα (ούβια). Αυτή πλέκεται με βελόνι και μεταξωτή κλωστή σε διάφορα χρώματα και πολύχρωμο. Σχηματίζει τριαντάφυλλα, καμπανούλες και ήταν πάντα κολλαρισμένες. Το μαντήλι επισήμως δενόταν φτερό πεταλούδας.

Παραδοσιακές φορεσιές των Συρρακιωτών

Η φορεσιά ενός λαού εκφράζει άμεσα το αισθητικό επίπεδο και τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες του τόπου της καταγωγής τους. Στις φορεσιές, τις ανδρικές και τις γυναικείες, υπάρχει μια μεγάλη διαφορά: η ανδρική στολίζεται από κεντήματα πολλές φορές σε λίγα και σε αυστηρή γραμμή, ενώ η γυναικεία ποικίλλεται από την έμφυτη φιλαρέσκεια της γυναίκας και την ισχυρότερη κλίση της προς τον καλλωπισμό και το στολίδι μαζί με το γεγονός ότι το ράψιμο και το κέντημα της γυναικείας φορεσιάς ανήκουν στο μεγαλύτερό τους μέρος στο χώρο της οικιακής χειροτεχνίας που επηρεάζεται άμεσα από τοπικές πατροπαράδοτες συνήθειες.

Το Συρράκο του οποίου η αρχιτεκτονική, τα παλαιότατα υδραγωγεία, τα γεφύρια, οι εκκλησίες και τα σπίτια χτισμένα με πελεκητή άσπρη πέτρα, η διαρρύθμισή τους σε χώρους υποδοχής, βοηθητικούς, αποδηγευτικούς, καλοκαιρινούς και χειμωνιάτικους έδειχναν ότι οι κάτοικοι ήταν έτοιμοι ν' αντιμετωπίσουν μεγάλους και μακρείς χειμώνες και ζεστά καλοκαίρια.

Οι Συρρακιώτικες φορεσιές υπετάσσοντο στον τρόπο ζωής και κατοι-

κίας των Συρρακιωτών. Απ' τις φορεσιές τις οποίες θα αναλύσω θα ήθελα πρώτα ν' αναφερθώ σε κάτι ιδιαίτερο. Είναι τα κεντήματα. Οι γυναίκες των κτηνοτρόφων φορούσαν φούστες από ύφασμα υφαντό, κεντημένο από πάνω από ένα βολάν με το οποίο τελείωνε και φεστόνι, πότε με φούστες πλεκτές και στο πλέξιμο κεντητές αράδες από λευκό συνήθως χρώμα. Μπλε, πράσινο και καφέ από φλούδες καρυδιάς βαμμένο, ανεξίτηλα δηλαδή.

Τα σιγκούνια είναι στο Συρράκο τρία: το νεανικό, από μαύρη στόφα με γαϊτάνια κόκκινα και πολύ κομψά ραμμένα. Τα κεντούσαν άνδρες. Ήταν οι χρυσοραφτάδες. Ήταν όμως κεντημένα με μπιρσίμια και κορδόνια, με θαυμάσια σχέσια το δεύτερο σιγκούνι ήταν με λίγο βαθύτερα χρώματα τα κορδόνια, τα δε τρία ήταν με σκούρα χρώματα, τουλάχιστον στο Συρράκο τα αποκαλούσαν τα σιγκούνια με τις σόδες. Όλα όμως ήταν φοδραρισμένα ως τη μέση με λεπτό εμπριμέ ύφασμα απ' τους τερζήδες. Τα σιγκούνια εδώ σε μας φτιαχνόταν από εγχώρια μάλλινα υφάσματα και ήταν τριών ειδών. Ο διάκοσμος όμως γινόταν με στριφτά μεταξωτά κορδόνια που τα έλεγαν γαϊτάνια ή ουτράδες ή ουτρές και πολλές φορές έπαιρνε τέτοια έκταση, ώστε ν' απλώνεται και να σκεπάζουν ολόκληρη ή σχεδόν ολόκληρη την επιφάνεια του ρούχου.

Τέτοια είναι τα ζαγορίσια σιγκούνια. Σε σπάνιες περιπτώσεις τα συγκούνια μας είχαν και λίγο χρυσοκέντημα. Όπως είναι γνωστό η χρυσοκεντητική έχει μακρά παράδοση στην Ελλάδα. Αρχίζει να ακμάζει τον 4^ο αιώνα και διατηρήθηκε σ' ολόκληρη τη βυζαντινή περίοδο τροφοδοτώντας τη χλιδή της βυζαντινής αυλής και της ανατολικής εκκλησίας με λαμπρά χρυσοκεντήματα, που μας είναι γνωστά είτε από περιγραφές των κειμένων, είτε από κεντήματα που σώθηκαν αυτούσια και πλέον το υφαντό μεταξωτό πολύ λεπτό ύφασμα πάνω στο οποίο απλώνεται κεντημένο με τα σχέδιά του το χρυσό έχει πλέον σκουριάσει.

Ας προχωρήσουμε στις γυναικείες φορεσιές. Είμαι εις θέση να ξέρω από διηγήσεις, από φωτογραφίες και από γεγονότα που συνέβησαν στους οικείους μου ότι πριν από 125 χρόνια η Συρρακιωτοπούλα νύφη οδηγείτο στο γάμο της με τη χρυσοκέντητη και ολομέταξη φορεσιά της και στο κεφάλι δύο μαντήλια, το ένα εσωτερικό. Τα μαλλιά της στα πλάγια γυρισμένα σε στριφτές μπούκλες, ένα μαντίλι από πάνω στο οποίο τύλιγαν τις κοτσίδες της, ένα δεύτερο μαντήλι από εκλεκτό μετάξι και κεντήματα, από πάνω μια ομπόλια ή φερεντζέ ή μαχαράμ και τελείωνε μ' ένα βελού-

δινό φέσι με χρυσή φούντα. Οι Συρρακιώτες παρότι ήταν προστατευμένοι απ' τους νόμους της Βαλιδέ Χανούμ, όπως και οι Ζαγορίσιοι, εντούτοις δεν έδειχναν τα κορίτσια τους με γυμνά πρόσωπα έξω, ούτε στους ξένους.

Πέρασαν χρόνια, ώστε να πεταχτεί ο φερεντζές. Πρέπει να πω ότι ήταν κόκκινος, κεντημένος με χρυσές πούλιες. Έκτοτε το διπλό μαντήλι κρατήθηκε για τις ηλικιωμένες γυναίκες και οι νέες κράτησαν ένα μαντήλι τρίγωνο, διπλό μ' ένα εξαιρετικό δέσιμο, μοναδικό σε όλα τα γύρω χωριά. Ξεκινούσε στο πίσω μέρος του κεφαλιού από μια ανοιχτή βεντάλια, που στις άκρες της είχε δύο απλωμένα φύλλα. Μια καρφίτσα ασημένια κοσμούσε το κεφάλι αυτό. Εδώ που γίνεται με το βελόνι, πολύχρωμα, και αναπαριστά μπουμπούκια λουλουδιών ή φύλλα. Σε μας λέγεται ούια ή μπιμπίλα επί το απλούστερον. Υπήρχαν όμως και δαντέλες των οποίων τα σχέδια έρχονται απ' τη Δύση και τα βλέπουμε στις ιταλικές τοιχογραφίες του 16ου αι. Κεντήματα επίσης σε ρουχισμό είχαν οι οικογένειες των ραφτάδων, των οποίων οι γυναίκες κεντούσαν σε βελούδο γυναικείες παντούφλες και επίσης σε ατλάζι κεντημένες παντούφλες ανδρικές, τις οποίες φοδραρισμένες και άδετες προσέφεραν με τα προικιά στο γαμπρό.

Η φουστανέλα βέβαια είναι η εθνική φορεσιά και έτσι αναπαριστούν πάντα τον Έλληνα πολεμιστή, τον Έλληνα καπετάνιο, τους δικούς μας πατέρες και ελευθερωτές που άρχισαν τον αγώνα το 1821.

Όμως στη Λακωνία φοράνε τη φουστανέλα, όπως εμείς με τη φέρμελη ξεκούμπωτη, τσαρούχια αλλά με μαντίλι στο κεφάλι. Στην Αττική και τη Ρούμελη η φέρμελη είναι κουμπωμένη, χρυσοκεντημένη, το ζωνάρι είναι υφαντό, το φέσι είναι κόκκινο και παπούτσια, τα οποία καλύπτουν γκέτες χρυσοκεντημένες που φτάνουν πάνω απ' τα γόνατα. Το Μέτσοβο έχει σκούρα φουστανέλα και το Περιβόλι άσπρη, υφαντή, κεντημένη με στρά. Των γυναικών τα σιγκούνια, το πολυτελέστερο είναι το πιρπιρί της Γιαννιώτισσας, που φοριέται με φέσι, το Ζαγορίσιο που είναι τριών λογιών, αλλά σε φόντο μαύρο, κεντημένο με γαϊτάνια κόκκινα, βαρύτατο, κομψό και αδάνατο. Ο πατέρας της λαογραφίας, ο Πολίτης, τα θαύμαζε πάντα αλλά και οι ξένοι έκαναν λόγο στις περιγραφές τους και τόνιζαν τις παραλλαγές.

Δεν περιέγραψα την κορωνίδα της ελληνικής φορεσιάς, τη φουστανέλα. Αυτή είχε τη φέρμελη, που ήταν μαύρη, σαν γιλέκο, στολίζεται μπροστά από δυο σειρές χρυσόπλεκτα ή ασημένια κουμπιά, τα μακριά μανίκια έχουν ξηλωμένη ολόκληρη τη ραφή και το μπροστινό μέρος της μασχάλης

και πέφτουν ελεύθερα και αχρησιμοποίητα στην πλάτη. Υπήρχαν όμως και φέρμελες χρυσοκεντημένες ολόκληρες και οι περικνημίδες που ήταν από τσόχα, κεντημένες με την ίδια τεχνική και διακοσμητική αντίληψη. Και σ' όλο μου το βίο είχα δει δύο τέτοια Συρακιώτικα. Η μία ήταν του αδερφού της μητέρας μου, του δικηγόρου Μανώλη Αυδίκου, την οποία είδα όταν ήμουν σε σχολική ηλικία, οι γονείς του την είχαν δώσει μαζί του. Εκείνος χάθηκε νέος αλλά εγώ τη φορεσιά δεν την ξανάδα ποτέ. Η δεύτερη ήταν του καπετάν Γούλα Λεπενιώτη, ο οποίος τη φορούσε, όταν ελευθερώθηκαν τα Γιάννενα και λένε το εξής: αληθινό ή παραμύθι, δεν ξέρω: η μάνα του που παρακολουδούσε την προέλαση πήγε να καμαρώσει το γιο της. Πλησίασε το βασιλιά και ρώτησε: «Ω! Βασιλιά, πού είναι ο γιος μου, ο Γούλα Λεπενιώτης; Έρχεται πίσω», της απήντησε ο βασιλιάς «και είναι σπουδαίο παλικάρι». Τη φορεσιά αυτή μάς την είχε εμπιστευτεί η οικογένεια του καπετάνιου, όταν με το Λαογραφικό Όμιλο «Κρυστάλλης» πήγα στην Κρήτη να κάνω την αναπράσταση της απελευθέρωσης.

Στην ομιλία θα περιγραφούν τα κεντήματα, τα κοσμήματα, οι δαντέλες με τις λεπτομέρειές τους και όλα αυτά «θα τα δείτε στο Μουσείο».

Θέλω εδώ να σταματήσω και η κατάθεσή μου τούτη ας είναι για τους νεότερους υπόδειγμα, γιατί η επόμενη εποχή θα τα διαγράψει όλα. Ο πολιτισμός, η τεχνολογία, η οικονομική άνεση σε σχέση με το τι υπήρχε αλλού σταμάτησαν τις βλαχοπούλες να τραγουδούν.

*Τάκου-τάκου ο αργαλειός μου
τάκου κι έρχεται ο καλός μου
το κέντησμα ή είναι γλέντησμα
κι η ρόκα είναι σιργιάνι
κι αυτός ο έρμος ο αργαλειός είναι
σκλαβιά μεγάλη.*

Υφαντά - Κεντήματα - Μαγειρική

Στο παραδοσιακό σπίτι βλέπεις τα μπάσια που είναι στρωμένα με χεράμια. Αυτά είναι καλύμματα διαφόρων σχεδίων και χρωμάτων. Το νήμα, ίδιο στημονί και υφάδι, γνέθεται στρίβοντας δεξιά το αδράχτι και είναι το στημονί ένα χρώμα και διάφορα το υφάδι, ανάλογα με τα κεντήματα (σχέ-

δια) που θα κάνουν. Τα σχέδια άλλοτε σ' αυτά τα παλιά χεράμια ήταν γεωμετρικά με σχέδια λεπτά πολύ, που απλοϊκά αποκαλούσαν μήλο, πιρούνι, σαΐτα. Το φόντο, η βάση και ο κάμπος ήταν ή μπλε ή κρεμεζί. Τα τελευταία χρόνια άρχισαν ν' αντιγράφουν λουλούδια, ιστορίες λαϊκές, πρόσωπα, αλλά κατ' εμέ είναι χονδροκοπιές χωρίς γούστο. Επίσης τα χεράμια είναι μεγάλης αντοχής λόγω του ανωτέρου τρόπου που υφαίνονται.

Στο «γιούκι» επάνω ήταν καλοδιπλωμένες οι προίκες των κοριτσιών. Ιδιαίτερα οι φλοκωτές λευκές με μπορντούρα, γύρω «το κλειδί της πόλεως» ή οι κόκκινες με μπλε που αναπαριστούν βουνοκορφές κι είναι μεγάλες, διπλές, για να σκεπάζουν το ζευγάρι και μονές κι η πιο πλουμιστή για το μουσαφίρη. Σ' αυτές το υφάδι γνέδεται στο τσικρίκι μαλακά και όχι στριμμένο και το στημόνι γνέδεται στις ρόκες στο χέρι βάφονται, και τελικά πηγαίνουν στη νεροτριβή.

Ύστερα ας πούμε για τα χαλιά με τα οποία στρώνονται τα δωμάτια. Λοιπόν, με μάλλινα μπαχτά κιλίμια έστρωναν οι «χειμωνιάτες» το σπίτι, για να είναι ζεστό. Αυτά γινόταν, αφού ετοιμαζόταν στημόνι θαμβακερό το υφάδι μάλλινο από μακρύ μαλλί και δε χρειάζεται να ξέρει πολλά κανείς, για να καταλάβει ότι το στημόνι «χωνόταν» μέσα στο αφράτο γνέμα. Έμπαινε μέσα έτσι που το στημόνι δε φαινόταν καθόλου. Συνήθως αυτά τα κιλίμια τα έκαμαν με τέσσερα φύλλα. Φρόντιζαν να υπάρχει φαρδιά μπορντούρα πολύχρωμη και στη μέση ο κάμπος πράσινος με μπουκέτα λουλούδια του αγρού. Θα το δει κανείς στο δωμάτιο για τους ξένους, στο παραδοσιακό σπίτι.

Στις προίκες των κοριτσιών έβλεπε κανείς τις «σάσμες» τις μπαντωτές, ριγωτές κουβέρτες για σκέπασμα, που υφαινόταν με στημόνι στο χέρι και υφάδι στο τσικρίκι και συνήθως ήταν ριγέ. Ακόμα υπήρχαν οι μαντανίες μονόχρωμες, στημόνι θαμβακερό, υφάδι μάλλινο, υφαμένες ίσιες, άλλα με κεντήματα από άλλο χρώμα. Ακόμη τα μαλλινოსέντονα, στημόνι θαμβακερό υφάδι μάλλινο με σχέδια λευκό στο λευκό με λεπτό γούστο και ωραία ύφανση. Ένα ειδικό ύφασμα γινόταν από μαλλί γίδινο και αυτό το χρησιμοποιούσαν, για να κάνουν στη διάρκεια των μακρινών τους ταξιδιών μέρα και νύχτα μικρά τσαντίρια. Επίσης το καλοκαίρι τις κρύες βραδιές, όταν έκαμαν τους γάμους, τα τέντωναν, τέντες σωστές, για να τους προφυλάσσουν.

Ένα άλλο πράγμα που υπάρχει στο σπίτι είναι τρία είδη υφαντά για

σάκους αποθήκευσης σιτηρών, αλεύρι και ρούχων στις μεταφορές τους· αυτά γινόταν ασπρόμαυρα και λέγονται “χαράρου”. Τα σακούλια, τσινάδες, ασπροκόκκινα καρό και τα δισάκια, επίσης. Αυτά, όπως το λέει το όνομά τους, ήταν ένα επίμηκες υφαντό που δίπλωνε στις άκρες, σχημάτιζε δύο σακούλια και αφήναν ένα κομμάτι στη μέση, που χωρισμένο έμπαινε στο πίσω μέρος του σαμαριού του αλόγου· έτσι ήταν σίγουρα τα πράγματα που κουβαλούσε. Απλούστερο γινόταν το υφαντό και με απλή διαδικασία που προοριζόταν για σακούλια (ταϊστάρια)· φυσικά κάθε ζώο είχε το δικό του με την ανάλογη βρώμη, κριθάρι κ.λ.π. Πρέπει να πω ότι ενός πεζοπόρου ή καθαλάρη γνωρίζονταν η καταγωγή από τα χρώματα του τσινά του. Κάθε χωριό είχε τα δικά του.

Τα πλεχτά τους γινόταν με νήμα φτιαγμένο στο χέρι και στριμμένο ανάποδα. Μάλιστα καμάρωναν, όταν το πλέξιμο ήταν πολύ σφιχτό. Φυσικά έπλεκαν με 5 βελόνες κοντές και λεπτές. Το νήμα λεγόταν «μονό», αλλά μην ψάχνετε αιτιολογία στην ελληνική γλώσσα. Τσουράπια με ίδιο νήμα, βελόνες, μαύρα δαντελωτά των γυναικών και σε νυφιάτικες περιπτώσεις, άσπρα με πολύχρωμο κέντημα, όπου κυριαρχεί το κόκκινο στους αστραγάλους, μύτη και φτέρνα. Στην προίκα τους οι κοπέλες των κτηνοτρόφων είχαν έως και εβδομήντα ζευγάρια τσουράπια, δώρα για όλους.

Θέλω τώρα να πω πως χεραμωτές γίνονται επίσης οι περίφημες μπουχαροποδιές ολοκέντητες και οι κουρτίνες (μπερντέδες) για τις πόρτες, ώστε η πόρτα να είναι ανοιχτή, μα να εμποδίζει το μάτι να εισχωρήσει στο δωμάτιο. Αυτό είναι πάντα ολοκέντητο ελαφρό υφαντό. Τα μαξιλάρια για τα μπάσια, αφού μετρώνται, υφαίνονται έτσι, ώστε το ένα μέρος να είναι η όψη κεντητή, το άλλο, το πίσω, μονόχρωμο ή ριγέ. Ύφασμα γινόταν, για να ραφτούν και ρούχα ενδύσεως. Κι ήταν οι μπουραζάνες από (γκρόσο) όχι δίμιτο ύφασμα, λεπτό στριμμένο μα, για να γίνει στέρεο και αφράτο, λευκό. Το πήγαιναν στη νεροτριβή, αφού το θειάφιζαν· διαδικασία δύσκολη. Τα σακάκια γινόταν από δίμιτο το οποίο υφαινόταν στον αργαλειό με τέσσερα μιτάρια, τα οποία πατούσε η υφάντρα με τη σειρά. Διαδικασία όχι εύκολη. Από το ίδιο ύφασμα γινόταν το κλειστό. Ένα γιλέκο σταυρωτό, χωρίς μανίκι, με ένα τσεπάκι και καμιά φορά γαρνιρισμένο με κορδόνι και η κιλότα από δίμιτο, ήταν θα λέγαμε η καθημερινή φορεσιά συνήθως των νέων ανθρώπων. Στο Συρράκο γινόταν πάντα μαύρη, στα κοντινά χωριά καφέ, μελανζιέ. Οι φούστες των γυναικών, όταν δεν ήταν πλεχτές, γινόταν από γκρόσο.

Οι φλοκάτες επίσης μπαίνουν λίγο στα νερά. Οι βαφές ήταν ως επί πολύ φυτικές, για να είναι ανεξίτηλες. Για μαύρο χρησιμοποιούσαν το δέντρο σκλήθρο, μόνον τις φλούδες, κόκκινο από το κρεμέζι, οι ροζ από ριζάρι, καρυδότσουφλα το καφέ, γαλατσίδα πρασινοκίτρινο και μουσταρδί φύλλα μουριάς προς κίτρινο, τα κρεμμυδότσουφλα μουσταρδί.

Όπως είπαμε, τα προικιά ετοίμαζαν μόνες τους οι κοπέλες ή με τη βοήθεια της μητέρας τους ή καθεμιά. Κι ας αρχίσουμε από λεπτά πράγματα, από το κέντημα. Οι κοπέλες που έμεναν όλο το χρόνο στο χωριό έπλεκαν και κεντούσαν σε πλεχτό, σε μετάξι, σε βελούδο, σε μετρητό με κλωστές και με κουκούλι σε βελούδο. Αυτά σε όλη την Ευρώπη είναι στα μουσεία φυλαγμένα στις προθήκες. Με το κέντημα η Συρρακιώτισσα κοπελιά σύμφωνα με τη δημιουργική της φαντασία μπορεί να μας παρουσιάσει τον ψυχικό της κόσμο, όλο τον ονειρικό κόσμο που κάθε μέρα φαντασίωνε μέσα της. Και είναι το καθένα μοναδικό, όσο κι αν αφορά στο ίδιο θέμα, γιατί κάθε μια το βλέπει από τη δική της σκοπιά. Μερικά είναι πραγματικά έργα τέχνης. Κι εκτός από το λεπτό υλικό, το πολύτιμο που προορίζεται για κέντημα, έχουμε τα πλεκτά που κεντιούνται. Πλέκεται η κουβέρτα με γνεσμένο μαλλί στο χέρι και, ή στην πλέξη με άλλο χρώμα πλέκονται λουλούδια, ή, αφού τελειώσει, με άσπρο της κεντούν το «Μάη με τα λουλούδια». Στεφάνια, πουλιά, γιφλάντες και κάπου εκεί μία χρονολογία 1883 και η τελευταία από κάποια άγια χέρια φτιαγμένη το 1915.

Και το κέντημα στον αργαλειό από τα λεπτότατα κεντήματα που αναπαριστούν γεωμετρικά σχήματα, σχέδια που έφερναν οι δικοί τους από την ξενιτιά, έως τις αναπαραστάσεις από τη μυθολογία, έως τα βιώματά τους. Όμως στο Συρράκο οι κοπέλες έκαμαν νυχτέρι το χειμώνα, κυρές και ψυχοκόρες περιμένοντας τους δικούς τους που θά'ρχόταν από τον Αϊ-Γιώργη κι ύστερα καζαντισμένοι μα, όταν το παρατραβούσαν, καμιά πολύ ηλικιωμένη γιαγιά που έκαμε γεράματα κοντά τους, λες και γνώριζε την κοριτσιτσική τότε ψυχολογία, έλεγε χασμουριώντας: «Αχ αυτές οι κακορίζικες το Μάρτη νυχτερεύουν». Έτσι τελείωνε ένα νυχτέρι ακόμα, για να αρχίσει με το λάλλημα του πετεινού η επόμενη μέρα.

Στο Συρράκο, σε ορισμένα σπίτια, βλέπεις και πίνακες ζωγραφικής, συνήθως λουλούδια που ζωγράφιζαν οι κοπέλες που είχαν τελειώσει το σχολαρχείο και τους δείξει ο καλλιτέχνης δάσκαλός τους.

Οι κοπέλες έπρεπε να είναι και νοικοκυρές. Αφού τελείωναν το σχολαρχείο, καταπιανόταν με τη μαγειρική. Τη μαγειρική στα σπίτια των

Συρρακιωτών, που ήταν μόνιμοι κάτοικοι, οι γυναίκες την ανήγαγαν σε επιστήμη. Τα φαγητά ήταν διάφορα με ποικιλίες και φυσικά από τα υλικά που είχαν τους χειμωνιάτικους μήνες ή τα καλοκαιρινά που ήταν οπωσδήποτε περισσότερα.

Ονομαστή και που μεταφερόταν από μητέρες σε κόρες, από πεθερές σε νύφες ήταν η “ραού” μακαρονάδα. Και δεν είναι το ραγού που γράφουν οι οδηγοί μαγειρικής και τα εστιατόρια, αλλά ιταλικό από τις συνταγές που έφερναν οι ταξιδιώτες μαζί με τις μηχανές που κατασκεύαζαν μακαρόνια, ή χειροποίητα, τα επιλεγόμενα λαζάνια σε εμάς και έπρεπε να είναι ικανή πολύ μια νοικοκυρά, για να τα κατασκευάσει καδώς και για να τα επιτύχει στο βράσιμο. Μια θαυμάσια σάλτσα από οκάδες κρεμμύδια, φρέσκες τομάτες, βούτυρο, μπαχαρικά, το έκαναν ανεπανάληπτο.

Το ψωμί το σιταρένιο αναπιανόταν με ζυμάρι και ζυμωνόταν καλά αρκετά νωπό, δηλαδή όχι στεγνό. Τέχνη ήθελαν οι λειτουργίες-πρόσφορα που γινόταν από τον αφρό του αλεύρου κοσκινισμένο πολλές φορές. Στο σπίτι μου το περνούσαν κι από τη σίτα του καφέ. Παρότι ήθελε δύναμη και χρόνο πολύ, το ζύμωναν οι ηλικιωμένες γυναίκες. Φύλλα για λαζάνια μάλλον ξηροζυμωμένα ήθελαν τέχνη στο ζύωμα μα και στο κόψιμο.

Το ψωμί, οι πίτες, το κρέας, ψηνόταν με δυο τρόπους: ή στο γάστρο ή στο φούρνο. Το γάστρο οι κτηνοτρόφοι το τοποθετούσαν με πρόχειρο τρόπο σ’ ένα παραγώνι που έφτιαχναν. Το έπιαναν με ένα ξύλο. Οι χειμωνιάτες Συρρακιώτες έχουν εγκατάσταση μόνιμη. Χτίζουν μια θολωτή δέση, από πάνω πυρόχωμα - άργιλο, τρεις πέτρες ή μια πυροστιά για το ταψί. Το γάστρο είναι πιασμένο με μια αλυσίδα, ένα ξύλο και δέσιμο στον τοίχο. Είναι ένας μοχλός. Έτσι κινείται άνετα το γάστρο, χωρίς καθόλου κόπο. Φυσικά πάνω υπάρχει καπνοδύχος. Ο άλλος τρόπος είναι φούρνος πέτρινος που χωράει τουλάχιστον τρία ταψιά.

Η μητέρα μου διηγείται πως, όταν ο αδερφός της και τα ξαδέρφια της, φοιτητές όντες, πήγαιναν στο χωριό για κυνήγι, τα επίσημα τραπέζια γινόταν με πέστρες από τις πηγές, αρνί φρικασέ, λαγό στιφάδο, πέρδικες σαλμί, ανάλογο κρασί και σπιτικό βέβαια γλυκό. Νάνες, χόρτα από το βουνό που μάζευαν την άνοιξη και αποξήραναν για το χειμώνα και φυσικά διάφορες πίτες.

Τα γλυκά ήταν κατά τις εποχές, τα σπάργανα του Χριστού, τα πασχαλινά κουλούρια, χαλβάς σμιγδαλένιος με αμύγδαλα και λάδι, σαπούν

χαλβάς με βούτυρο. Τα πρωινά ήθελαν, κατά το φιλόλογο της παρέας «ωά οφθαλμούς και μελανοδοχεία τηγανητά».

Στον κήπο στίρνουρ «βλήτα», χόρτα για πίτα, λάπατα, παζιά, κολοκυθοκορφάδες, φύλλα από φασουλιές, κρεμμυδάκια φρέσκα, άνιθο, μαϊντανό. Τα λουλούδια του κήπου ήταν τριανταφυλλιές εκατόφυλλες σε άσπρο, κροκί, ροζ και οι αναρριχώμενες. Στις άκρες βγαίνουν τα μανουσάκια χρώματος μοβ.

Στα παράθυρα βασιλικό, γαριφαλιές με μικρά γαρίφαλα, μαργαρίτες, μπαρμπαρόζα και μολόχες, γεράνιο, σκυλάκια.

Μεταφορές - Χάνια

Οι μεταφορές γινόταν φυσικά με μουλάρια· βέβαια σε κάθε σπίτι υπήρχε ένα καλό άλογο, για να ιππεύεται. Τα μουλάρια αντέχουν στις στερήσεις και στην κακουχία και πατούν πιο εύκολα τους κατσικόδρομους των βουνών. Οι οικογένειες που είχαν άνεση, για τότε βέβαια, είχαν ιπποκόμο να τα περιποιηθεί· οι άλλοι το έκαμαν μόνοι τους. Το χωριό μας, όπως είναι κρεμασμένο στο βουνό, έξω από αυτό δεν είχε δρόμους παρά μόνον σε μερικά σημεία. Έτσι για τους μύλους πήγαινε το γέννημα, σιτάρι τρικαλινό και καλαμπόκι, στις ράχες των γυναικών. Το ίδιο και στη νεροτριβή αυτό γινόταν για όλους. Αλλά, επειδή οι μυλωνάδες ήταν κατεξοχήν και παράδοση “κατεργαράκηδες” και, ή αφαιρούσαν το άλεσμα και το παρέδιναν ξίκικο (λειψό), ή ήταν υπερβολικά ζωηροί για την εποχή τους, συνιστούσαν στις κοπέλες να προσέχουν υπενθυμίζοντάς τους το δημοτικό τραγούδι που λέει:

...κι εσύ Λουλούδω μ' νύχτωσες, στο μύλο μην πηγαίνεις,
γιατ' είν' ο μύλος στο γκρεμό κι ο Αράπης πασπαλιάρης,
παίρνει το ξάγιο φίλημα, πασπάλι μαύρα μάτια.

Το θέμα των νερόμυλων απασχόλησε τους λαογράφους όχι μόνο απ' την πλευρά της τεχνικής, αλλά κυρίως με ό,τι συνέβαινε σ' αυτό το χώρο. Οι ευτράπελες ιστορίες απασχόλησαν και τον καθηγητή της λαογραφίας Μιχάλη Μερακλή στο βιβλίο του «Ευτράπελες διηγήσεις και το κοινωνικό τους περιεχόμενο».

Οι χειμωνιάτες το χειμώνα ήταν κλεισμένοι. Επικοινωνία δεν υπήρχε, κι αν άκουγαν την καμπάνα του Αϊ-Γιώργη ή ξεχώριζαν κάποιο πεζό με τα κιάλια, ανησυχούσαν και βέβαια έσπευδαν να βοηθήσουν με κάθε τρόπο. Οι άνθρωποι, από τότε που ελευθερώθηκαν τα Γιάννενα, οι κερατζίδες, αγωγιάτες κατέλυαν στα Γιάννενα, στο χάνι του Χολέβα, που ήταν για τότε απ' τα πιο συμπληρωμένα και προηγμένα. Διατηρούσε μαγέΡΙκο, κάμαρες για ύπνο και στάβλους για τα ζώα. Ακόμα ήταν το χάνι του Γκετρίμη.

Στο χωριό εγώ πρόλαβα, σε βαθιά γεράματα, τον παπα-Βασίλη Ξηροκώστα και έζησα κάμποσα χρόνια παρακολουθώντας τον τρόπο ζωής του

παπα-Σπύρου Πιπεράγκα και του παπα-Γούλα Παπαγιάννη. Οι δύο τελευταίοι ζούσαν ως εξής: ο παπα-Σπύρος ακολουδούσε τους κτηνοτρόφους το χειμώνα μαζί με την οικογένεια στον Ελαιώνα της Πρέβεζας και ήταν συνεπώς ο παπάς των κτηνοτρόφων. Ο παπα-Γούλας έμενε στο Συρράκο και ήταν παπάς των Ραφτάδων. Σεβάσμιοι και αγαπητοί σε μένα και οι δύο. Τα καφένεϊα σχεδόν μοιρασμένα κι αυτά, γιατί τα καλοκαίρια στο ένα έμπαινε και κάποιο γραμμόφωνο, για να χορέψουν ουαν-στεπ, καντρίλιες και φοξ-τροτ. Ο Πουκεβίλ γράφει ότι στο Συρράκο βρήκε γαλλικές εφημερίδες. Σε σπίτια υπήρχε η Π. Δέλτα και μυθιστορήματα ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Ακόμα και τώρα, μιλάω για πριν εκατό χρόνια, ωραίες μαντολινάτες και με βιολιά μαζί έκαμαν ορχήστρες που μ' αυτές διασκεδάζαν τα καλοκαιρινά βράδια στις αυλές των σπιτιών.

Παροιμίες - προλήψεις - τραγούδια - μοιρολόγια

Παροιμίες: Πρέπει να πω ότι οι Συρρακιώτες είχαν και αυτοί τις δικές τους παροιμίες που διαμορφωνόταν από τον τρόπο της ζωής τους. Στο βιβλίο μου «Δίστιχα και παροιμίες του Ηπειρωτικού χώρου», που έγινε αφορμή μελέτης και απόκτησης διδακτορικών διπλωμάτων, αναφέρω πολλές παροιμίες. Από τη ζωή των ραφτάδων βέβαια, γιατί των κτηνοτρόφων τη ζωή δεν την είχα ποτέ παρακολουθήσει απόλυτα, παρά μόνο τη δεκαετία που υπήρξα πρόεδρος των Συρρακιωτών κτηνοτρόφων και συμμετείχα στην Πανελλήνια Συνομοσπονδία. Το βιβλίο μου αυτό εξεδόθη το 1990.

Προλήψεις: Το δίκροκο αυγό, η έγκυος γυναίκα, το μπουσούλημα των μωρών, εθεωρούντο καλοί οιωνοί, ενώ το ούρλιασμα των σκυλιών, η παρουσία της κουκουβάγιας, τα νυχτοπούλια στις στέγες ήταν κακοί οιωνοί.

Τραγούδια-Μοιρολόγια: Οι Συρρακιώτες τραγουδούσαν με δύο τρόπους τα ίδια τραγούδια. Για να εξηγούμαι, πρέπει να πω ότι οι επιλεγόμενοι ραφτάδες τραγουδούσαν σε πιο γρήγορο ρυθμό από τους κτηνοτρόφους, χωρίς να παύουν όλοι να αυτοσχεδιάζουν, να δημιουργούν. Τραγούδια κλέφτικα, γαμήλια, της αγάπης, μοιρολόγια. Της ξενιτιάς τραγουδιόνταν λίγο, γιατί ο ξενιτεμός εδώ ήταν ολιγόμηνος, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Τραγούδια για νανούρισμα αντιστοιχούν, όπως ξέρουμε, στο υπνοποιόν μέλος των αρχαίων που συναντάμε στον Αισχύλο. Ο Ευριπίδης στο απόσπασμα της «Ύψιπυλης» αναφέρει για τα τραγούδια του αργαλειού «Κερκίδος ισιότονου παραμυθία» και «αίλινον μεν επευτυχεί μολπά Φοίβος ιαχεί», ο δε Όμηρος για την Κίρκη που τραγουδούσε υφαίνοντας και την άκουγαν οι σύντροφοι του Οδυσσέα «Κίρκης δ' ένδον άκουον αειδούσης επί καλή ιστόν εποιχομένης μέγαν». Οι κτηνοτρόφοι τραγουδούσαν αργόσυρτα αλλά μελωδικά: τα τραγούδια ήταν παραστατικά και αφηγούντο περιστατικά της καθημερινής τους ζωής. Στους γάμους υπήρχαν βέβαια τα ανάλογα τραγούδια σχετικά με τα ήθη και τον τρόπο ζωής τους. Αντίστοιχα βρίσκουμε στον Όμηρο τα “υμέναια” και τα επιδαλάρια για τους γάμους, τα γλέντια και τα χαροκόπια. Και όσον αφορά στα μοιρολόγια, πριν από χρόνια σ’ ένα ρεπορτάζ μου σε περιοδικό των Ελλήνων της Σουηδίας έγραφα ότι μπορεί να είναι φημισμένα τα Μανιάτικα μοιρολόγια αλλά είναι και προϊόντα κάποιας διάδοσης από στόμα σε στόμα, για να

το πω ευγενικά! αλλά αν κάποιος ακούσει από Συρακιώτισσες μοιρολόγια! Θυμάμαι τα μοιρολόγια, όταν οι Γερμανοί σκότωσαν το Βαγγέλη Ντόντορο, το Δημήτρη Χολέβα, το Χρήστο Κακοσήμο, τα παιδιά του Λαγούδη, το Μάριο και το Δημήτρη Βαρκαγιάννη. Κι ακόμα τη μάνα μου, όταν με τις αδερφές της μοιρολογούσαν το μοναχό αδερφό τους, το Μανόλη. Και λίγο θυμάμαι τη γιαγιά μου μοιρολογώντας, όταν έχανε ένα ένα τα αδέρφια της, τους Μπαλτατζήδες. Ο Όμηρος περιγράφει το θρήνο που έγινε στον Αχιλλέα. Όταν ακούς τους στίχους που συνθέτουν οι γυναίκες αυτές, για να κλάψουν τους αγαπημένους τους, πιστεύω πως, χωρίς ίσως να το καταλαβαίνουν, έχουν μια πλατύτερη ενατένιση της ζωής.

Νανουρίσματα

Συνηθίζω να λέγω πάντοτε ότι τα μεγάλα και ψηλά δέντρα, αν δεν έχουν ρίζες πλατιές, πέφτουν. Όλοι οι άνθρωποι πάνω στον πλανήτη μας συνειδητοποίησαν ότι, αν δεν κρατηθούν από τις ρίζες τους, δεν επιζούν. Εμείς διαδέχουμε ανεπανάληπτους πνευματικούς θησαυρούς. Το ξέρουμε όλοι και πλέον προσπαθούμε να τους κάνουμε γνωστούς στην οικουμένη, γνωστοποιώντας και διαφυλάττοντας την Εθνική μας φυσιογνωμία. Από εκεί και ύστερα ο καθένας στον τομέα του. Στα 39 βιβλία μου είπα και έγραφα πολλά μα, επειδή, όσο γηράζει, κανείς τόσο παλιές δύμησες έρχονται ζωντανές, σήμερα θα μιλήσω για νανουρίσματα. Τα νανουρίσματα είναι τρυφερά δίστιχα και τετράστιχα που τραγουδιούνται απ' όλες τις μικρομάνες της γης. Είναι μουρμουριστά, ήρεμα, μονότονα, ακούγονται γλυκά σαν το μέλι μ' επιφώνηση Νάνι - Νάνι.

Τα δίστιχα είναι γεμάτα από την τρυφερή έκφραση που λέει η καρδιά και από τα όνειρά της για το μωρό που βρίσκεται στην ξύλινη κούνια που σκαλίστηκε ή ζωγραφίστηκε με μεράκι. Το Νανούρισμα "Berceuse" όπως λένε οι Γάλλοι, προέρχεται από τη λέξη Berceau, σωστότερα δηλαδή από εμάς που έχουμε τη λέξη κούνια - νανούρισμα. Όμως και σ' εμάς υπάρχει η λέξη κανακάρισμα, μοναχογιός - κανακάρης.

Βέβαια, όπως διαβάζουμε οι Αρχαίοι Έλληνες είχαν καλλιιεργήσει καλλιτεχνικά πρότυπα του είδους με το όνομα καταβαυκάλισις. Στην εποχή μας το νανούρισμα το μελοποίησαν οργανικά. Όμως όπως κι αν προσπάθησαν, δεν πέτυχαν —δε νανουρίζεις με κορώνες και τύμπανα— και αναγκάστηκαν να περιοριστούν στο μονότονο χαμηλόφωνο γλυκό τραγούδι που τραγουδάει πάντα γυναίκα. Επωδός η λέξη Νάνι - Νάνι.

Νάνι - νάνι

Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, έλα πάρε και τούτο
μικρό μικρό σου τόδωσα, μεγάλο φέρε μου το,
μεγάλο σαν ψηλό βουνό, ίσιο σαν κυπαρίσσι
που οι κλώνοι του απλώνονται σ' ανατολή και δύση

Νάνι-Νάνι

Νάνι-Νάνι-Νάνι-Νάνι το παιδάκι μου θα κάνει
Νάνι του στη νάνα του με την κυρά μάνα του
ώσπου ν' άρθει η μάνα του να του κάν' τα χάδια του
να του κάν' τα χάδια του κι όλα τα ριχάτια του.
Έλα μάτια μ' έλα φως μου κάνε νάνι σου

Ύπνε μου το κορίτσι μου κάντο κυρά μεγάλη
σ' όλο τον κόσμο το ντουινιά τέτοια να μην είναι άλλη
να ζήσει σαν τη Ρήγισσα σαν μια βασιλοπούλα
εκείνος νάναι αυγερινός κι εκείνη νάναι η πούλια.
Έλα μάτια μ' έλα φως μου κάνε νάνι σου
Έλα ύπνε πάρε μού την και γλυκά αποκοίμισέ την
Να μεγαλώσει το ταχιά για να φτιάσει τα προικιά της
στο κέντημα στον αργαλιό στα σπιτογυρίσματά της.
Έλα μάτια μ' έλα φως μου κάνε νάνι σου

Το παιδί μου τ' άσπρο τ' άσπρο, μου το βάλανε στο κάστρο
θα του στείλω τον Αλή να του σκουπίσει την αυλή
θα του στείλω τον Αράπη να του στρώσει το κρεβάτι
Νάνι - Νάνι

Το παιδί μου ναν καλά, κι ας φοφήσουν χίλια αρνιά
χίλια αρνιά, χίλια κριάρια απ' τα ξένα τα κοπάδια
Νάνι-Νάνι το παιδί μου το βενέτικο φλουρί μου
Νάνι - Νάνι

Το παιδί μου το καλό θέλει πάπλωμα χρυσό
θέλει πάπλωμα χρυσό μ' ύφασμα δαμασκηνό
Για ν' αξήνει γρήγορα και να πάει στο δάσκαλο
για να μάθει γράμματα, γράμματα σπουδάματα του Θεού τα πράματα
Νάνι - Νάνι

(Τα νανουρίσματα αυτά μαγνητοφωνήθηκαν και βρίσκονται στο προσωπικό αρχείο.
Νανούρισαν η Ερμηνεία Φωτιάδου και η Ελένη Δούλη-Βαρκαγιάννη).

Θεωρώ την προσωπική μου αυτή κατάθεση σημαντικότητας, γιατί, αν δεν ξέρουμε από πού ξεκινήσαμε εμείς και οι άλλοι λαοί με όσο δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες, είμαστε μετέωροι και τότε τι να την κάνουμε την προχωρημένη τεχνολογία, σαν θα κινηθούμε, όπως τα ρομπότ. Από την άλλη, όμως, η επιστήμη αυτή είναι η μόνη που σου επιτρέπει να ονειρεύεσαι και μέσα από το όνειρο να ψάχνεις, να μάθεις περισσότερα για την αλήθεια.

Εγώ στη ζωή μου, μεγαλώνοντας, ένιωθα, χωρίς να έχω φτάσει στην ηλικία να το έχω ακούσει από άλλους και να το εμπεδώσω ότι για μένα προσωπικά δύο πράγματα είχαν την πρωθύστερη σημασία όλων των άλλων. Λοιπόν, όταν ερχόταν η άνοιξη, η μικρή μου καρδιά γέμιζε ευτυχία και ήθελα να φύγω ψηλά για τα βουνά, όπου είχαν πρασινίσει τα δάση που περνούσαμε, όπου είχαν μεγαλώσει τα χορτάρια στα λιβάδια κι ανάμεσά τους άσπριζαν τα κοπάδια πρόβατα που τραβούσαν για τους καλοκαιρινούς βοσκοτόπους.

Το άλλο ήταν, τελειώνοντας το σχολικό έτος, Δημοτικό, Γυμνάσιο, Πανεπιστήμιο, να βρεθώ στο χωριό. Το χωριό είναι στην πλαγιά του βουνού στα 1300 μέτρα με τα σπίτια χτισμένα με άσπρη πελεκητή πέτρα, με χοντρούς τοίχους, με σιδερόφραχτα παράθυρα και γεμάτα πράγματα ξεχασμένα πλέον στη σύνθεση της καθημερινής ζωής της πόλης. Αυτά ήταν ο λόγος που ήθελα να είμαι εκεί να τα ψάχνω, να μαθαίνω πώς φτιάχτηκαν, τι ξύλα χρησιμοποιούσαν, αν τα κάρφωναν ή τα κολλούσαν, αν ήταν ξένα, από πού τα έφεραν και οι ίδιοι πώς έφτασαν σ' εκείνα τα μέρη.

Ακόμα ήθελα να μπορώ να διαβάσω εκείνα τα μεγάλα χονδρά βιβλία με το χοντρό εξώφυλλο δεμένο με σπάγκο. Κι ύστερα στο ένα κασελάκι τα παλιά κιτρινισμένα γράμματα που αργότερα συνειδητοποίησα ότι ήταν στην καθαρεύουσα γραμμένα. Τι θησαυροί κρυβόταν εκεί μέσα! Τι έφτιαχνε η φαντασία μου διαβάζοντάς τα, μα και πόσα όνειρα! Ύστερα το άλλο κασελάκι γεμάτο φυσίγγια και το μηχάνημα που τα γεμίζουν και ήταν για κυνήγι. Γιατί όλοι οι δικοί μου κυνηγούσαν, ακόμα και η μητέρα μου σε νεαρή ηλικία, και ήταν οι άριστοι του είδους.

Πόσο ευτυχισμένη ήμουν τις ώρες αυτές!.. Έξω από τη μεγάλη αυλόπορτα υπάρχει μια στοά ανηφορική καλντεριμωμένη, είναι διαστάσεων 60X60 και μήκος... Κύριος οίδε πόσο. Ο μύθος λέει, όπως και για άλλες τέτοιες στοές πως ο καλόγερος του Προφήτη Ηλία το χειμώνα που ήταν χιονισμένη η επιφάνεια του χωριού έριχνε από εκεί το γάλα και το παραλάμβαναν οι κάτοικοι, ώστε οι ιερωμένοι να προσπορισθούν κάποια χρή-

ματα για τις ανάγκες του Μοναστηριού. Κατά ένα περίεργο τρόπο και μέχρι στιγμής κανείς δεν μπορεί να επιβεβαιώσει αν είναι η αλήθεια ή επιχειρηματολογώντας να την απορρίψει.

Και κάτι ακόμα περίεργο. Ενώ όλες οι βρύσες, 14 τον αριθμό, έπαιρναν νερό από ένα υδραγωγείο που δεν το ονειρευόταν ούτε οι πολιτείες, μια βρύση με δύο στρογγυλές πέτρινες κάνουλες που βρίσκεται σ' ένα θόλο μεγάλο, κάτω από τον κήπο μας, φαίνεται ότι τα νερά της πηγάζουν (αναβρύζουν) κάτω από την στοά της αυλόπορτας που προανέφερα. Το νερό αυτό το χειμώνα είναι πολύ ζεστό, με ατμούς, σε αντίθεση με τις άλλες που έχουν παγωμένο νερό λόγω του δρόμου που κάνουν μέσω του υδραγωγείου.

Οι τοίχοι του κήπου πέτρινοι ξηρολιθιά σε μερικά σημεία περιλαμβάνουν γκρίζους βράχους που οπωσδήποτε δεν υπήρχαν, γιατί αυτά τα μεγάλα βράχια έφτασαν εκεί που θα γινόταν ο κήπος και όχι το αντίθετο και εδώ το ερώτημα που γίνεται ακόμα και για τα μάρμαρα στην ακρόπολη και τα μάρμαρα στην αρχαία πόλη, την Πέτρα της Ιορδανίας, της Γέρασα, όπου ο δρόμος του μεταξιού... Δεν ήταν πεδιάδα και ούτε έστω υποτυπώδεις καρόδρομοι μόνον μουλάρια. πώς λοιπόν; Πώς τις μετέφεραν; Ύστερα ήθελα να πηγαίνω στις δυο μεγάλες λαγκαδιές που απομονώνουν περήφανα το χωριό, ο Χρούσιας και το νερό από το Βάλια-Μάρι. Εκεί έτρεχαν τα διαυγέστατα νερά στις κάτασπρες στρογγυλεμένες πέτρες και έκαμαν ένα χαριτωμένο και μυστηριώδες παιχνίδι.

Δηλαδή εγώ το παρακολουθούσα το νερό τρέχοντας πλάι και εκείνο, αφού για λίγο μου έκανε συντροφιά, χανόταν μέσα στα λιθάρια, ώσπου κάποια στιγμή ξανάβγαινε. Όμως παρακάτω δεν τολμούσε να το επαναλάβει, γιατί ήταν ο μύλος και η νεροτριβή. Εκεί και η μυλόπετρα έπρεπε να γυρίσει και η φτερωτή. Εκεί και η νεροτριβή, όπου ερχόταν τα πολύχρωμα μάλλινα και οι κοπελιές που τα συγύριζαν και τα άπλωναν στον ήλιο. Γι' αυτό λες να κυλούσε ήσυχα;

Κι ακόμα για κάτι ξέχωρο. Να γιατί το καλοκαίρι που ανεβαίναμε στο χωριό για τρεις μήνες οι δικοί μου ήταν απλά ντυμένοι, όπως ταίριαζε. Της Παναγίας τη μέρα όμως, το 15ταύγουστο, φορούσαν επίσημα. Η γιαγιά ορθόκορμη, ξανδιά, γαλανή με δυο μεταξωτά μαύρα μαντήλια, φούστα και σάκο (ζακέτα) από ντρα φοδραρισμένη με «λουτρ». Στ' αυτιά πολύ-πολύ μικρά χρυσά σκουλαρίκια με ροδίτσες, από το λαιμό η χονδρή χρυσή αλυσίδα που κρατούσε το κρεμαστό ρολόγι που κι αυτό με τη σειρά του στηριζόταν στο πέτο με μια μικρή καρφίτσα. Η υπόλοιπη αλυσίδα κρεμόταν κάτω και κατέληγε σε δυο χρυσές φούντες.

Η μητέρα μου ήταν καλλονή και οι πέντε αδελφές ήταν «πέντε κόρες, πέντε άστρα», έλεγε ο κόσμος. Είχε μαύρα μάτια και μαλλιά· στην πόλη φορούσε καπέλα, μα στο χωριό τα έπλεκε κοτσίδες που έφταναν κάτω από το γόνατο και τα στήριζε με ασημένιες αλυσίδες «κλεμμένες» από τη ντόπια φορεσιά. Στ' αυτιά τα μακριά σκουλαρίκια που φυλάνε από ένα περίτεχνα φτιαγμένο περιστέρι που έχει μαργαριταρένια μάτια. Στο πέτο μια καρφίτσα, χέρι που χτυπάει μια πόρτα, παισιωμένο σε χρυσή οβάλ κορνίζα. Η γιαγιά είχε την καρφίτσα, άρπα. Κι οι δυο στόλιζαν τα χέρια με δαχτυλίδια με διαμάντια και ρουμπίνια και τοπάζια.

Ο παππούς με την καδένα κρεμασμένη στο γιλέκο, όπως φαίνεται στη φωτογραφία, τις συνόδευε και είχε το χονδρό δαχτυλίδι με το σφραγιδολίθο. Πήγαιναν για δυο λόγους πολύ σπουδαίους αυτή τη μέρα στην εκκλησία. Ο πρώτος ήταν γιατί γιόρταζε η Παναγία (ή Στα-Μαρία) που και ο ναός ήταν αφιερωμένος στ' όνομά της και ο δεύτερος γιατί όλη η οικογένεια είχε σπουδαίους λόγους να είναι υπερήφανη σήμερα. Διαβαζόταν η διαθήκη του αδελφού της γιαγιάς, του Σπυρίδωνος Μπαλταντζή. Εκείνος άφησε μέσω του Πανεπιστημίου την τεράστια περιουσία του στο χωριό. Τότε η σύγκλητος του Πανεπιστημίου συνόδευσε τη σορό του που ήρθε από την Αθήνα, και από τα Γιάννενα την ανέβασαν στα χέρια στο Συρράκο, όπου και ετάφη. Η πολυσέλιδη διαθήκη ήταν συντεταγμένη από το Σπυρ. Λάμπρου, πολυγραφότατο ιστορικό ερευνητή της μεσαιωνικής ιστορίας του έθνους, καθηγητή Πανεπιστημίου. Για το Συρράκο ο καθηγητής Λάμπρου γράφει: “το Συρράκον και οι Καλαρρύται μέχρι των αρχών του δεκάτου ενάτου αιώνατος επαρυσίαζον ευρωπαϊκής πόλεως την άποψιν (έκδ. Ε.Η.Μ., Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Γ. Ζαλοκώστας). Στο Συρράκον διεκρίνοντο δύο κοινωνικά τάξεις. Οι “Ράπται” αστοί και οι “ποιμένες” μεγαλοκτηνοτρόφον».

Η διαθήκη, λοιπόν, πέραν όλων των άλλων, σε δυο πράγματα έδινε βαρύτητα. Στην προικοδότηση τριών απόρων κοριτσιών κατ' έτος και στο θέμα παιδείας. Ήθελε να μορφωθούν τέλεια τα παιδιά των συγχωριανών του, να μάθουν ξένες γλώσσες, να μετεκπαιδευθούν στο εξωτερικό, να είναι τέλειοι επιστήμονες. Και όταν παρουσιασθεί “έξοχον πνεύμα...”, έλεγε σ' ένα σημείο. Ο Γραμματέας της Κοινότητας διάβαζε τη διαθήκη και η γιαγιά ήταν πολλές φορές περήφανη, αφ' ενός, διότι ο διαθέτης ήταν ο αδελφός της και αφ' ετέρου διότι συνέτεινε και η ίδια να πραγματοποιηθεί η δωρεά και διαφαίνεται αυτό από τη στοργή με την οποία την περιβάλλει στη διαθήκη του εκείνος. Στην επιμνημόσυνη δέηση ένα δάκρυ κυλούσε από τα μάτια της που άστραφταν εκείνη τη μέρα.

Η μέρα έπεφτε, το πανηγύρι γινόταν το απόγευμα κι όχι, όπως σε άλλα χωριά, το βράδυ. Οι κοπέλες με τα “γκιούμια” και τις “ότσελες” έλυαρούσαν στη βρύση περιμένοντας τη σειρά τους, να πάρουν νερό. Μια αχτίδα του Αυγουστιάτικου φεγγαριού έκαμε απόκοσμο και γλυκό το χώρο γύρω. Το πρωί τα πουλιά ξύπνια κελαϊδούσαν στην καρδιά και στη σκαμνιά. Σ’ ένα κλωνάρι δυο χελιδόνια ζυγίστηκαν και πήδηξαν στο παράθυρό μου. Κελαϊδούσαν και, μα την αλήθεια, τα άκουσα να λένε το ποίημα του Ζαλοκώστα:

*Ωρα γλυκιά της χαραυγής που η φύσις βαλσαμώνει
φύλλα και δέντρα και κλαριά χαρά σε εκείνη την καρδιά
που δεν τη δέρνουν πόνοι.*

Όπως γράφει ο καθηγητής Δ. Λουκάτος, Λαογραφία είναι η επιστήμη που παρακολουθεί και ερμηνεύει τις εκδηλώσεις του λαού, πνευματικές, ψυχικές και καλλιτεχνικές· αυτές που αποτελούν τον πολιτισμό του ίδιου του λαού και του έθνους. Το θυμάμαι πάντα αυτό, για να πω ότι εγώ θεωρώ και τον ποιητή του χωριού μου, τον Κρυστάλλη, λαογράφο, γιατί ο άτυχος ποιητής μέσα από τα ποιήματά του μας αποκαλύπτει την ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου και ευρύτερα μας βοηθάει να φθάσουμε στην αυτογνωσία του έθνους. Με την αυτοέμπνευση αυτή συνεχίζουμε την παράδοση που θα διατηρήσει το χρώμα της εθνικής ιδιοτυπίας μας. Έτσι κι εγώ, ή όταν φτιάχνω τις ιστορίες μου ψάχνοντας την έννοια των πραγμάτων και τη ρίζα τους ή ψάχνοντας την προέλευση των αντικειμένων, έφτιαχνα τις ιστορίες μου. Γι’ αυτό ο ρεαλισμός ή πραγματικότητα και η ρουτίνα ήταν στην πόλη που ζούσαμε, μα η ζωή η δική μου, αυτή που με γέμιζε, γιατί γνώριζα τον κόσμο που ήταν πίσω μου και ήξερα πως από εκεί έπρεπε να πιάσω το μεταξωτό σχοινί και να προχωρήσω, ήταν εκεί ψηλά στο πέτρινο χωριό, στο χωριό μου.

Είναι έτσι όπως τα λέγω. Ας τα κρατήσουμε. Γιατί το χωριό για το οποίο περηφανευόμαστε, το οποίο έβγαλε τόσους ευεργέτες, το Ζαλοκώστα, τον Κρυστάλλη και τον Κωλέττη δεν το φτιάξαμε εμείς, αλλά εκείνοι, που στερούνταν τις φαιμιλιές τους μένοντας στα ξένα και οι ίδιες οι οικογένειες που ζούσαν απομονωμένες από τους ανθρώπους έξι και πλέον μήνες.

Ας κρατήσουμε τις ρίζες. Γιατί τα δέντρα μένουν όρδια, όταν έχουν βαθιές και πλατιές ρίζες και η χώρα, όταν έχει παράδοση.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

αφέντης: ο κύρης, ο νοικοκύρης του σπιτιού. Τα παιδιά του, και μόνον αυτά, τον φώναζαν τιμητικά αφέντη. Τη γιαγιά τα παιδιά των κτηνοτρόφων αποκαλούσαν γερόντισσα.

βλαχοτήγανο: βαθύ χάλκινο τηγάνι με σπαστό χερούλι που «έσπαζε», για να μπορεί να κοντύνει και να μπει στο φανάρι.

γιούκι ή γιούκος : ρούχα καλοδιπλωμένα κατά μήκος μιας κασέλας που υψώνονται σιγά-σιγά ως το ταβάνι· έτσι μπαίνουν συνήθως και τα μάλλινα της προίκας. Τοποθετούνται πολύ προσεκτικά, για να κάνουν γωνία και σκεπάζονται μ' ένα λευκό μαλλινοσέντονο.

γκαλιάτα: ξύλινος κάδος με σκέπασμα ξύλινο επίσης, για να βάζουν μέσα γαλοτύρι ή άλλο προσφάι.

γκιούμι ή τσουκάλι: η κανάτα, το κάθε ένα είχε ειδική χάλκινη κατασκευή.

γκρόσο: στα βλάχικα έχει διπλή σημασία. Σημαίνει κάτι χονδρό ή είδος υφάσματος που χρησιμοποιούν, για να φτιάξουν μπουραζάνες και φούστες υφαντές.

γκλαδανή: άνοιγμα στο πάτωμα, για να κατεβεί κανείς στα υπόγεια. Στο χωριό μας λέγεται καταρράχτης.

δεφτέρι: χοντρό σημειωματάριο, δεμένο με το χέρι.

ιστόμπαστα: μπαίνεις χωρίς ν' ανεβείς ή να κατεβείς σκάλες, ως συνήθως.

κλειστό: γιλέκο σταυρωτό απαραίτητο στις αντρικές φορεσιές των Συρρακιωτών.

κρύπτες: μέσα στο σπίτι τουφεκοκρυψώνες, όρθιες ή πλαγιαστές.

κερατζής: αγωγιάτης - μεταφορέας.

λίμπα: πιατέλα.

λεγένι: λεκάνη

μανούρι: το κεφαλοτύρι.

μανσακί: γαλανό-μοβ σαν μανουσάκι.

μασαντράς: εντοιχισμένο ντουλάπι.

μαστραπάς: κανάτα.

μουσκέτο: φανάρι, γύρω-γύρω είχε σίτα λεπτή, ώστε να προφυλάσσονται τα τρόφιμα από εισβολή εντόμων και συγχρόνως να αερίζονται.

μπάσια: χαμηλοί καναπέδες, φαρδιοί πολύ ή στενοί αναλόγως, μιντέρια, ντιβά-νια.

μπάτζιος: τυροκόμος.

μπλάννα: μεγάλο κομμάτι τυρί φέτα.
μπίμπτσα: εσωτερική αποθήκη χωρίς παράθυρα.
μπουτινέλο: ή μπούτα ή ντρουμπολίτσα.
ξενογωνιές: αποκαλούσαν τα κορίτσια, γιατί μετά το γάμο τους εκόσμουν άλλη οικογενειακή εστία.
πυτιά: το στομάχι νεογέννητου αρνιού ή κατσικιού που οι τυροκόμοι το χρησιμοποιούσαν για να πήξουν το γάλα.
πολεμίστρες: μέσα στο σπίτι μοιάζουν μικρά ντουλάπια 20x25. Μέσα καταλήγουν σε μια μικρή οπή που χωράει την κάννη του τουφεκιού.
πουλίτσα: ράφι ξύλινο κλειδώ ή κλειδοπίνακας, σκαλιστό στρογγυλό σκεύος, όπου έμπαινε το προσφάι.
ρόκα: φούρκα και είναι συνήθως ένα ίσο ξύλο που απολήγει σε δύο δόντια που περιβάλλονται από ένα καλαμένιο στεφάνι. Εκεί μπαίνει η τουλούπα το μαλλί, για να το γνέσει η νοικοκυρά. Όμως ρόκες υπάρχουν και άλλου είδους, δηλαδή χωρίς στεφάνι αλλά με ένα διαπλατυμένο σανίδι σκαλιστό με το δικέφαλο αετό ή με τον Αϊ-Γιώργη και τον «όφι».
σαράκι μανίκι: τελείωμα του μανικιού από την αρχοντική φορεσιά με ένα λεπτό κόψιμο που παρίστανε μια κομψή γλώσσα φορδαρισμένη και με τρέσα στο τελείωμα.
σάσμες: κουβέρτες υφαντές αρκετά λεπτές.
σιγκούνι: στο Συρράκο το αποκαλούμε φλοκάτα και στη ντοπιολαλιά σάρικα στατώ: συνήθως η κουζίνα στηριζόταν σε δυο φαρδιές καμάρες που από πάνω το δάπεδο ήταν στρωμένο με πηλό.
στραγκλιάτα : γαλοτύρι. Ο τρόπος παρασκευής ιδιότυπος. Οι βλάχοι ξυρίζουν ένα ασκί, έτσι φεύγουν τα υγρά, βάζουν κομμάτια τυρί και γάλα πολύ παχύ Αυγουστιάτικο και το θάβουν μέσα στα χαλίκια ύστερα από ένα διάστημα είναι έτοιμο. Εθεωρείτο εκλεκτό, ήταν λίγο και απορώ που σήμερα, όπου ζητήσεις γαλοτύρι, το βρίσκεις.
ταϊστάρια: ταϊτζω. Είναι τα σακούλια που κρέμονται από το λαϊμό των μεγάλων ζώων, για να μπορούν να φάνε άνετα.
τάλαρος: ξύλινος κομματιαστός κάδος για τυρί. Στα πλάγια προεξέχουν δύο σανιδάκια κι από εκεί δένονται δύο θηλιές, για να πιάνονται.
τσάφκα: φλυτζάνι του τσαγιού.
τσιέργκα: βελέντζα φλοκάτη, σκέπασμα.
φτσέλα: βαρέλα νερού που φορτώνεται.
χαράρια: τα μεγάλα ριγέ ασπρόμαυρα σακιά μέσα στα οποία αποθήκευαν ρουχισμό ή είδη που έπρεπε να μεταφέρουν.
χουλιαρολόγος: κουτί που έμπαιναν ξύλινες κουτάλες μαγειρέματος.

Επίσημη Συριακή φορεσιά
Φωτ. Σπύρου Μελετζή

Συριακή σαρκούν

■ 3

■ 4

■ 5

■ 3

Λαβρομάνο με μάρμαρο,
πετσετοθήκη
μπιλιετοθήκη

■ 4

Παλιός νιπτήρας

■ 5

Μικρή τουαλέτα

■ 6
Παλιό ρολόι

■ 7
Παλιά λάμπα δίχρωμη
φερμένη από το
εξωτερικό.

■ 8
Κρεμαστή λάμπα
από αλπακά

■ 9
Σιγαροθήκη
με βελούδο κόκκινο
και ασημένιες θέσεις

■ 10
Παλιός φωνογράφος
με δίσκο κλασικής
μουσικής

■ 11
Ροζέτα σκαλιστή
στο ταβάνι
της τραπεζαρίας

■ 12
Ωρολογοθήκη
κεντημένη με μετάξι
σε ατλάζι

■ 13
Παλιός καθρέφτης,
οπαθιά

14
Κεφαλάρια από μονό
σιδερένιο κρεβάτι

15
Μπαούλο με φίλντισι

■ 16, 17
 Παλιές αυθεντικές
 φωτογραφίες απ' την
 καθημερινή ζωή

■ 18

■ 19

■ 20

■ 21

■ 18, 19
Πιατέλες πορσελάνινες

■ 20
Πιατέλα πορσελάνινη
από το καλό σερβίτσιο του
καφέ

■ 21
Πιατέλα από παλιό
σερβίτσιο φαγητού

■ 22α
Ανθοδοχείο
από φίνα πορσελάνη

■ 22β
Ρώσικο ανθεντικό
«σαμοβάρ»
φερμένο από τη Μόσχα

■ 23
Το καλό τραπέζι
με τη γιορταστική
ετοιμασία

■ 24
Ένα «φιρφιρί»
δύο φλιτζάνια
του ποντς
και δυο του καφέ

■ 25
Καρφίτσες
και σκουλαρίκια
με διαμάντια

■ 26
Δαχτυλίδια και
σκουλαρίκια με
διαμάντια

■ 27
Ρολόι με
μαύρο σαβάτι

■ 28
Καρφίτσα κεφαλιού

■ 29
Μαστίγιο με
μαύρο σαβάτι

■ 30
Τσάντα χορού

■ 31
Καρφίτσα

■ 32
Συρρακιώτικη πύρπη
στηθους.
Αργυρή, επηρυσωμένη.

■ 33

■ 33

Γκομπλέν από τους
μύλους της Αμβέρσας

■ 33/α

Γκλίτσα και σάκος μεγάλος
συρρακιώτικος για ποσότητα υλικών

■ 33/α

■ 34

■ 35

■ 36

■ 37

■ 34
φωτογραφιοθήκη
(η βάση είναι κεντημένη
σε βελούδινο φόντο με μεταξέ-
νιες κλωστές)

■ 35
Νυφική φωτογραφία
του 1900 σε πλαίσιο
κεντημένο με κουκούλι

■ 36
Δεν υπήρχε σπίτι
που να μην είχε
κεντημένο το ρητό:
«Το πεπρωμένον
φργείν αδύνατον»

■ 37
Φωτογραφιοθήκη
κεντημένη με μετάξι

■ 38

■ 39

■ 40

■ 41

■ 38

Κέντημα σε καμβά

■ 39

Κέντημα λεπτότατης
τέχνης, (ό,τι απέμεινε
μπαήρε σε κορνίζα)

■ 40

Κέντημα με
μετάξι σε ατλάζι

■ 41

Σε ατλάζι κεντημένες
οι παντούφλες, δώρο για
το γαμπρό από τη νύφη.

■ 42
Ασημένιο κάδρο με σαβάνι.
Εμπρός έχει μορφές
(η εικόνα στη μέση έχει καταστραφεί)
και πίσω λουλούδια.

■ 43
Το πίσω μέρος της εικόνας.

■ 44

■ 45

■ 46

■ 47

■ 44, 45

Ζωγραφική χιτρός

■ 46

Τίλση Αγίου Μύρων 1903

■ 47

Πάνοιες 1915-16 της μητέρας μου, Φερενίτσας Αυδόκου

■ 48

Κεφαλάρι κρεβατιού φερμένο από την Αυστρία
και παμπάλαιο πάπλωμα.

■ 49, 50
Τα μπάσια στο χειμωνιάτι-
κο με τα λεπτά χεράμια.
Τα μπάσια ήταν διπλωμέ-
να το καλοκαίρι - ανοιχτά
το χειμώνα.

■ 51
Ένα τμήμα από
το μπαχτό κίλιμι
του σαλονιού

52

53

■ 52

Τα πλακάκια στο τζάκι
αριθμούν πάνω από 100 χρόνια
δεν αλλάχτηκαν ποτέ

■ 53

Η νεότερη κουβέρτα του παραδοσιακού σπιτιού, πλεγ-
μένη και κεντημένη από τη μητέρα μου

■ 54/α - στ
Κουζίνα
(σετ όπως θα λέγαμε τώρα
από τρεις όμοιες κατασάρ-
λες σε
διαφορετικά μεγέθη)

■ 55
Πέτρινος νεροχύτης
στη σκάλα

■ 56
Κουρτίνα
(μπερντές) στην πόρτα
της κουζίνας

57

58

59

57
Σκαφίδια λαξευτά
για ζύμωμα και ένα για πλύση
αλλά καρφωτό

58
Καζάνια μπαγρότσας
χάλκινες

59
Μποντινέλο,
σανίδι για φύλλο
πίτας, τάβλα

■ 60
Στάμνες καλαϊσμένες
για βούτυρο και μέλι

■ 61
Γονδί με γονдохέρι
για καφέ

■ 62
Πινακωτί
για καρβελάκια ψωμί

■ 63
Ψήστης καφέ

■ 64, 65
Στατέρια, καντάρια, παλάντζες

66
Η πέτρινη στοά έξω από την αυλόπορτα

67
Αργαλειός

68
Τοικριόκι, λανάρι, ανέμη

■ 69

Σουρωτήρι, σίτα,

■ 70

Ντριμόνια

■ 71

Χειμωνιάτικο κοτέτσι
κάτω από την πέτρινη σκάλα

■ 72
 Παλιά νυφιάτικη φορεσιά.
 Στην εταζέρα είδη από κρύ-
 σταλλο και αλπακά.

■ 73
Φούστα πλεχτή μπλε
και ζώνη ίσια ασημένια

■ 74/α
Η περίφημη υφαντή
φούστα των ραφτάδων
με θαυμάσιο κέντημα σε βελούδο.

■ 74/β
Ποδιά υφασμένη στον αργαλειό
με πλεχτή κεντητή μπορντούρα

■ 75
Συρακιώτικη κιλότα, παφί ποικιλίμοιο,
χρυσό ρολόι, γιγέ ζωνάρι

■ 76
Μπουραζάνα με ασήμενο ρολόι με σαβάτι μαύρο,
μαύρο νφαντό ζωνάρι

■ 77
Γαμπριάτικη φορεσιά

78
Η τυπική φουστάνελλα

79
Μια συντροφιά στα βράχια πριν 60 χρόνια

80
Η παρέα γύρω από το σενί κοιβεντιάζει

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Από τα βιβλία των:

- Αυδίκου Ευαγγέλου
- Δήμα Ηλία
- Λουκάτου Δημητρίου
- Ζαλοκώστα Γεωργίου
- Κρυστάλλη Κώστα
- Λαμπρίδη Ιωάννου
- Λάμπρου Σπύρου
- Μάτσα Νέστορα
- Μερακλή Μιχαήλ
- Μουστάκη Γεωργίου
- Πουκεβίλ Φρανσουά
- Ράπτη Δημητρίου
- Χατζημιχάλη Αγγελικής

Στις φωτογραφίες με τις φορεσιές απεικονίζονται οι:
Ιπποκράτης - Κατερίνα - Θεμιστοκλής - Σπύρος
και τα νέα παιδιά Μυρτώ και Βαγγέλης

Τα είδη που περιέχονται στο παραδοσιακό σπίτι ανήκουν στη Συλλογή
της Ερμηνείας και του Αθανασίου Φωτιάδη.
Συγκεντρώθηκαν ύστερα από πολύχρονες έρευνες για να βρεθούν
ύστερα από τη λαίλαπα του πολέμου.

ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ
ΣΥΡΡΑΚΟ - ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΣΠΙΤΙ
ΤΗΣ Κας ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΦΩΤΙΑΔΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΣΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
Μ. ΔΟΥΒΑΛΗ - Π. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

